Helenga Urana Toto Ngana Nenge Mateus

Iesus Na Tete Mur
(Luk 3:23-38)

1 ✡Nananga nenge te nana urume Iesus Kristus
na tete mur iange Iesus ha nga mata nenge Teuit
pe Teuit nette Apraham.
2 Iok, Isak temene Apraham
pe Iakop temene Isak.
Pe Iuta iri ul titina mur temeria Iakop.
3 ✡Iok, Peres iri nai tina Sara temeria Iuta pe taria
he Tamar.
Pe Hesron temene Peres
pe Rem temene Hesron.
4 Iok, Aminatap temene Rem
pe Nason temene Aminatap.
Pe Salmon temene Nason.
5 ✡Pe Poas temene Salmon pe tana he Rahap.
Iok, Opet temene Poas pe tana he Rut.
Pe Iese temene Opet.
6 ✡Pe Naungaala ana non soke ne Teuit temene
Iese.
Iok, Solomon temene laka ne Teuit pe tana laka
ne Uraia nehei.
7 Pe Rehopoam temene laka non palau Solomon
pe Apisa temene laka Rehopoam.
Iok, Asa temene laka Apisa.
8 Pe Iehosapat temene ne Asa

✡ **1:1:** Gen 22:18; 1Ch 17:11 ✡ **1:3:** Gen 38:29-30; Rut 4:18-22
✡ **1:5:** Rut 4:13-17 ✡ **1:6:** 2Sa 12:24

pe Iehoram temene ne Iehosapat.
Pe Usae temene ne Iehoram.
9 Iok, Iotam temene ne Usae
pe Ahas temene ne Iotam.
Pe Hesakie temene ne Ahas.
10 Pe Manase temene ne Hesakie
pe Amon temene ne Manase.
Pe Iosae temene ne Amon.
11 ✡Iok, Ekonia pe titina mur temeria ne Iosae nga
etue nenge Papilon mur te hekou sue Israel
mur pe te ua ia iri langa kileng nge Papilon.
12 ✡Iok, tetu nga ich Papilon nem lo
pe Siltiel temene Ekonia
pe Serupapel temene Siltiel.
13 Iok laol, Apiut temene ne Serupapel
pe Eliakim temene ne Apiut.
Pe Asor temene ne Eliakim.
14 pe Satok temene ne Asor
pe Akim temene ne Satok
pe Eliut temene ne Akim.
15 Iok, Eliesa temene ne Eliut
pe Matan temene ne Eliesa
pe Iakop temene ne Matan.
16 Iok ol, Iosep temene ne Iakop pe nehei he Maria.
Pe he Maria hoe Iesus. Iesus nenge te hetue
I ke Kristus.
17 Ke Iesus na tete mur ana lala iri analoch pe
henel talun nge Apraham ke lange Teuit. Iok,
analoch pe henel mule talun nge Teuit ke langa
etue nenge tela nga ich lomona ngana nenge Pa-
pilon. Iok, analoch pe henel mule nga etue neu ke
langa etue nenge Iesus tana hoe i ia.

✡ **1:11:** 2Ki 22–24; 2Ch 36:10; Jer 27:20 ✡ **1:12:** Ezr 3:2

Te Hoe Iesus Kristus
(Luk 2:1-7)

18 ✡Iesus Kristus tana hoho ngana ia lohot ke
pomai koi. Tana he Maria te teke lape lei nge ne
Iosep. Pe iri nai te lei hel ero kura pe hei neu sana
nga Opepengpeng lo.
19 Pe Iosep letena tuanin ke teke lape hile mule
hei neu pe teke poia ke nek mana iange i non
urana ngana ia pe lemene ero nge hemeia he
Maria nga hulua mataria.

20 Iok laol, letena tuanin hote ke het pe Non Soke
na angkelo e la pe hele lange i nga opene ke teke,
"Iosep! Iong lemte palaungana laka ne Teuit. O
matau ero. O mene he Maria ke langa lem pele ke
lem hei ia iange hei nem sana nga Opepengpeng.
21 ✡I lape hoe tuna tamane ngana e pe o hetue
kol suna nem ke ene Iesus. Iange i lape mene mule
nena hana mur nga reria poinga poreke ngana
mur."

22 Ure lochloch ngana nei lohot ke pete tote ure
nemur nenge Non Soke hele hote nga hetatalonga
hanna lo nenge hele ke teke,
23 ✡ "Hei malolong e nge maluluch nge non e ero
kura lape sana. Pe lape hoe tuna tamane ngana
e pe lape te hetue i ke ene Imanuel." Pe ene nem
luna pomai, "NeHalang tu luluch nge ita."

24 Iok laol, Iosep memete haka pe poia ure nenge
NeHalang nena angkelo heleia lange i. Pomalam
mene he Maria langa na pele ke nehei ia.

✡ **1:18:** Luk 1:27, 35 ✡ **1:21:** Luk 1:31; 2:21 ✡ **1:23:** Isa 7:14

25 ✡Pe iri nai tema luluch hel ero ke la he Maria
hoe tuna tamane ngana neu. Pe Iosep heto sapele
ke ene Iesus.

2

Hana Papalauna Hel Tela Ke Te Heto Heke Iesus

1 Iok, Iesus ha nge Petlehem nga kileng nenge
Iutea nga etue nenge ne Herot i naungaala ana
non soke nga kileng neu. Iesus ha ke ulo pe
hana papalauna hel te lohaka nga kileng ilina hele
nenga chaia haka ngana pe tela nge Ierusalem.
2 ✡Pe te ontei ke te teke, “Mo teke mo nau nge
kol sune nenge tana hoe i pe te teke Iuta mur
aria naungaala ana non soke ia. Ana non ngai?
Motu nga lemem kileng pe mo esia ana itoch nge
tualeme nga chaia haka ngana. Ke ngana koi moat
ke mo teke mo heto heke i.”
3 Pe naungaala ana non soke Herot pe hulua
lochloch ngana nge Ierusalem te longe ure nei pe
leteria tuanin rara ia ke halang.
4 Ol pe ne Herot iu sapele tunginga ana hana
mur aria papalauna mur pe hotonga ana het-
oronga mur pe ontei hote iri ke teke, “Kristus nem
lape tana hoe i langai?” Pe iri te tuacholia,
5 “Nge Petlehem nga kileng nenge Iutea. Iange
hetatalonga e has ngana hele ke teke,
6 ✡ “ ‘Petlehem iong otu nga ich nenge Iutea.
Pe pingam iuiu ol
iange Naungaala ana Non e lape lohot nge iong
ke nauele lek hana mur nge Israel.’ ”

✡ **1:25:** Luk 2:21 ✡ **2:2:** Num 24:17 ✡ **2:6:** Mic 5:2; Ioa 7:42

7 Ol pe ne Herot iu kome hana papalauna nemur
pe ontei hote iri nga etue tei toto nenge itoch neu
lohot ia.
8 Ke het pe kulosia iri ke tela nge Petlehem pe
hele lange iri ke teke, “Ala pe a tango rara hote kol
sune nem ke nek toto. A tango rere i ke a hottaua i
pe a hele at nge iau. Ke iau pule ela ke e heto heke
i.”
9 Te longe Herot na helenga ke het pe te i sapele.
Pe te i ke te nanas mene itoch nenge te esia neu.
Te nanasia lala ke la itoch neu mes pengpeng nga
kileng unne nenge mamau neu maia.
10 Te esia itoch neu pe te iech toto.
11 ✡Iok, te i teu langa pele neu letena pe te esia
kol sune nem iri nai tana he Maria. Pe te tualou
sio toto nga matana pe te heto heke i. Ke het pe te
mene hote reria tunginga mur nenge ururia haka
toto pe te tunge lange i. Tunginga mur nenge po-
manga (machmach) um chalemlem ngana nenge
uruna haka toto pe ure inangana ehech ngana pe
ure pais ngana nenge inangana ehech.
12 Pe operia ke Non Soke teke tela mule nge
Herot ero pomalam te i nga kue e nge altoto ke tela
mule nga reria kileng.

Te Ua Ke Tela Nge Ekipto

13 Iok, hana papalauna nemur tela ol pe Iosep
ma opene ia Non Soke na angkelo e nge hele lange
i ke teke, “O lohaka nga kileng nei pe o mene kol
sune nem iri nai tana pe a ua ke a lange Ekipto.
Ala ke atu nga lamau pe o longo ala mana nge e
hele la mule nge iong. Iange Herot lape tango rere
kol sune nem ke teke hunune.”

✡ **2:11:** Psa 72:10-15; Isa 60:6

14 Ol pe Iosep lohaka pe mene mamau neu iri nai
tana pe te ua sapele nga miliko ke tela nge Ekipto.
15 ✡Tetu nge Ekipto ke la ne Herot mete. Pe nem
pule pete tote Non Soke na helenga nenge heleia
lange hetatalonga mur nenge hele ke teke, “E iu
hote tuk nga kileng nenge Ekipto.”

Herot Hun Lapue Aina Kinkino Ngana Nenge Iri Tatamanna

16 Pe ne Herot letena inin toto iange eteia ke
hana papalauna mol nem te channangaia i lo.
Pomalam tung hote helenga kerkereng ngana
ke teke te hune aina tatamanna kinkino ngana
lochloch nge Petlehem pe nga kileng mur nenge
tetu rochroi nge Petlehem pule. Pe teke te hune
iri nenge aria hesinga nai ke langa penpene ngana
mur lochloch. Pe poia poinga neu iange ontei hote
hana papalauna mol neu pe te hele lange i lo nga
etue nenge te esia itoch neu.
17 Pe poinga nei lohot ke pete tote ure nenge
hetatalonga Ieremaia heleia lo. Nenge hele ke
teke:
18 ✡ “Te longe tanginga pe utunga lolo nge Rama.
Mele kou hepehoihoihoi. He Resel laka tang-
tang ia tutuna mur.
Iange tutuna mur kou hana te hune iri ke ulolo.
Pe lemene ero nge te hemaluche i.”

Tela Mule Nge Nasaret

19 Iok, ne Herot mete ke ulo pe Non Soke na
angkelo lohot mule nge Iosep nga ma opene ngana
nge Ekipto. Pe hele lange i

✡ **2:15:** Hos 11:1 ✡ **2:18:** Gen 35:19; Jer 31:15

20 ke teke, “O lohaka pe o mene kol sune nem iri
nai tana pe a la mule nga ich nenge Israel iange iri
nenge te teke te hununе kol sune nem ngaria kou
te mete lochloch lo.”
21 Pomalam Iosep lohaka pe mene kol sune nem
iri nai tana pe tela mule nge Israel.
22 Pe Iosep matau nena nge la mule iange longe
nge te teke ne Akelos mene mule temene munna
ke i non palau pe nauele mule kileng nenge Iutea.
Ol pe ma opene mule pe te hele lange i ke lange
Kalelea
23 ✡pe la tetu nga kileng nenge Nasaret. Poma-
lam NeHalang na helenga nenge hetatalonga mur
te hele hote lohot ke manmanna. Nenge hele ke
teke, “Lape te hetue I ke nena nge Nasaret.”

3

Ioanes Nenge Henunun Nena Hengetoro
(Mak 1:1-8; Luk 3:1-18; Ioa 1:19-28)

1 Iok, nga etue nemur Ioanes nenge henunun la
ke haliuliu nga ich sana lomona nenge Iutea
2 ✡ke teke, “A hulia letemo nga lemo poinga mur
iange NeHalang nena naualanga pe nekinga heroi
lo.”
3 ✡Ioanes nenge henunun laka nenge hetata-
longa Isaias heleia ke teke,
“Non e kou haliuliu nga ich sana lomona ke teke,
‘A tatalo ele Non Soke na kue pe a poia ke
pengpeng toto.’ ”
4 ✡Pe Ioanes na hengeron te ume ia nga kamel
pulpulna pe ana tal nenga luana te ume hote nga

✡ **2:23:** Isa 11:1; 53:2; Luk 2:39; Ioa 1:45 ✡ **3:2:** Mat 4:17; Mak 1:15 ✡ **3:3:** Isa 40:3 ✡ **3:4:** 2Ki 1:8

huros mur uliria. Pe ana ngaunga laka sis pe
misou eina.
5 Pe hulua lochloch ngana nge Ierusalem pe nge
Iutea pe nga kileng lochloch ngana nga ech Iortan
te longe i pe te eukirau ke tela lochloch nge i.
6 Pe te hulia leteria pe te hele hote reia poinga
poreke ngana mur pe Ioanes henun sapele iri nga
ech nge Iortan.

7 ✡Pe Paresio mur pe Satiusi mur tela pule nga
kileng nenge Ioanes henunun hehei pe hana ia. Ol
pe Ioanes esia iri pe hele lange iri ke teke, “Ilimo
alete nemur itei toto nenge hemataua imo ke a ua
nga NeHalang letena inin ngana nenge atat mam?
8 A poia ute hel ke henonou hote imo nge a hulia
letemo lo.
9 ✡Eh! Imo a teke Apraham na tete mur imo ke
lape NeHalang renge imo ae? Ero toto laka! E hele
lange imo pengpeng NeHalang nakuna nge mene
um nemur pe poia iri ke te lohot ke Apraham na
tete mur ia iri!
10 ✡Pe e hele lange imo pengpeng, ila kou ma nga
ae huna lo pe lape te ris heke ae mur nga ularia.
Ae nemur nenge te hei pe nganangaria urana ero
lape te tele sue iri pe tesau heke iri langa oan.

11 ✡“Iau e henun mene imo nga ech. Pe poinga
nem henonou hote ke ahul mule letemo nga lemo
poinga poreke ngana mur lo. Pe I nenge nanasia
iau lape henune imo nga Opepengpeng pe nga
oan. Ana Non I palaungana toto nge iau. Pe iau
e urana ero pule nge e mene apena ana ae ulina.

✡ **3:7:** Mat 12:34; 23:33 ✡ **3:9:** Ioa 8:33, 39; Rom 4:12 ✡ **3:10:** Mat 7:19; Luk 13:6-9 ✡ **3:11:** Ioa 1:26-27, 33; Ume 1:5

12 Pe I rahite nena sulinga lo nenge lape sulhote
uit nganngana mur nga kina. Pe uit nganngana
nemur lape takiraua iri ke nek nga ana pele. Pe uit
kina nemur lape chacharuch heke iri langa oan
nenge remen ngana tu ke kokoes mana."

Ioanes Henune Iesus
(Mak 1:9-11; Luk 3:21-22)

13 Iok, Iesus lange Kalelea pe i ke langa ech
nenge Iortan ke teke I pule mene henuninga nge
Ioanes.
14 Pe Ioanes teke hulia Iesus letena pomalam
hele ke teke, "Iau toinge e mene henuninga laka
nge iong. Pe ngana iam o teke e henun mule iong
mam! Pomerei mai?"
15 Pe Iesus hele, "O henune iau ol. I urana nge
e mene henuninga nge iong pomalam lape ure
lochloch ngana nenge NeHalang heleia lohot ke
pengpeng." Ol pe Ioanes longala ke henun sapele
Iesus.
16 ✡Iok, Iesus mene henuninga ke het pe lohaka
sapele. Pe nga etue neu pengpeng tapa sana ulala
pe Iesus esia NeHalang opene nge nakuna manga
ngie chaulum nge sio at ke to haka mana nge I.
17 ✡Pe helenga e nge sio at nga tapa hele ke teke,
"Nenge nei Iau tuk toto nenge lemek tau tote pe e
iech toto nge i."

4

Non Poreke Ngana Olleke Iesus
(Mak 1:12-13; Luk 4:1-13)

✡ **3:16:** Ioa 1:32 ✡ **3:17:** Psa 2:7; Isa 42:1; Mat 12:18; 17:5; Luk 9:35

1 ✡Ke het Opepengpeng poia Iesus ke i sapele ke
langa ich sana lomona e ke la non poreke ngana
olleke i.
2 ✡Pe Iesus mete ana toto lo iange ngau ero ke
sinanga koana iri ana non kina nai (40) pe miliko
iri ana non kina nai (40) lo.
3 Pe non poreke ngana la pe olleke i ke teke,
“Nenge teke iong NeHalang tuna o hele langa um
nemur ke tehul ke iri ngaunga.”
4 ✡Pe Iesus tuacholia pe hele, “NeHalang nena
helenga nenge tehas sue ke ulolo, hele ke teke,
‘Non e tu ke maulul nga ngaunga mana ero. Nenge
teke mele rahit lochloche helenga mur nenge lo-
hot nga NeHalang hanna pengpeng mele nem lape
tu ke maulul.’ ”
5 Ol pe non poreke ngana neu mene sapele Iesus
ke langa tuele tana palaungana nge Ierusalem. Pe
mene heke i langa NeHalang na pele palaungana
ona nga lut toto.
6 ✡Ol pe hele lange Iesus ke teke, “Nenge teke
Iong NeHalang tuna toto o tamu hot nga lamai
ke osio langa ich. Iange NeHalang nena helenga
nenge tehas sue ke ulolo, hele ke teke,
“ ‘NeHalang lape heleia iong lange nena angkelo
mur
ke te rahit heke mene iong nga peria.
Pe lape otut hule apem nga um ero.’ ”
7 ✡Ol pe Iesus tuachol mule lange i ke teke,
“NeHalang nena helenga mur nenge tehas sue
ke ulolo, hele pule ke pomai, ‘O olleke am Soke
NeHalang ero toto.’ ”

✡ **4:1:** Hip 2:18; 4:15 ✡ **4:2:** Exo 34:28 ✡ **4:4:** Deu 8:3 ✡ **4:6:** Psa 91:11-12 ✡ **4:7:** Deu 6:16

8 Ol pe non poreke ngana neu mene heke
Iesus langa hengene e nge haka langa lut toto pe
henonoua I langa kileng lochloch ngana nga ich pe
reia kerkerenga mur.
9 Pe hele lange Iesus ke teke, “Nenge teke o
tualou sio pe o heto heke iau lape e tunge ure
lochloch ngana nemur lange iong.”
10 ✡Pe Iesus tuacholia lange i ke teke, “Iong
Satan! O ua toto nge iau. NeHalang nena helenga
mur nenge tehas sue ke ulolo, hele ke teke, ‘O heto
heke am Soke NeHalang pe o ume mana nge i.’ ”
11 Ol pe non poreke ngana neu ua ke la ol pe
angkelo mur teat ke te halaua Iesus.

Iesus Talune Ana Ume Nge Kalelea (Mak 1:14-15; Luk 4:14-15)

12 ✡Iok, nga etue nenge Iesus longe Ioanes pin-
gana nge tu nga tuele au ngana, lohaka pe la
sapele nge Kalelea.
13 Iesus hile kileng nge Nasaret pe la ke tu nge
Kapernam. Pe kileng nem tunga ech hetaliliu
ngana palaungana nenge Kalelea ilina. Nga ich
nenga mata nenge Sepulun iri nai Naptali.
14 Pe Iesus poingana nem lohot ke pete tote ure
nenge hetatalonga Isaias heleia lo. Ke hetatalonga
Isaias hele ke teke,
15 ✡ “Ich Sepulun pe Ich Naptali nga kue tana
nenge langa ech hetaliuliu ngana palaungana
nenge Kalelea pe nga ech Iortan ilina hele
kileng Kalelea nenge hana lomonmona ngana
mur te tuia.

✡ **4:10:** Deu 6:13 ✡ **4:12:** Mat 14:3; Mak 6:17; Luk 3:19-20
✡ **4:15:** Isa 9:1-2

16 Nga lamau hehei pe hana nenge tetu nga kileng
au ngana
lape te esia lemenge palaungana.
Pe iri nenge metenga ana mulil ma hite iri
lemenge nem tualeme hatalia iri pule."
17 ✡Iesus talun ke hetoro nga etue neu pengpeng
pe haliu ke teke, "A hulia lemo poinga poreke
ngana mur iange NeHalang nena naualanga pe
nekinga heroi lo."

Iesus Talun Ke Iua Nena Hana Mur (Mak 1:16-20; Luk 5:1-11)

18 Iok, Iesus i olole nga ech ilina nge Kalelea pe
esia hana nai. Hana nai neu titiria hel. Ngana
laka Simon nenge te hetue ke Petrus iri nai tina
Antreas. Iri nai te hesisio hoat nga ruach sana
iange iri hana nenge te holole ruo.
19 Pe hele lange iri nai, "A i at ke a nanasia iau pe
e poia imo ke aole hana pule!"
20 Ueiuei mana iri nai te hile sue aria hoat pe tela
ke te nanasia Iesus.
21 Iok, tei ole nga lamau ke telala pe Iesus esia
hana nai pule. Iri nai titiria hel pule. Elle ene
Ieims pe elle ene Ioanes. Pe iri ne Sepeti tutuna
mur ia iri. Iri nai te manmana nga aka e pule
luluch nge temeria Sepeti ke te palalala aria hoat.
Iesus iua iri nai
22 pe ueiuei mana te hile sue temeria luluch nga
aria hoat pe tela ke te nanasia Iesus.

Iesus Hetottoro Pe Hemasmas (Luk 6:17-19)

✡ **4:17:** Mat 3:2; 19:27

23 ✡Iok, Iesus i ke langa kileng lochloch ngana
nge Kalelea ke hetottoro nga pele hetoronga mur.
Pe haliu hote helenga urana ngana nga NeHalang
nena naualanga pe nekinga. Pe pule hemasmasia
hehei pe hana nga aria haleles mur.
24 ✡Ol pe Iesus pingana song ke te longe nga
kileng lochloch ngana nge Siria. Pomalam te
mene iri nenge aria haleles kuenkuena ke te laia
iri nge I. Iri nenge te amneia inin palaungana pe
iri nenge uneinei tetu nge iri pe iri nenge singiria
loiloiloi pe iri nenge singiria metmete pe te laia iri
nge Iesus ke hemas mule iri.
25 ✡Ol pe hulua lochloch ngana nga kileng nenge
Kalelea pe Tekapolis pe Ierusalem pe Iutea pe
nga kileng nenge tu nga ech Iortan ilina hele te
nanasia Iesus.

5

Iesus Hetore Hehei Pe Hana

1 Iok, Iesus esia hulua nemur pe i haka ke la are
nga sasana ilina. Ol pe nena hana mur tela nge I
2 pe talun ke hetoro sapele iri. Pe hele,

Iechinga Nenge Manmanna
(Luk 6:20-23)

3 ✡ “Iri nenge te eteia ke reria ute e ero toto nga
NeHalang matana te iech toto
iange lape tetu teu langa NeHalang nena
naualanga pe nekinga.
4 ✡Iri nenge te tangtang heueu nei te iech toto ol
iange lape NeHalang hemaluch mule leteria.

✡ **4:23:** Mat 9:35; Mak 1:39; Ume 10:38 ✡ **4:24:** Mak 6:55
✡ **4:25:** Mak 3:7-8 ✡ **5:3:** Isa 57:15 ✡ **5:4:** Isa 61:2-3; Hem 7:17

5 ✡Pe iri nenge tetal sio tototе iri te iech toto ol
iange lape NeHalang tunge ich lochloch lange iri.
6 ✡Iri nenge muteria tau tote NeHalang lemene ngana
ke pomanga muteria taua ngaunga pe ech te iech toto ol.
Iange NeHalang lape poia iri ke saria huna.
7 Pe iri nenge leteria porekreke ia pekngaria mur te iech toto ol
iange lape NeHalang letena porekeia iri pule.
8 Pe iri nenge leteria lemlem te iech toto pule
iange lape te esia NeHalang.
9 Pe pule iri nenge te hemetmete palinga hel pe hunelinga te iech toto
iange lape te hetue iri ke NeHalang tutuna mur ia iri.
10 ✡Pe iri nenge te nanas ia poinga nge pengpeng
pe mele hel te poi poreke iri te iech toto
iange lape teteu la pule nga NeHalang nena naualanga pe nekinga.
11 ✡ "Pe imo nge a nanas ia iau pe te hele poreke imo pe te tunge amo melmelenga pe te channanga ia hehei pe hana nga helenga poreke ngana mur ke te heporeke imo
12 ✡letemo sio pe a iech toto iange urumo palaungana kou kulele imo nga lut nga tapa. Pe poinga nenge te poia lange imo nem te poi tele lange hetatalonga mur nenge tetu tala nge imo."

Mesmes Pe Lemenge
(Mak 9:50; Luk 14:34-35)

✡ **5:5:** Psa 37:11 ✡ **5:6:** Isa 55:1-2 ✡ **5:10:** 1Pi 3:14 ✡ **5:11:** 1Pi 4:14 ✡ **5:12:** 2Ch 36:16; Ume 7:52

13 “Imo a pomanga mesmes nge hehei pe hana
nga ich nei. Pe nenge teke mesmes nem lemene
ngana het lape ta poia ke mesmes mule ke
pomere? Lape ana ume ero ol. Pomalam lape ta
saua pe ta hepapar hite ke lasus.
14 ✡ “Pe imo a pomanga lemenge nenge tualeme
hatalia ich nei. Nenge teke te ume heke tuele tana
palaungana e nga sasana, kileng nem talkome ero
toto.
15 ✡Mele pele tonge lemenge pe hekom ite nga
kaliu e ero. I lape heon heke nga ana heoninga
ke tualeme hatal ia iri lochloch ngana nenga pele
letena.
16 ✡Ke pomalam mana imo a tualeme pule ke
hehei pe hana te esia imo. Pe lape te esia lemo
poinga urana ngana mur pe te heto heke Tememo
nga lut nga Tapa.

Hemallaha Nga Nenga Hotonga

17 ✡ “E at ngak nei e at ke e sisparai ia Moses nena
hotonga mur pe hetatalonga mur te hetoro ngaria
mur ero. E at ngak pete tote iri.
18 ✡E hele pengpeng lange imo! Tapa pe ich
nei lape te het. Pe hasinga elle munna kinkino
ngana nemur unne lape erue ero toto. Hotonga
nemur lape tetu ke te rorol lochloch ke la het nga
etue nenge helenga nemur nganangana lohot ke
manmanna.
19 ✡Nenge teke mele longo ole taua helenga
nenge hotonga sune e hele ia pe hetore mele
hel pule ke te longo ole, mele nem pingana lape

✡ **5:14:** Ioa 8:12; 9:5 ✡ **5:15:** Mak 4:21; Luk 8:16; 11:33 ✡ **5:16:** Epe 5:8-9; 1Pi 2:12 ✡ **5:17:** Rom 3:31 ✡ **5:18:** Luk 16:17; 21:33 ✡ **5:19:** Iei 2:10

iuiu ero toto nga NeHalang nena naualanga pe
nekinga nenga tapa. Pe mele nenge nanas tau
tote hotonga nemur pe hetottore lala nge mele hel,
mele nem lape ene song ke palaungana toto nga
naualanga pe nekinga nenga tapa.
20 E hele lange imo, nenge teke a nanas tau
pengpeng ia NeHalang lemene ngana ero pe lemo
poinga urana ngana ristote poinga urana ngana
nenge Paresio mur pe hotonga ana hengetoro mur
ero lape ateu langa naualanga pe nekinga nenga
tapa ero toto.

Hetoronga Nenge Leteinin Ana

21 ✡ "A longe lo nge nike te hele lange hehei pe
hana ke te teke, 'O hune mele ero toto. Pe nenge
teke mele hune mele lape tenau teu langa poinga
nenge mele nem poia ke nek toto.'
22 ✡Pe e hele pengpeng lange imo. Mele nenge
letena inin tau mule tina e, mele nem lape tenau
teu lange i ke nek toto pule. Pe nenge teke o hele
poreke tim e, lape hana papalauna tenau teu lange
iong pule nga lem poinga nem. Pe nenge teke o
hele ia mele ke ana hauaua, o nekia iong iange
lape osio langa oan ngingina ngana.
23 ✡ "Pomalam nenge teke o lala ia lem tunginga
nenge lala nga NeHalang nena hatanga pe letem
metene tim e nge poia poinga e lange iong
24 otal sue lem tunginga mur nga hatanga ilina
mukam. Pe ola nge neingam nem ke imo nai a sisa
perimo mukam. Ke het pe oat mule ke o tunge lem
tunginga lange NeHalang ol.

✡ **5:21:** Exo 20:13; Deu 5:17 ✡ **5:22:** 1Io 3:15 ✡ **5:23:** Mak 11:25

25 “Pe nenge teke lem ngarang e mene iong ke
la ames nga hana nenge te longlongo helenga
mataria, a i olole nga kue kura pe a hepeng hote
nike. Ke a sisa perimo pe a nauel mule ke nek. Pe
nenge teke ero lape lem ngarang nem tunge iong
langa hana nemur peria pe hana nemur lape te
tunge iong lange non papal hussu e ke tamal teua
iong langa tuele au ngana.
26 Pe e hele ke manmanna toto lange iong lape
o lohot ero toto ke la het nga etue nenge o saua
umtutuna lochloch nenge te teke o saua.

Salaunga Ana Poinga

27 ✡ “Iok a longo, nge nike te teke, ‘Oma luluch
nge none nehei ero.’
28 E hele lange imo, mele nenge esia heie pe
memelei ia pe letena tuanin mana ke teke ma
luluch nge i nga letena nge teu, poia poinga poreke
ngana nem ke het lo.
29 ✡Ke nenge teke matam nenga pen tamalmal
poia iong ke o losio nga poinga poreke ngana o
sulhote ke lasus. Pomalam singim unne elle mana
lape lasus ol. Pe nenge teke ero lape te sausue iong
pe singim lochloch ke langa oan ngingina ngana.
30 ✡Iok, nenge teke perim nenga pen tamalmal
poia iong ke o losio nga poinga poreke ngana o
chato hote pe o saua ke lasus. Urana toto nge o hile
hote singim unne ke lasus. Pe nenge teke ero lape
tesau sue singim lochloch ke langa oan ngingina
ngana.

✡ **5:27:** Exo 20:14; Deu 5:18 ✡ **5:29:** Mat 18:9; Mak 9:47 ✡ **5:30:** Mat 18:8; Mak 9:43

Hilenga Hel Nga Leinga
(Mat 19:9; Mak 10:11-12; Luk 16:18)

31 ✡"Iok, te heleia pule ke te teke, 'Nenge teke
none lemene ke hile nehei non nem tung tele
helenga toto e nga alalaha ke lange nehei. Iange
alalaha nem hele tote iri nai aria leinga nge lape
het.'
32 ✡Pe e hele lange imo pengpeng mele nenge
hile nehei lape poia hei nem ke la pingana hota
mule nge none. Pe hei neu poi ke mau iange ure
huna nge iong non nenge o hile i nem. Ke iong
non nem o eteia ke iong sipom o heporeke amo
leinga. Ure huna nenge o teke o hile lem hei ngana
koi nei; Nenge teke lem hei ma luluch nge none ke
pingaria hota o hile sapele i. Pe non nenge lei heke
mule hei nem lape amneia ke poreke toto iange
nanas ia hotonga nenga leinga ero.

Ta Hekerkereng Ia Helenga E Nga NeHalang Ene Ero

33 ✡ "Iok, pule a longe lo nga helenga nenge te
heleia lange ratete mur nge nike. Te teke, 'Nenge
teke o hele ke manmanna lange NeHalang ke o
poia ute e, o poia ure nem ke lohot ke pomanga
o hele ngam pe o pallaka ero iange Non Soke esia
iong ke ulolo.'
34 ✡Pe e hele lange imo pengpeng, o teke o hele,
o hetue kileng nga lut nga tapa ke hekerkereng ia
lem helenga ero iange NeHalang na arenga nge
heo ngana toto tu nga lut nga Tapa.

✡ **5:31:** Deu 24:1-4; Mak 10:4 ✡ **5:32:** 1Ko 7:10-11 ✡ **5:33:** Lev 19:12; Num 30:2; Deu 23:21 ✡ **5:34:** Isa 66:1; Mat 23:22; Iei 5:12

35 ✡Pe pule o hele pe o hetue ich ke hekerkereng
ia lem helenga ero iange ich nei NeHalang nena
ure nge ala hote ke apena ma haka ia. Pe pule o
hele pe o hetue kileng nge Ierusalem ke hekerk-
ereng ia lem helenga ero iange Non Soke nenge i
naungaala ana non soke toto laka na kileng nem.
36 Pe pule o hele ke manmanna toto nga pal-
palum ero iange o purpur ero toto nge o hulia
palpalum ina elle ke hussu pe muna.
37 O hele ke pengpeng mana. O hele ke 'Oe' ma o
hele ke 'Ero'. Iange helenga nemur nenge otal teu
luluche langa lem helenga nenge 'oe' pe 'ero' nem
non poreke ngana laka tunge lange iong ol.

O Tuachol Mule Lange Mele Ero (Luk 6:29-30)

38 ✡ "Pe pule a longe lo nenge te teke, 'Nenge teke
mele pal ele matam iong o pal ele matana pule. Pe
nenge teke mele pal hoa ngingim iong o pal hoa
ngingina pule.'
39 Pe e hele lange iong pengpeng o tuachol mule
lange mele nenge poi poreke iong ero. Nenge teke
mele tepele sose iong o hulia iong ke tepele iong
nga ele pule.
40 Pe nenge teke mele hemes teua iong langa
tuele nenge te longlongo helenga ia pe teke
mene lem hengeron nenge teu ana o tunge lem
hengeron nenge ot ana lange i pule.
41 Pe nenge teke mele echia iong ke o puotaua i
ke sase pol o puotaua i ke sase toto.
42 Pe nenge teke mele onteia iong nga ute o
tunge lange i. Pe pule nenge teke mele lemene

✡ **5:35:** Psa 48:2; Isa 66:1 ✡ **5:38:** Exo 21:24; Lev 24:20; Deu 19:21

ke hanok ia ute nge iong, o tunge ure nem lange
i pule.

Lememo Taua Iri Nenge Tepoi Poreke Imo (Luk 6:27-28, 32-36)

43 ✡ "Pe pule a longe lo nenge te teke, 'Lememo
tau mene neingamo mur pe apoi poreke lemo
ngarang mur.'
44 ✡Pe heueu nei e hele pengpeng lange iong.
Lemem taua lem ngarang mur. Pe iri nenge te
tunge amo melmelenga o hetalaulau aria nge Ne-
Halang ke halaua iri.
45 Nenge teke apoi ke mai Tememo nga lut nga
tapa tutuna mur toto imo. I sipona poia chaia
matana ke haka ke tua hatal ia hana uranrana
ngana mur pe nge hana porekreke ngana mur
pule. Pe poia pitte ke sio nge hana nenge te nanas
ia poinga nge pengpeng pe nge hana nenge te
popoi poinga porekreke ngana mur pule.
46 Nenge teke lemem taua mele nenge lemene
taua iong lape o mene urum unne ero toto. Hana
nenge te lololoch umtutuna te popoi ke pomalam
pule.
47 Pe nenge teke o apala hot mene neingam mur
utar nge urana toto nge o poia? Hana nenge te
eteia NeHalang ero iri te poi ke urana toto lala nge
pekngaria mur.
48 ✡Ke imo lochloch a hepengpeng ia imo pe
a poia ure ke lohot ke pengpeng ke pomange
Tememo nga lut nga tapa I non nge pengpeng toto.

✡ **5:43:** Lev 19:18 ✡ **5:44:** Exo 23:4-5; Luk 23:34; Ume 7:60; Rom 12:14, 20 ✡ **5:48:** Lev 19:2; Deu 18:13

6

Poinga Nenge Ta Halaulaua Iri Nenge Reria Ure Ero

1 ✡“Iok, letemo matana ke nek toto. Nenge
teke a poia poinga urana ngana mur a poia pe a
hemallaha hote ke hulua te esia ero. Iange nenge
teke o hemallaha hote lape o mene urum unne nge
Temem nga lut nga tapa ero.
2 “Ke nenge teke o tung ure lange mele hel nenge
reria ero o iua ana ngalum paena ero. Iange hana
nenge aria hengetau nachnai te popoi ke poma-
lam. Te popoia poinga nem nga pele hetoronga
mur pe nga kue matana mur ke te teke hehei
pe hana te heto hekeke iri. Pe e hele lange imo
pengpeng iri te mene ururia mur ke het lo.
3 Ke nenge teke a tung lange mele hel nenge
reria ure ero
4 apoi kome tote ke perimo nenge hoihoi eteia
ure nenge perimo nenge tamalmal popoia ero.
Pomalam lape a mene urumo nge Tememo. Iange
I esia ure lochloch ngana nenge talkomkome.

Iesus Hetore Ita Nga Hetalaulaunga (Luk 11:2-4)

5 ✡ “Iok, nenge teke a hetalaulau apoi ke mange
hana nenge aria hengetau nachnai ero. Iri leme-
ria toto nge temes ke te hetalaulau nga hetoronga
ana pele letena pe nga kue ilinlina mur ke te teke
hehei pe hana te esesia iri. Pe e hele lange imo
pengpeng iri te mene ururia lochloch ke het lo.
6 Pe imo nenge teke a hetalaulau ateu langa
lemo pele nga mullimo nenge a mamaia pe a

✡ **6:1:** Mat 23:5 ✡ **6:5:** Mat 23:5; Luk 18:10-14

hetalaulau lange Tememo nenge ta esia I ero. Pe
Tememo esia ure nenge apoi kome pe nga hoena
lape tunge urumo ol.
7 ✡Iok, hana hel leteria manmanna nge NeHa-
lang ero. Pe nenge teke a hetalaulau apoi ke ma
nge iri ero. Iange iri te hetalaulau pe te heleleia
helenga mur halang nenge luna ero pe te olole ke
sasase toto. Pe te teke lape aria non soke longe iri
nga reria helenga lochloch ngana nemur.
8 ✡A poi ke mange iri ero toto. Iange a onteia
Tememo ero kura pe I etei ia ure nemur lo nenge
lape a onteia.
9 “Ke nenge teke a hetalaulau, a hetalaulau ke
mai koi;
“ ‘Tememem nga lut nga tapa em pengpeng toto.
10 ✡Lem naualanga pe nekinga at
ke mo longo taua iong lakoi nga ich
ke pomanga te longo taua iong nga lut.
11 O tunge emem ngaunga nga lapa
pe nge he pe.
12 ✡O tuacholia nge imem ero
ke pomanga mo tuacholia ero
nge iri nenge te poi poreke imem.
13 ✡O poi ele imem nga olenga
pe o hu hele ure poreke ngana mur nge imem.’
14 ✡Iange nenge teke letem ia mele nenge poi
poreke iong lape Tememem nga lut nga tapa lape
letena ia iong pule.

✡ **6:7:** 1Ki 18:26-29 ✡ **6:8:** Mat 6:32 ✡ **6:10:** Luk 22:42 ✡ **6:12:** Mat 6:14-15; 18:21-35 ✡ **6:13:** Luk 22:40; Ioa 17:15; Iei 1:13; 2Te 3:3; 2Ti 4:18 ✡ **6:14:** Mak 11:25-26

15 Pe nenge teke letem ia iri nenge te poi poreke
iong ero Temem lape letena porekeia iong nga lem
poinga poreke ngana mur ero pule.”

Poinga Nenge Aheo Nga Ngaunga

16 ✡ “Nenge teke oheo nga ngaunga o henonou
hote nakum usus ngana ero. Iange hana nenge te
channanga hali te popoi ke pomalam. Nenge teke
teheo nga ngaunga te hemallaha hot tote lange
hehei pe hana ke nakuria usus toto. Pomalam te
eteia ke hana nemur teheo nga ngaunga. Pe E
hele lange imo. Hana nemur te mene ururia mur
lochloch ke het lo.
17 Nenge teke oheo nga ngaunga o lome matam
pe o helemlem heke singim
18 ke hehei pe hana te eteia ero nge oheo nga
ngaunga. Pe Temem nenge ta kolkolia lape tunge
urum nga hoena ol. Iange I toro mana nge esia ure
lochloch ngana nenge talkome.

NeHalang I Urana Toto Nga Umtutuna (Luk 12:33-34)

19 ✡ “Pe a takiraua lemo ure urana ngana mur
nga ich nei ero. Iange lape kankan te ngau hule pe
lape tema sakilil pe singiria karkare hulu. Pe pule
lape kemenge kina mur te tamu teu ke te kemeia
iri.
20 ✡Nenge teke a takirau lemo ure urana ngana
mur a takiraua lakou nga lut nga tapa. Iange
kankan lape ngaua ero pe ure hel te heporeke ero.
Pe pule kemenge kina mur lape te kemeia ero.

✡ **6:16:** Isa 58:5-9 ✡ **6:19:** Iei 5:1-3 ✡ **6:20:** Mat 19:21; Luk 18:22

21 Pomalam lape letem tu hit mene kileng nenge
lem ure urana ngana mur te maia.

Lemenge Nenga Singira
(Luk 11:34-36)

22 “Matara i lemenge nenga singira. Nenge
teke matam te urana mana singim lochloch lape
tualeme.
23 Pe nenge teke matam te poreke singim
lochloch lape tu ke au mana. Ke nenge teke
lemenga e ero nga singim pe singim au mana lape
au nem puo ke palaungana pe au hit sapele iong.

NeHalang pe Rera Ure Mur
(Luk 16:13; 12:22-31)

24 “Mele pele ume nge hana nai ero. Iange lape
lemene ero ia e pe lemene taua e. Nem pe la ke
nanas mene e pe nau sio mene e. Mele nenge
lemene tau tote umtutuna nakuna ero nge ume
nge NeHalang.
25 ✡“Ke pomalam e hele lange imo letemo meena
sakilil nga atu ngamo nga ich nei ero. Nga utar
nenge lape a ngaua pe a inia pe nga utar nenge
lape a heron hite nga singimo. A maul ngamo i ure
nenge palaungana toto nga ngaunga pe singimo i
ure nenge palaungana toto nga hengeron mur.
26 ✡A nau haka langa ngie mur nga lut. Iri tetua
ngaunga ero pe te lulu erochro. Pe pule te takirau
teueu ngaunga nga ana pele ero. Pe Tememo nga
lut nga tapa hengaungaua iri kura. Pe ngie nemur
iri ure nenge palaungana nga NeHalang matana
ero. Ngana laka imo lo.

✡ **6:25:** Pil 4:6; 1Ti 6:6-8; 1Pi 5:7 ✡ **6:26:** Mat 10:29-31; Luk 12:6-7

27 Iok, nenge teke letemo meena sakilil amo tei
nge imo purpur nge tom ia ana etue nenge meteia
ke elela polpol?
28 Pe pomere nenge letemo meena sakilil ia
hengeron mur? A nau langa ae rorana mur nga
ume. Iri te poia ume palaungana e ero pe iri
siporia te sime aria tal nenge te hemale hite nge
iri ero.
29 ✡Pe e hele lange imo pengpeng Ne Solomon
heron heke nena hengeron urana ngana mur pe i
nakuna urana ero iange ae rorana nemur nakuria
urana toto nge i.
30 Pe NeHalang Isipona hemele heilil lochloch
ngana nenge tetu nga uraurau. Pe heilil nemur
tetu ke te maulul heueu pe nge rou tesau heke iri
nga oan. Ke pomalam imo nenge letemo man-
manna ngana unne sune mana a etei tote ol ke
NeHalang lape hemele imo pule!
31 Letemo meena ero pe a hele ke pomachmai
ero: ‘Lape ta ngaua ara utar mai ol? Pe lape ta in
langai mai? Pe lape ta heron ia utar?’
32 ✡Melehel nenge te eteia NeHalang ero toto
lape te song ke te tango rere ure nemur. Pe
Tememo nga lut nga tapa eteia lo ure nemur
nenge purpur ero nge imo.
33 ✡Ure nenge toi nge lememo tau tele ngana
laka NeHalang nena naualanga pe nekinga pe
pule nena poinga nenge pengpeng toto. Ol pe
NeHalang lape tunge ure lochloch ngana nemur
lange imo.
34 Pomalam letemo tuanin rara sakilil nga utar

✡ **6:29:** 1Ki 10:4-7; 2Ch 9:3-6 ✡ **6:32:** Mat 6:8 ✡ **6:33:** 1Ki 3:11-14; Psa 37:4, 25; Rom 14:17

nenge lape lohot nge rou ero. Etue nenge rou nem i sipona letena tuaninin nge i sipona. Ke ure meena ngana mur te lohot ke te purpure etue elle pe elle.

7

A Henonou Perimo Lange Mele Ero
(Luk 6:37-38, 41-42)

1 ✡ "A henonou perimo lange mele hel ero toto. Mele nenge henonou penna lange mele NeHalang lape henonou penna lange i.
2 ✡Kue nenge a henonou perimo lange mele hel kue nem mana NeHalang lape poia lange imo pule.
3 "Pomere nenge o esia ae mumuna unne sune nge ma ele neingam matana pe o kolkolia ae chonna palaungana nenge ma ele iong sipom matam?
4 Pomere nenge ae chonna palaungana ma ele matam pe o hele lange neingam e neu ke o teke o poi hote ae mumuna unne nenge ma ele matana?
5 Iong am hengetau nai iam teke poi pe o mene hot tele ae chonna palaungana nenge ma ele matam mukam. Ke het o nau ke nek pe o poi hote ae mumuna unne sune nenge ma ele neingam e nem matana ol.
6 "Lemo ure urana ngana mur nenge heo ngana a tunge lange kaone mur ero. Pe lemo holonga mur a tamal sue lange kie mur ero. Iange lape te hepapar hulu hit mene pe te ringha taua imo pe te lata hule imo.

✡ **7:1:** Rom 2:1; 1Ko 4:5; Iei 4:11-12 ✡ **7:2:** Mak 4:24

Ta Onteia NeHalang
(Luk 11:9-13)

7 ✡ “O ontei pe lape NeHalang tunge lange iong.
O tango rara pe lape o hottaua. O ischong nga
piunga pe piunga nem lohe lange iong.
8 ✡Ke iri nenge te onteitei te menmene pe iri
nenge te tango rarara te hottautau pe iri nenge
te ischongchong nga piunga lape piunga olha lala
nge iri.
9 “Amo tei nge imo nenge teke tuna tamane
ngana e ontei loi lange i pe tunge um lange tuna?
10 Nem pe tuna ontei ruo pe tunge ilimo lange i?
11 ✡Imo hana poreke ngana nemur a eteia utar
nenge urana nge lape a tunge lange tutumo mur.
Ke pomalam a etei tote ol ke Tememo nenga lut
nga tapa lape tunge ure urana ngana mur lange
iri nenge te onteitei lala nge I.
12 ✡ “Pe nga ure lochloch poinga urana ngana
mur nenge lememo ke mele hel te poia lange imo
a poia lange iri pule. Moses nena hotonga mur
pe hengetoro nenge hetatalonga mur luna toto koi
nei.

Piunga Matana Nenge Kino Pe Nenge Soke
(Luk 13:24)

13 “Iok, imo a i teu laka nga piunga matana
nenge kino. Iange piunga nenge soke pe ana kue
mallaha pe song ke langa oan ngingina ngana. Pe
hulua halang toto te i teueu nga piunga nem.
14 Pe piunga nenge kino ana kue tuna mana pe
mallaha ero. Pe kue nem song ke langa maulinga

✡ **7:7:** Mak 11:24; Ioa 14:13; 15:7; 16:23-24 ✡ **7:8:** 1Io 3:22; 5:14-15 ✡ **7:11:** Iei 1:17 ✡ **7:12:** Mat 22:39-40; Luk 6:31; Rom 13:8-10

ke koko ana kileng. Pe iri hel mana te saolia kue nem pe te nanasia.

Hana Nenge Te Pallaka Ke Te Teke Iri Hetatalonga
(Luk 6:43-44)

15 ✡“Iok, a nauala amo ke nek nge hana nenge te channangnanga ke te teke iri hetatalonga mur. Iri lape teat nge imo pe te maluch ole mene imo ke pomanga sipsip mur. Pe i nge ero la. Nga leteria nge teu te poreke toto ke pomalaka nga kaone hinolo mur.
16 ✡Lape a etei tote iri ke nek laka nga reria poinga mur ol. A nau at, uain nganangana te sohe hote nga kiki tana ero. Pe ae Popi nganangana te sohe hote nga heilil nenge memesanga ngana halang ero.
17 Ke pomalam mana ae nenge urana lape nganangana mur te urana mana pe ae nenge poreke lape nganangana mur te poreke.
18 Ke ae nenge urana nakuna ero nge nganangana poreke. Pe ae nenge poreke nakuna ero nge nganangana urana pule.
19 ✡Pe ae nemur nenge nganangaria te poreke lape te tele sue iri pe tesau heke iri langa oan.
20 ✡Ke pomalam mana lape a eteia hana nemur nga ure nemur nenge te popoia.

Lape Non Soke Eteia Imo Ma Ero?
(Luk 13:25-27)

✡ **7:15:** Mat 24:24; Ume 20:29; 2Pi 2:1 ✡ **7:16:** Kal 5:19-22; Iei 3:12 ✡ **7:19:** Mat 3:10; Luk 3:9; Ioa 15:6 ✡ **7:20:** Mat 12:33

21 ✡ “Hulua lape te hetue iau ke ‘Non Soke Non
Soke’ pe iri lochloch lape teteu la ero toto nga
naualanga pe nekinga nga lut nga tapa. Iri nenge
te nanas taua Temek nenge tu nga lut lemene
ngana iri mana lape teteu langa naualanga pe
nekinga nenga tapa.
22 Pe hulua lape te hele at nge iau nga NeHalang
nena haliunga ana etue nem ke mai, ‘Non Soke,
Non Soke, imem mo haliu hote iong pe mo helope
hote uneinei mur pe mo poia urelu mur ke te lohot
nga iong em pule i.’
23 ✡Pe lape e hele ke mallaha toto lange iri ke e
teke, ‘Imo nemur, e eteia imo ero toto. A ua toto
nga matak. Imo hana porekreke ngana mur iam.’

Hana Nai Te Hemes Pele
(Luk 6:47-49)

24 “Ke pomalam iri nenge te longe lek helenga
mur pe te nanas taua te poi ke pomanga non
nenge letena matana ke hemes heke na pele nga
um.
25 Pe nga etue nenge pitte molmol pe ech hotot
pe tuttula at ke tah teu nga pele neu pe pele nem
losio ero. Iange ana pele mes haka nga um ke
kerkereng toto.
26 Pe iri nenge te longe lek helenga pe te nanas
taua ero te poi ke pomalaka nge non nenge letena
matana ero pe hemes sio mene na pele nga peipei.
27 Pe nga etue nenge pitte molmol pe ech hotot
pe tuttla at ke tah teu nga pele neu pe pele nem
hutu sio ke chach hulu.”

✡ **7:21:** Luk 6:46; Iei 1:25 ✡ **7:23:** Psa 6:8; 2Ti 2:19

28 Iok, Iesus hele ia ure nemur ke het pe hulua
nemur leteria tuanin ke halang nga Iesus hetoro
ngana.
29 ✡Iange i hetoro ke pomanga hotonga ana
hetoronga mur ero. Hetoro ngana pomalaka nga
none nge na kerkerenga palaungana toto.

8

Iesus Hemasia Non Susuun Kina E
(Mak 1:40-45; Luk 5:12-16)

1 Iok laol, Iesus i sio mule nga sasana neu pe
hulua halang toto te nanasia i.
2 Ol pe none nge haleles poreke ngana mene i
lange Iesus. Non neu lake tualou sio nga Iesus
matana pe hele, “Non Soke, nenge teke lemem o
hemas mule iau ke singik lemlem mule.”
3 Ol pe Iesus tul hot sapele penna pe la tal heke
nge non neu pe hele, “Oe iau lemek. Singim
lemlem mule ol.” Ueiuei mana pe haleles poreke
ngana neu het sio sapele nga non neu singina.
Haleles poreke ngana neu ngau hohoa singira.
4 ✡Pe Iesus hele lange i ke teke, “Heueu o hele
hote ure nei lange mele e ero toto. Ola ke o eteia
iong lange tunginga ana none ke poia tunginga
nenge Moses hele ia nga hana nenge te urana
mule. Ke nem lape henonou hote utar nenge e
poia lange hehei pe hana.”

None Letena Manmanna Ngana Nge Palaungana Toto
(Luk 7:1-10)

✡ **7:29:** Mak 1:22; Luk 4:32 ✡ **8:4:** Lev 14:1-32; Mat 9:30; Luk 17:14

5 Iok, Iesus la ke i teu nga kileng palaungana
nenge Kapernam pe palinga hel ana hana mur
aria soke e lake esia i pe hele lange Iesus ke halaua
i.
6 Ke non soke neu hele lange Iesus ke teke, “Non
Soke, lek non nenge umume nge iau kou ma mana
nga pele. Singina inin hulu pe sachul rara ero
toto.”
7 Pe Iesus hele, “Lape e la ke e hemasmasia i.”
8 Pe palinga hel ana hana mur aria soke neu
hele, “Non Soke, iau e urana ero toto nge o teu at
nga lek pele. O hele mana pe lek non neu urana
mule.
9 Iange iau pule hana hel tenau ele iau. Pe iau
enau ele lek hana mur hel pule. Nenge teke e hele
lange iri ke, ‘Ola,’ pe ana non la. Pe e hele lange i
neu ke, ‘O iat,’ pe ana non i at. Pe e hele lange lek
non ke, ‘O poia ure nei,’ pe i poia.”
10 Iesus longe non neu nge hele ke mau pe letena
tuanin ke halang. Ol pe hele lange iri nenge te
nanasia i, “E hele ke manmanna toto lange imo,
e hottaua none nge Israel nge poi ke mange non
nei ero kura. Non nei letena manmanna ngana
palaungana toto.
11 ✡Hulua halang teat nga kileng hele nenga
chaia haka ngana, pe nga chaia sio ngana pe la
te kila ke te ngau luluch nge Apraham pe Isak pe
Iakop, nga naualanga pe nekinga nenga tapa.
12 ✡Pe hana nenge reria kileng neu toto, lape
NeHalang lope hote iri ke la tetu nga kileng au
ngana. Nga kileng nenge te tangtang pe ngingiria
chatrekreke ia.”

✡ **8:11:** Luk 13:29 ✡ **8:12:** Mat 22:13; 25:30; Luk 13:28

13 Ol pe Iesus hele lange palinga hel ana hana
mur aria soke neu, “O laol, Ure nem lape lohot ke
pomanga letem manmanna ngana nenge o teke
lape lohot ke pomam. Ol pe nena non nenge
singina haleles neu, singina urana mule nga etue
neu pengpeng.”

Iesus Hemasia Hulua Hel Pule
(Mak 1:29-34; Luk 4:38-41)

14 Iok, Iesus la ke i teu nga Petrus nena pele pe
esia Petrus uene nge singina haleles ke ma nga
hete. Ana hei singina milanglang.
15 Ol pe Iesus penna la ke rahite hei neu pe ana
haleles het sio sapele. Pe hei neu lo haka pe tun
sapele ngaunga pe hengaua Iesus.
16 Iok, nga ulei te laua iri nenge uneinei tu teu
nge iri ke te laia iri nge Iesus. Pe Iesus hele pe
helope hote uneinei nemur pe hemas mule iri
lochloch ngana nenge singiria haleles.
17 ✡Pe poinga nenge Iesus poia nem, poia ke pete
tote NeHalang nena helenga e nge hetatalonga
Isaias hele hote nge nike lo nenge hele ia ke teke,
“Isipona amneia ara melmelenga
pe takisia ara haleles mur.”

Te Teke Te Nanasia Iesus
(Luk 9:57-62)

18 Iok, Iesus esia hulua nge te heliliu hite I ke
tom, pe hele lange nena hana mur ke teke te lotele
langa kolkolu palaungana neu ilina hele.
19 Ol pe hotonga ana hetoronga e la pe hele
lange Iesus ke teke, “Hetoronga, nenge teke o la ke
merei, iau lape e nanas mene iong.”

✡ **8:17:** Isa 53:4

20 ✡Pe Iesus hele lange i ke teke, “Kaone hinolo
mur reria polo tu nga ich, polo nenge te mamaia.
Pe ngie mur pule reria kiniu, pe Non Tuna munna
e nge mama ia ero.”
21 ✡Pe Iesus nena none hele ke teke, “Non Soke,
e la ke e alo hite temek mukam, ke ulo pe e at ke e
nanasia iong ol.”
22 Pe Iesus hele lange non neu ke teke, “Hana
nenge te metmete pekngaria mur te alo hit mul-
mule iri. Pe iong o iat ke o nanasia iau.”

Iesus Hemete Ruach Pe Tuttula Palaungana (Mak 4:35-41; Luk 8:22-25)

23 Iok, Iesus haka nga sulang e pe nena hana
mur tela luluch nge I.
24 ✡Te la ol pe kileng eingana haka sapele. Pe
kileng eingana neu palaungana pe poia ruach ke
poreke toto. Pe ruach ana mee teke hepuluch sue
iri. Pe Iesus mamani.
25 Ol pe nena hana mur te hengo heke I pe te
hele ke te teke, “Non Soke, o halaua ita ero kai? Ta
metmete lo i!”
26 ✡Pe Iesus hele, “Imo letemo manmanna
ngana unne sune mana iam. A matau sakilil
ia utar?” Ol pe Iesus lo haka pe hele ke kerk-
ereng toto langa tuttula palaungana neu pe ruach
poreke ngana neu. Ol pe tuttula palaungana neu
het pe ruach poreke ngana neu ma ke mello mule.
27 Ol pe hana nemur te esia pe leteria tuanin ke
halang pe te hele, “Non nei mai i utar toto? Tuttula
pe ruach te longo tau mene I.”

✡ **8:20:** 2Ko 8:9 ✡ **8:21:** 1Ki 19:20 ✡ **8:24:** Psa 4:8 ✡ **8:26:** Mat 14:31; Psa 89:9

Iesus Hemasia Hana Nai Nge Uneinei Tuteu Nge Iri
(Mak 5:1-20; Luk 8:26-39)

28 Iok, Iesus lo tele la sapele nga kolkolu palaungana neu ilina hele nga Katara mur reria ich. Pe hana nai nge uneinei tu teu nge iri. Te lohot nga rika mur nenge hana koluria mur tema teu ia pe la te saolia Iesus. Pe hehei pe hana te matau tote hana nai neu ke te i rara nga lamau ero toto. Iange iri nai nakuria sisiling toto.

29 ✡Iok laol, hana nai neu te alngaria sapele, "NeHalang Tuna, o teke oat ke o potaria ia imem? Emem etue nenge mo takisia emem melmelenga at ero kura."

30 Pe kie ana tuangarung e te sesel ke sase ero mana nga iri te mes ngaria.

31 Ol pe uneinei nemur te echia Iesus, "Nenge teke o lope hote imem heueu, o kulosia imem ke mo teu heke kou kie ana tuangarung neu."

32 Ol pe Iesus hele lange iri, "Iok, a laol!" Ol pe uneinei nemur te lohot nge hana nai neu pe la ke teteu heke kie nemur. Pe kie ana tuangarung neu te song hot sapele langa sasana neu ilina, pe te losio teu nga kolkolu neu pe te pulachlach ke te mete sapele.

33 Pe iri nenge tenau elele kie nemur te song sapele ke tela nga tuele tana pe te hele ia ure nenge lohot nga kie nemur, pe pule nge hana nai nenge uneinei tu teu nge iri neu.

34 Ol pe hulua lochloch ngana nga tuele tana palaungana neu, te i ke la te lohot nge Iesus. Te la te esia I pe te hele ke kerkereng toto lange I ke

✡ **8:29:** Mak 1:24; Luk 4:41

te teke, ua nga reria kileng unne neu pe la toto nga kileng unne.

9

Iesus Hemas Mule None Nge Singina Mete (Mak 2:1-12; Luk 5:17-26)

1 ✡Iok laol, Iesus lo haka mule nga sulang pe
mana tele mule ke lange Kapernam, nga i sipona
nena kileng huna.
2 Ol pe hana hel te takis ia none nge singina
lochloch mete pe mamana nga tako. Pe Iesus esia
hana nemur leteria manmanna ngana pe hele
lange non nenge singina mete neu, "Letem huna
sakilil ero ol. E saua lem poinga poreke ngana mur
ke te lasus toto lo."
3 Pe hotonga ana hetoronga mur hel, te hele
chunuch mana nge iri ke pomai, "Non nei hele
ngana pomalaka nga I NeHalang toto i. Poia
helenga nei, heporeke tote NeHalang ene."
4 ✡Pe Iesus eteia leteria tuanin ngana mur ke
ulolo. Ol pe hele ke teke, "Pomere nenge letemo
inin ngana nem tu teu mana nge imo ke pomam?
5 Helenga tei nge semel nge lape te heleia? 'E
saua lem poinga poreke ngana,' ma nenge e teke,
'O mes haka pe o i.'?
6 ✡Iau e teke e poia ke mam ke a eteia, ke Non
Tuna na kerkerenga palaungana nga ich, nge saua
hehei pe hana reria poinga poreke ngana mur
ke lasus toto." Ol pe Iesus hele lange non nenge
singina mete neu, "O mes haka pe o mene lem
manga pe o i ke o la nga lem pele."

✡ **9:1:** Mat 4:13 ✡ **9:4:** Luk 9:47; Ioa 2:25 ✡ **9:6:** Ioa 17:2

7 Non neu mes haka pe i ke la sapele nga na pele.
8 Pe hulua lochloch ngana te esia ke pomau pe
leteria huna pe leteria tuanin ke halang. Pe te heto
heke tote NeHalang ene iange tunge kerkerenga
palaungana nei at nge ita non.

Iesus Iua Mateus
(Mak 2:13-17; Luk 5:27-32)

9 Iok, Iesus lo haka nga lamau pe i ole ke la pe
esia none nge ene Mateus, nge arare nga hana
nenge te lololoch umtutuna reria pele sune. Ol pe
Iesus hele lange i ke teke, “O i at ke o nanasia iau.”
Mateus lo haka pe nanas sapele Iesus.
10 Iok, Iesus pe na hana mur teare ke te ngaun-
gau nga Mateus na pele pe hana nenge te lololoch
umtutuna pe hana porekreke ngana mur teat ke
te ngau luluch nge iri.
11 ✡Pe Paresio mur te esia ke mau pe te onteia
Iesus nena hana mur ke te teke, “Pomere nenge
amo hetoronga ngau luluch nge hana porekreke
ngana pe hana nenge te lololoch umtutuna mai?”
12 Pe Iesus longe pe hele, “Haleles kina mur
mana tela nge non nenge hemasmas ia haleles
kina mur, pe iri nenge singiria urana tela nge non
nem ero.
13 ✡Ala pe letemo tuanin hote helenga nei luna
ke nek. ‘Lemek ero ia lemo tunginga pa nemur
nenge a makmak huros. Lemek ke letemo ia hehei
pe hana.’ Iange e at ke e iua hana porekreke ngana
mur mana, pe hana nenge te urana e iua iri ero.”

Onteinga Nga Hengeo Nga Ngaunga
(Mak 2:18-22; Luk 5:33-39)

✡ **9:11:** Luk 15:2 ✡ **9:13:** Hos 6:6; Mat 12:7

14 ✡Iok, Ioanes na hana mur teat pe te onteia
Iesus ke te teke, “Pomerei nenge imem pe Paresio
mur moheo nga ngaunga pe lem hana mur teheo
ero?”
15 Pe Iesus tuacholia ke teke, “Nenge teke none
nge lei heueu ngana at ke kila luluch nge nena
hana mur, hana nemur lape te iech ke elela. Pe
nga etue nenge non halangina nem i ero hatalia
iri, hana nemur lape teheo nga ngaunga sapele.
16 “Mele pele mene malenga heueu ngana
sachana, pe sima hite hengeron nike ngana chach
ngana ero. Nenge teke poia ke pomam, lape
malenga sachana heueu ngana nem ta chach
mule. Pe ure chach ngana nem palaungana toto
sapele.
17 Nenge mele ling teua uain heueu ngana ke
langa meme ulina ke kina ia, ling teua langa meme
ulina nenge nike ngana ero, iange meme ulina
nike ngana nem sosolos lo, pe uain heueu ngana
nem lape una haka ke hemute meme ulina sosolos
ngana nem ke chach. Pe uain nem lape pasiling
hot pe kina pule poreke ke lasus. Nenge urana
laka, ling teua uain heueu ngana ke langa kina
meme ulina nenge heueu ngana. Pomalam iri nai
tetu ke urana.”

Mele Hei Ngana Sune Nge Mete, Pe Heie Nge Haleles Poreke Ngana Poia I

(Mak 5:21-43; Luk 8:40-56)

18 Iok, Iesus helele kura pe non nenge nauelele
pele hetoronga neu, at ke tualou sio nga Iesus
matana pe hele, “Tuk nenge hei pau kou mete

✡ **9:14:** Luk 18:12

heueu mana nei. Pe e teke o i at ke la otal heke
perim nge i ke maul mule."
19 Iok laol, Iesus pe nena hana mur te lo haka pe
tela luluch nge non neu sapele.
20-21 ✡Pe heie pule toho mala lohot nge i ke
hesinga iri analoch pe nai lo. Pe ana hei helele
nge i sipona ke teke, "Nenge teke e ra haka mana
nga Iesus na hengeron, haleles nei lape het nge iau
sapele." Pomalam hei neu langa Iesus rumena pe
rahaka nga Iesus nena hengeron ana horo.
22 Ol pe Iesus ralele pe esia i pe hele, "Hatong,
letem huna ero ol. Letem manmanna ngana laka
nenge hemaulia iong nga haleles nem." Pe nga
etue unne neu pengpeng haleles neu het sapele
nge hei neu.
23 Iok laol, Iesus la ke i teu nga non nenge
nauelele hetoronga ana pele nena pele pe esia
hana nge te iuiua iu pe hulua nge te chauchai rara
ke halang.
24 Ol pe Iesus hele, "Imo lochloch ngana nem a
ua! He nem mete ero iam, mamani mana laka."
Pe hulua nemur te melmel lil ia Iesus.
25 Iok, hulua nemur tela ke tetu nge hot pe Iesus
teu la ke ra hite he neu nga penna. Ol pe he neu
opene teu mule nge i pe lo haka sapele.
26 Pe ure nenge Iesus poia neu ana helenga song
ke kileng lochloch ngana nenga lamau te longe.

Iesus Hemasia Hana Nai Nge Mataria Hit

27 ✡Iok, Iesus lohot nga lamau ke teke lalalo pe
hana mata hit nai te nanas pe alngaria hot lange I
ke te teke, "Ne Teuit tuna, letem poreke ia imem!"

✡ **9:20-21:** Mat 14:36 ✡ **9:27:** Mat 20:29-34

28 Ol pe Iesus la ke i teu nga pele e pe mata hit
nai neu tela nge i. Pe Iesus onteia iri ke teke, “Imo
mam letemo manmanna toto ke lape e hemas
mule imo ma?”

Pe iri nai te hele, “Oe Non Soke, letemem man-
manna toto i.”

29 Iok laol, Iesus ra haka nga iri nai mataria pe
hele, “Lape e poia ure nem ke lohot nge imo nai ke
pomanga letemo manmanna ngamo.”

30 ✡Ol pe iri nai tenau mule sapele. Pe Iesus hele
ke kerkereng toto lange iri nai ke teke, “A hele hote
ure nei lange mele ero toto.”

31 Pe ero. Hana nai neu tela ol pe te hesongia ana
helenga nga kileng lochloch ngana.

Iesus Hemasia None Ke Hele Mule

32 Iok, nga etue nenge hana nai nem te i ke tela,
hana hel te takisia none pule lange Iesus. Non
nem hele poreke iange uneinei tu teu nge i.

33 ✡Iesus helope hote uneinei nem ke ua hot nge
non nem. Iok laol non nenge hele poreke nem hele
mule sapele. Ol pe hulua ngaria lohot pe te hele,
“Imem mo kolkol ute e nge pomai nge lohot nge
nike nge Israel.”

34 ✡Pe Paresio mur te hele, “Uneinei mur aria
soke laka hekerkereng ia i ke helope hotote un-
einei mur.”

Ume Ana Hana Mur Iri Halang Ero

✡ **9:30:** Mat 8:4 ✡ **9:33:** Mak 2:12 ✡ **9:34:** Mat 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15

35 ✡Iesus i ke rongo heke tuele tatana mur pe
kileng kinkino ngana mur, ke hetottoro nga het-
oronga ana pele mur. Iok, pe haliu hote he-
lenga urana toto ngana nenga NeHalang nena
naualanga pe nekinga pe pule hemasia hehei pe
hana nga aria haleles mur.
36 ✡Pe Iesus esia hulua nemur pe letena ia iri
iange leteria meena pe tetu poreke, pe mele nge
nauele iri ero ke pomanga sipsip mur nge aria
naunga ala ero.
37 ✡Ol pe hele lange nena hana mur ke pomai,
“Ngaunga halang te mera tach lo. Pe lulunga ana
hana mur iri unne sune mana.
38 A hetalaulau lange ume tokoninga ke kulosia
lulunga ana hana mur hel pule ke te halau ke te
lulu.”

10

Iesus Iua Nena Hana Mur Nge Iri Analoch Pe Nai (Mak 3:13-19; Luk 6:12-16)

1 ✡Iok laol, Iesus iua nena hana mur nge iri
analoch pe nai ke te eukirau pe tunge kerk-
erenga palaungana lange iri. Te mene kerkerenga
palaungana nem ke lape te helope hotote uneinei
mur, pe te hemasmas ia hehei pe hana nga aria
haleles mur.
2-4 Pe Iesus nena hana mur analoch pe nai eria
koi nemur:
Simon (nenge ene e pule Petrus)
Antreas (Simon tina)
Ieims (ne Sepeti tuna)

✡ **9:35:** Mat 4:23; Mak 1:39 ✡ **9:36:** Num 27:17; 1Ki 22:17; Zec 10:2; Mat 14:14; Mak 6:34 ✡ **9:37:** Luk 10:2 ✡ **10:1:** Mak 6:7; Luk 9:1

Ioanes (Ieims tina)
Pilip
Patolomius
Tomas
Mateus (nenge lololoch umtutuna.)
Ieims (nenge Alpeus tuna)
Tateus
Simon (non nenge teke Israel mur iri siporia tenau ele iri)
Iutas Iskariot (nenge tunge Iesus langa hana porekreke ngana mur peria)

5 Hana iri analoch pe nai nei, Iesus kulos hote
iri pe hetoro tote iri ke mai, “Ala pe atu luluch nge
hana lomonmona ngana mur ero. Pe pule ala nge
iri nemur nge Samaria ero.
6 ✡Ala manmana nge hehei pe hana nenge Israel
iange iri te pomalaka nga sipsip mur nenge te erue
toto lo.
7 ✡Ala pe a haliu hote koi helenga nei, ‘NeHalang
nena naualanga pe nekinga nenga tapa, ngana koi
heroi lo.’
8 Pe a hemasmas ia haleles kina mur, a hemaul
heke mule iri nenge te metmete. Pe a helemlem
mule iri nenge haleles poreke ngana ngau lala ke
ngau hoa singiria pe a helope hotote uneinei mur.
Kerkerenga nenge e tunge lange imo nei, a olia at
nge iau ero. Pomalam, a la pe a poia lange iri pe a
chepeia uruna ero pule.
9 ✡Pe pule a in teua umtutuna unne e pe mach-
mach unne e pe hake unne e nga amo melo
matana ero toto.

✡ **10:6:** Jer 50:6 ✡ **10:7:** Mat 3:2; 4:17; Luk 10:9, 11 ✡ **10:9:** Luk 10:4

10 ✡Ai ia inga nei pe a takis kole ero pule. Pe
a mene ke lemo hengeron nachnai ero pe apemo
ana kalenga haka nachnai ero pule. Pe pule a ra
hit heko ero. Iange ure nemur, non nenge umume
uruna ia.
11 "Nenge teke ateu langa kileng palaungana e,
nem pe nga tuele kina sune, anau rara none nge
na poinga urana pe pengpeng pe a la ke atu luluch
nge i nga nena pele. Pe atu luluch nge i ke la het
nga etue nenge a lo haka mule.
12 ✡Ke nenge teke a i teu nga pele e, a hele ke a
teke NeHalang pete imo.
13 Pe nenge teke iri nenga pele nem te iech ia
lemo helenga, lemo helenga urana ngana nem
lape tu luluch nge iri. Pe nenge teke ero, lemo
petenga nem haka mule nge imo.
14 ✡Pe nenge teke none longo lange imo ero
pe mene imo langa nena pele ero, a pasis sue
maruchrue nga apemo pe ai hot nga kileng nem.
15 ✡E hele ke manmanna toto lange imo. Nga
NeHalang nena haliunga ana etue kileng nem
lape mene tuangachol nge poreke toto nga nenge
Sotom pe Komora."

Iesus Heleia Ure Meena Ngana Mur Nge Lape Lohot
(Mak 13:9-13; Luk 21:12-17)

16 ✡ "Iok, a longo at nge iau ke nek toto. E kulosia
imo ke pomalaka nga mele nenge kulosia sipsip
mur ke tela ke tetu teu luluch nge kaone hinolo
mur. Pomalam letemo matana ke nek toto ke

✡ **10:10:** Luk 10:7; 1Ko 9:14 ✡ **10:12:** Luk 10:5-6 ✡ **10:14:** Luk 10:10-12; Ume 13:51 ✡ **10:15:** Mat 11:24; Iut 7 ✡ **10:16:** Luk 10:3; Rom 16:19

manga hilimo pe a nanas tau tote ngie chaulum
nena poinga nenge tu ke neknek.
17 ✡Pe anau ala amo ke nek toto nge hana mur.
Iange lape te laua imo kela ames nga hana pa-
palauna mataria pe pule lape te taklala teua imo
langa hetoronga ana pele pe tepal hulu hite imo.
18 Pe te poia imo ke pomam iange lek hana mur
imo. Ke lape te mene imo lange almasinga ana
hana mur pe naunga ala mur. Pe lape a hele hote
helenga urana toto ngana lange iri pe nge hana
lomonmona ngana mur pule.
19 Pe nenge teke te laua imo, letemo song rara
sakilil ero. Iange a hele ngamo nga ure nenge a
heleleia lape ma ke mallaha hot mana nga letemo
nga etue nem pengpeng.
20 ✡Pe imo sipomo a hele ero, iange Tememo
NeHalang opene lape hele hot nga halimo ol.
21 ✡ “Non e lape tua hita mule tina ana pe te hune
i ke mete. Pe none lape poia poinga nem lange
tuna pule ke tua hita mule ana. Pe aina lape te pal
hel luluch mule nge tetemeria mur pe tataria mur
pe te hune iri ke te mete.
22 Hana lochloch lape lemeria ero ia imo iange
Iau lek hana mur imo. Pe mele nenge mes ke
kerkereng toto nga letena manmanna ngana, lape
mene maulinga ke koko.
23 Nenge teke te poi poreke imo nga kileng e, a
ua ke a langa kileng e pule. E hele ke manmanna
toto lange imo koi. Imo lape a heulo hote amo ume
nga kileng lochloch ngana nge Israel ero kura, pe

✡ **10:17:** Mak 13:9-11; Luk 12:11-12; 21:12-15 ✡ **10:20:** Ioa 14:26
✡ **10:21:** Mic 7:6; Mat 10:35; Mak 13:12; Luk 21:16

Non Tuna lape at.

24 ✡ "Mele nenge lala nga hengetoro kura, i muka
mule nge ana hetoronga ero. I nanas tau mene
ana hetoronga. Pe mele nenge umume nge none,
i pule tamu tote ana ae huna ero. I longo la
manmana nge ana ae huna.
25 ✡Pe mele nenge lala nga hetoronga nem pur-
pur pule nge lohot ke pomange ana hetoronga. Pe
pule mele nenge umume nge none nem, purpur
pule nge lohot ke pomange ana ae huna nem.
Ke nenge teke te hetue non poreke ngana ene
Pelsipul lange non soke e, lape te poia poinga nem
ke palaungana toto lange non nem nena hana
mur."

A Matau Mene NeHalang I Toro Mana (Luk 12:2-7)

26 ✡ "Pe a mataua iri ero. Ure lochloch ngana
nenge talkomkome lape lohot nga mallaha. Pe ure
lochloch ngana nenge te hele komkome lape lohot
ke hulua te eteia pule.
27 Utar nenge e heleia lange iong nga kileng au
ngana, o hele hote nga sinanga. Pe utar nenge e
mangun ia langa talngam, o mes haka ia nga pele
ona pe o haliu hote.
28 ✡A matau heke mene hana nenge te hunun
ero. Iri te hun mene singira pe te hune opere ero.
A matau mene laka I nenge lape chacharuch heke
singira pe opere nga oan nge henge lemlem.

✡ **10:24:** Luk 6:40; Ioa 13:16; 15:20 ✡ **10:25:** Mat 9:34; 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15 ✡ **10:26:** Mak 4:22; Luk 8:17 ✡ **10:28:** Rom 8:31; Iei 4:12

29 Ngie kinkino ngana nai ururia haka toto ero.
Pe te olia iri nga umtutuna elle mana. Pe nenge
teke elle nge iri mete, Tememo eteia ke het lo.
30 Pe pule NeHalang amele palpalumo ina pe
eteia iri ke het ta lo.
31 ✡Ke a matau ero, iange imo a ele haka toto nga
ngie nemur."

A Hele Hote Letemo Manamanna Ngana Lange Hehei Pe Hana
(Luk 12:8-9)

32 "Mele nenge mes haka nga hulua mataria pe
hele hote letena manmanna ngana nge Iau, mele
nem lohot ke lek non ia toto. Pe lape e heleia i
lange Temek nga lut nga tapa.
33 ✡Pe mele nenge hele ke teke eteia Iau ero nga
hulua mataria, Iau lape e hele lange Temek nga lut
nga tapa, ke e teke e eteia mele nem ero pule.
34 "Imo a teke e at ke e hesue kilanga nge urana
nga ich nei, ae? Ero nike. E at ia kakop nge matana
kaliu ala i. Pe lape e heporeke lemo kilanga mur.
35 ✡Lape e poia kol mele ke iri nai temene te
hunel, pe he mele ke iri nai tana te hunel, pe heie
ke iri nai na melei te hunel.
36 "Lemo ngarang mur laka lemo hehei mur pe
tutumo pe alomo mur pengpeng.
37 "Imo nenge lememo tau tote tememo pe tamo
ke te ele haka nge iau, imo lek hana mur ia imo
ero. Pe imo nenge lememo tau tote tutumo mur ke
te ele haka nge iau, imo lek hana mur ia imo ero.

✡ **10:31:** Mat 6:26 ✡ **10:33:** Mak 8:38; Luk 9:26; 2Ti 2:12
✡ **10:35:** Mic 7:6

38 ✡Pe mele nenge lemene ero nge takis ia ana
melmelenga pe nanas ia iau, lape e hile hote i ke
pomalam pule.
39 Pe mele nenge teke tu ke maulul mana, lape
mete pe lasus sapele. Pe mele nenge poia ak ume
pe te hune i ke mete, lape maul haka mule pe tu ke
maulul mana ol.

Lape Ta Mene Urura
(Mak 9:41)

40 ✡ "Mele nenge long ia iong, long ia Iau pule. Pe
mele nenge long ia Iau, long ia I nenge kulosia Iau
ke e at nei.
41 Mele nenge eteia nge none i hetatalonga pe
long ia i, lape mene uruna nenge manga hetata-
longa nem. Pe mele nenge eteia nge none i non
nge pengpeng pe long ia i lape mene uruna nenge
manga non nenge pengpeng toto.
42 "Pe nenge teke mele eulia ech lololo ngana
ke tunge lange hatong e nge umume nge iau,
manmanna toto ke mele nem lape mene uruna."

11

Ioanes Kulosia Nena Hana Mur Hel Lange Iesus
(Luk 7:18-35)

1 Iok, Iesus hetoro hite nena hana analoch pe
nai neu ke het, pe lohaka sapele ke langa kileng
nemur nge Kalelea. Pe nga lamau Iesus hetottore
hehei pe hana pe haliu hote Helenga Urana Toto
Ngana.

✡ **10:38:** Mat 16:24-25; Mak 8:34-35; Luk 9:23-24; 17:33; Ioa 12:25
✡ **10:40:** Mak 9:37; Luk 10:16; Ioa 13:20

2 Pe Ioanes tu nga tuele au ngana pe longe Iesus
pingana nge popoia ume nemur. Ol pe kulosia
nena hana mur ke tela nge Iesus.
3 Pe te onteia I ke mai, “Iong nenge te heleleia
nge o atat laka lom? Ma, lape mo kulele mele kau
atat kura mau?”
4 Pe Iesus tuacholia lange iri ke teke, “Ala mule
pe a hele lange Ioanes nga ure lochloch ngana
nenge a longe pe a esia nga matamo ke ulolo.
5 ✡Iri nenge mataria hit tenau mule lo pe iri
nenge aperia mete te i mulmule lo. Pe iri nenge
haleles poreke ngana tu nga singiria, singiria
urana mule lo. Pe iri nenge talngaria hit te longo
mulmule lo pe iri nenge te mete te maul haka mule
lo. Pe iri nenge reria ure halang ero, te longlonge
NeHalang na Helenga Urana Toto Ngana.
6 Hana nenge te longe lek helenga pe leteria
manmanna ngana losio ero, lape te iech toto!”
7 Iok laol, Ioanes nena hana mur te i ke te lala
pe Iesus talun ke heleia Ioanes lange hulua nenge
te eukirau neu ke teke, “Nga etue nenge ai ke a la
nga ich sana lomona, utar toto nenge a teke a la ke
a esia? A teke a la ke a esia heilil ina e nge tuttula
iua ke malau sio?
8 Eh, a teke a la ke a esia utar? Non e nge heronia
heroninga urana ngana mur? Ero toto. Hana
nenge te heronronia heroninga urana ngana mur,
te tutu nga hana papalauna nenge iri Soksoke
reria pele.
9 Ol pe a la lamau ke a teke a esia utar? A teke
a la ke a esia hetatalonga e ae? Oe, non nem

✡ **11:5:** Isa 35:5-6; 61:1

i hetatalonga pe i ele haka toto nge hetatalonga
mur.
10 ✡Iange nge non nei mana, NeHalang nena
helenga nenge tehas sue ke ulolo, hele ke teke,
“ ‘Lape e hekule lek none ke i muka nge iong
pe i lape hepengpeng ia lem kue.’
11 “E hele ia helenga nei manmanna. Nge hulua
lochloch ngana nenge te hoe iri ke te lohot nga
ich, Ioanes nenge henunun i palaungana toto nge
iri. Pe mele nenge i kino toto nga NeHalang nena
naualanga pe nekinga, lape i palaungana toto nge
Ioanes.
12 ✡Talun nga Ioanes nenge henunun ana etue
ke at heueu nei, NeHalang nena naualanga pe
nekinga song ke pur kikina toto. Pe hana solaki
ngana mur te ech taua ke te mene.
13 Iange hetatalonga mur pe NeHalang nena
hotonga mur te haliu hotot nike ke at nga etue
nenge Ioanes lohot ia.
14 ✡Ke nenge teke letemo manmanna nga he-
lenga nemur, Ioanes i Elaisa nenge te teke lape at.
15 Imo nenge a longlonge iau, a longo ke neknek.
16 “Lape e heilangia hehei pe hana nga etue nei
ke pomere? Iri te pomalaka nge aina kinkino
ngana nemur nenge te kilkila nga ingala matana
pe te alngaria lala nge pekngaria mur ke te teke,
17 “ ‘Mo iuiua emem iu pe imo mam a hes ero ia?
Pe mo utute utunga lolo pe a tang ero ia?’
18 “Ioanes at pe ngau ero pe in ech ero. Pe te hele
ke te teke, ‘Non nei, uneinei ia i.’

✡ **11:10:** Mal 3:1; Luk 1:76 ✡ **11:12:** Luk 16:16 ✡ **11:14:** Mal 4:5; Mat 17:10-13; Mak 9:11-13

19 ✡Pe Non Tuna, at pe ngaungau pe inin ech.
Pe te heleia i ke te teke, ‘A nau la pam, non neu
ngau ngana pe in ngana kou kura. Pe pekngana
mur toto laka hana nenge te lololoch umtutuna pe
hana porekreke ngana mur.’ Pe ure nemur nenge
te lohotot nem, te lohot urume mene NeHalang
letena matana ngana.”

Kileng Nemur Nenge Te Hulia Leteria Ero (Luk 10:13-15)

20 Iok, nga kileng hel, Iesus poi hote ure nenge
hele pe lohot manmana ke halang, pe hulua te hu-
lia leteria ero. Pomalam Iesus hele ke kerkereng
toto lange iri ke teke,
21 ✡ “Imo nenge Korasin pe Petsaita a neknek ia
imo. Iange e poi hote ure nemur ke a esia nga
lamai pe a hulia letemo ero toto. Pe toinge e poi
hote ure nemur nga kileng nenge Tir pe Saiton,
hehei pe hana nga lamau lape te hulia leteria
ke het lo. Pe toinge ngana kou te heron heke
hengeron muna hulu ngana, pe te hepore heke
kasu nge iri pe teare nga oan ina lo. Ke poinga nem
henonou hote iri nge te hulia reria poinga mur lo.
22 E hele lange imo Korasin pe Petsaita, nga Ne-
Halang nena haliunga ana etue, imo lape a mene
tuacholinga nge poreke toto nge Tir pe Saiton
mur.
23 ✡Pe imo nenge Kapernam lape ala ke merei?
A haka langa lut nga tapa? E hele lange imo, lape
ateu sio la pengpeng nga oan nge henge lemlem.
Toinge e poia ure nemur ke te lohot nga kileng

✡ **11:19:** Mat 9:14 ✡ **11:21:** Isa 23; Ezk 26-28; Jol 3:4-8; Amo 1:9-10; Zec 9:2-4 ✡ **11:23:** Gen 19:24-28; Isa 14:13-15

nenge Sotom nike, hehei pe hana lape te hulia
leteria ke ueiuei mana. Pe kileng nem lape tu ke
urana kura ke at nga etue nenge nei.
24 ✡Pe e hele lange imo Kapernam, nga NeHa-
lang nena haliunga ana etue, imo lape a mene
tuangachol e nge poreke toto nge nenge Sotom."

A At Nge Iau Ke A Tah Eingamo (Luk 10:21-22)

25 ✡Ke het pe Iesus hele sapele ke teke, "Temek!
E heto heke tote Iong. Iong Non nge Iong Soke toto
nga lut nga tapa pe nga ich. Iange o hekome tote
ure nei lange hana nenge te etei ngaria palaun-
gana toto pe o etei hot mene lange hana nenge te
etei sakilil ero ke mange aina kinkino ngana.
26 Oe Temek, Iong o iech nge lohot ke pomam
nike.
27 ✡"Temek tung sue ure lochloch ngana at nga
perik ke e nauele iri. Pe mele pele eteia Tuna ero.
Temene I toro mana eteia Tuna. Pe mele pele eteia
Temene ero. Tuna i toro mana eteia Temene. Pe iri
nenge Tuna hetore iri lange Temene, iri toro mana
te eteia Temene.
28 ✡ "Imo nenge a takisia ure meena ngana pe
kikimo ero ol, ai at nge iau pe a amneia ure meena
ngana e ero ol.
29 A longo taua iau pe a mene hengetoro nge iau
iange e poi ke nek toto pe e tal sio tote Iau. Ke
nenge teke a longo taua iau lape atah eingamo.
30 ✡Iange hengetoro nenge e tunge lala nge imo
nem polpolenga mana."

✡ **11:24:** Mat 10:15; Luk 10:12 ✡ **11:25:** 1Ko 1:26-29 ✡ **11:27:** Mat 28:18; Ioa 1:18; 3:35; 10:15; 17:2 ✡ **11:28:** Jer 31:25 ✡ **11:30:** 1Io 5:3

12

Onteinga Nga Sapat Ana Etue
(Mak 2:23-28; Luk 6:1-5)

1 ✡Iok laol, nga Sapat ana etue, Iesus pe nena
hana mur te i teu nga ume e letena. Ume neu tetue
ana uit mur mana. Ol pe Iesus nena hana mur
te mete aria pe te sohe uit nganangana hel ke te
ngaua.
2 ✡Ol pe Paresio mur te esia pe te hele lange
Iesus ke te teke, “O nau langa lem hana mur te poi
ngaria pam! Pomere nenge te nanasia hotonga
nenga Israel mur aria etue nenge te hetalaulau ia
ero?”
3 ✡Pe Iesus tuacholia ke teke, “Nananga e nge
nike hele ia non soke Teuit pe pekngana mur nge
te mete aria. Pe imo mam a sisia nananga nei ero
mana kura kai?
4 ✡Ana non i teu langa NeHalang nena pele pe
mene ngaunga nenge heo ngana ke pekngana
mur te ngaua. Pe ngaunga nem heo ngana toto
nge non pulut ngana e mana ngaua. Iange ho-
tonga hele ke teke tunginga ana hana mur, iri toro
mana te ngaua ngaunga nem.
5 ✡Pe pule hotonga e nge Moses hasia hele ke
teke, tunginga ana hana mur te umume nga Ne-
Halang na pele nga Sapat ana etue. Te longo ole
taua hotonga pe mele pele hele ia iri ero.
6 ✡Pe e hele lange imo, mele nenge mes heueu
nei, i palaungana toto nga NeHalang na pele
palaungana nem.

✡ **12:1:** Deu 23:25 ✡ **12:2:** Exo 20:10 ✡ **12:3:** 1Sa 21:1-6
✡ **12:4:** Lev 24:5-9 ✡ **12:5:** Num 28:9-10 ✡ **12:6:** Mat 12:41-42

7 ✡NeHalang nena helenga nenge tehas sue ke
ulolo, hele ke teke, ‘Lemek ero ia lemo tunginga pa
nemur nenge a makmak huros. Lemek ke letemo
ia hehei pe hana.’ Toinge a eteia helenga nem luna
ke nek, toi ngana koi a henonou perimo lange iri
nenge te poia ute ke poreke ero.
8 Iange Non Tuna, I non Soke toto nga Sapat ana
etue.”

Iesus Hemasia None Nge Penna Mete (Mak 3:1-6; Luk 6:6-11)

9 Iok, Iesus i nga lamau pe la ke i teu nga henge-
toro ana pele.
10 ✡Pe none nge penna mete tu nga lamau pule.
Pe mele hel te tango rara kue nenge te teke te
laulaua Iesus. Pomalam te poi haka pulut mana
ure huhuna mur pe te onteia I ke te teke, “Hotonga
mai hele ke teke iri nenge singiria haleles, lape te
hemas mule iri nga Sapat ana etue pule kai? Ae?”
11 ✡Pe Iesus hele lange iri ke teke, “Nenge teke
amo e na sipsip losio teu nga polo nga Israel mur
aria etue nenge te hetalaulau ia, mele nem lape
poia ke mere? E hele lange imo, heueu mana nei
mele nem in haka hot mule nena sipsip nem.
12 Iok, anau langa ure nai nei, sipsip mur pe
ita non. Tei nge iri nai nge NeHalang esia ke
ure palaungana toto nga matana? Ure nenge
palaugnana toto nga NeHalang matana, ngana koi
ita non. Ke pomalam, i pengpeng nge ta halaua
mele nga Sapat ana etue.”

✡ **12:7:** Hos 6:6; Mat 9:13 ✡ **12:10:** Luk 14:3 ✡ **12:11:** Luk 14:5

13 Ol pe Iesus hele sapele lange non neu, “O tul
hote perim.” Iok, non neu tul hote penna pe penna
urana mule sapele ke pomanga penna nenga hele.
14 ✡Pe ero, Paresio mur tehot lange hot pe tetal
helenga ke te teke te hune Iesus.

Iesus I NeHalang Nena Non Toto

15 Pe Iesus eteia lo. Ke pomalam lohaka nga
kileng neu pe hulua te kumnana nge i ke hemas-
masia haleles kina mur lochloch nga aria haleles
mur.
16 ✡Pe heo ele tote iri nge te hele hot rere lange
mele hel.
17 Pe ure nei lohot ke pete tote NeHalang nena
helenga nenge hetatalonga Isaias hele hote nge
nike nenge teke,
18 ✡ “Nenge nei, Iau lek non toto nge E henonou
hote.
Iau lemek tau tote I pe E iech toto nge I.
Pe lape etal heke opek nge I, ke lape haliu hote
lek poinga nenge e hemasmas
lange mata mur nga kileng lochloch
ngana.
19 Pe I lape hele ia letena inin ngana ero
pe alngana rara ero.
Pe lape te longe I nge haliu rara
nga kue tana ero pule.
20 Pe lape hekerkereng mule iri nenge leteria man-
manna ngana
unne sune mana ol, ke te kerkereng mule.
Pe lemenge nenge ngau ke unne sune mana,
i hemete sapele ero.

✡ **12:14:** Ioa 5:16 ✡ **12:16:** Mat 8:4; Mak 3:12 ✡ **12:18:** Isa 42:1-4; Mat 3:17

Teke poia poinga urana ngana nei,
ke ris tote poinga lochloch
pe mes hot ke mallaha toto.
21 Pe mata lochloch ngana nenga kileng lochloch
lape leteria kerkereng mana nge lape
te mene maulinga nga I toro mana ene.”

Iesus Na Kerkerenga At Nge NeHalang (Mak 3:20-30; Luk 11:14-23)

22 Ol pe hana hel, teat ia none nge matana hit pe hele erochro iange uneinei tu nge i. Te laia i ke Iesus hemas mule i. Ke het pe ana non matana charchara ke nau mule ke nek pe hele mule sapele.
23 Ol pe hulua te esia pe leteria tuanin ke halang pe te hele, “Non nei nge lape ne Teuit tuna i.”
24 ✡Pe Paresio mur te longe pe te hele, “Ero iam! Uneinei mur aria soke Pelsipul laka hekerkereng ia non nem ke helope hotote uneinei mur.”
25 Pe Iesus eteia leteria tuanin ngana mur lo, pomalam hele lange iri ke teke, “Nenge teke hana mur nga tuele kina e te chach hel pe hunelinga lohot, kileng nem lape het sio sapele. Ke nenge teke hana nemur nga kileng nem te chach hel pe te ua rara, reria kileng nem lape tu ero ol. Pomalam mana nge none pe nehei pe tutuna mur. Nenge teke te chach hel pe te ua rara lape tetu ke muria elle mule ero ol.
26 Pe nenge teke non poreke ngana helope hot mule i sipona, ta etei mellehe mene ke non poreke ngana nena hana mur, te het sio sapele iange huria ero ol.

✡ **12:24:** Mat 9:34; 10:25

27 “Imo a teke e helope hotote uneinei mur nga
Pelsipul ene, pe lemo hana mur te popoia ume
nem pule. Pe te popoia nga itei toto ene? Ke imo
anau, lemo hana mur pengpeng lape te hele hot
mule amo.
28 ✡Nenge teke NeHalang opene hekerkereng ia
iau, ke e helope hotote uneinei nemur, NeHalang
nena naualanga pe nekinga at nge imo lo.
29 “Amo non tei nakuna toto nge tale chachia
non solaki ngana e na pele ke loloch hote nena ure
mur? Nenge teke o poi ke pomam o nanasia koi
kue nei. O kale hit tele non nem. Ke het pe o teu
nga nena pele ke o loloch hote nena ure mur.
30 ✡ “Mele nenge ma at nge iau ero, lek ngarang
toto laka i. Pe mele nenge ume luluch nge iau ero,
lape sisparai ia lek ume.
31 ✡Pe e hele lange imo, NeHalang lape letena ia
imo nga lemo poinga poreke ngana mur, pe lemo
helenga porekreke ngana mur lochloch. Pe mele
nenge hele poreke Opepengpeng, mele nem lape
mene poreke tote.
32 Pe mele nenge hele poreke Non Tuna, lape
NeHalang letena ia i. Pe mele nenge hele poreke
Opepengpeng, mele nem lape NeHalang letena ia
i ero toto, nga etue nei pe nga hoena pule.

Ae Pe Nganangana Mur
(Luk 6:43-45)

33 ✡ “Nenge teke o poia ae e ke urana, nganan-
gana lape hot ke urana. Pe nenge teke o poi poreke

✡ **12:28:** Ume 10:38; 1Io 3:8 ✡ **12:30:** Mak 9:40; Luk 9:50
✡ **12:31:** Hip 6:4-6 ✡ **12:33:** Mat 7:16-20

ae e, nganangana lape hot ke poreke. Iange tanau
urume ae elle pe elle nga nganangana mur.
34 ✡Ilimo alete nemur! Imo hana porekreke
ngana mur pa ne mam. Ol pe a teke a heleia ure
nge urana ke mere? Iange lape halimo hele hot
mene laka ure poreke ngana nemur nenge tu teu
nga letemo nem lo.
35 Hana nenge leteria urana, te hele hotote ure
urana ngana mur nenge tu teu nga leteria. Pe
hana porekreke ngana mur, ure poreke ngana
halang tu teu nga leteria, pomalam lape te hele hot
menmene ure poreke ngana mur.
36 Pe e hele lange imo, NeHalang nena haliunga
ana etue nem lape at, pe lape mele elle pe elle na
poinga mur lape hele hot mule ana.
37 Lem helenga mur lape te hele hote iong.
Nenge teke te urana, lape o urana nga NeHalang
matana. Pe nenge lem helenga mur te poreke,
lape o poreke nga NeHalang matana."

Paresio Mur Te Onteia Iesus Ke Poi Hote Ute Ke Tenau
(Mak 8:11-12; Luk 11:29-32)

38 ✡Ol pe Paresio mur hel pe hotonga ana het-
oronga mur te hele lange Iesus ke te teke, "Het-
oronga, o hele pe ute lohot mana ke mo nau
mukam."
39 ✡Pe Iesus tuacholia ke teke, "Imo hehei pe
hana nga etue nei, a muta nga poinga poreke
ngana mur pe letemo manmanna ngana tu hite
NeHalang ero toto. Ol pe a ontei ke a teke a

✡ **12:34:** Mat 3:7; 15:18; Luk 3:7; 6:45 ✡ **12:38:** Mat 16:1; Luk 11:16; Ioa 6:30 ✡ **12:39:** Mat 16:4; Mak 8:12

esia utar? Lape e poi hote ute pele ke a esia ero
toto. Lape e hemallaha hot mene laka hengeilang
nenge hetatalonga Iona lange imo.
40 ✡Nge nike toto, ruo palaungana tone Iona. Pe
Iona ma ke ana etue iri mol nga ruo nem letena. Ke
pomalam mana, Non Tuna lape ma ke ana etue iri
mol nga ich letena pule.
41 ✡Pe lape etue palaungana nem at pe iri nenge
Niniue lape te hele ia imo hehei pe hana nenga
etue nei. Iange iri te hulia reria poinga mur
nga etue nenge Iona haliu hot. Pe mele nenge i
palaungana toto nge Iona, ngana koi helele heueu
nei, pe pomere a hulia letemo ero?
42 ✡Nga NeHalang ana etue nem pule, lape Hei
Soke nem nenge nauele kileng Sipa lape heleia
imo. Iange i lo haka nga na kileng pe la ke longo
nga Non Solomon Palau nena helenga urana
ngana mur. Pe mele nenge I palaungana toto
nge ne Solomon, ngana koi helele heueu nei. Pe
pomere a longo langa nena helenga mur ero?”

Uneinei Lohot Ke La Pe At Mule Ngana (Luk 11:24-26)

43 “Nenge teke uneinei e lohot nge none, song
sapele ke langa kileng nenge ana ech ero pe tango
rara munna nge tuia. Pe lape hottaua munna e
nge tuia ero.
44 Pe lape helele nge i sipona ke teke, ‘E ua hot
nga lamau ke e at pe mullik ero nga lamai i. Lape
e la mule nga lek pele iam.’ Iok laol, uneinei nem
at mule pe esia na pele nge tu ke polpolo mana. Pe

✡ **12:40:** Jon 1:17 ✡ **12:41:** Jon 3:5 ✡ **12:42:** 1Ki 10:1-10

pele neu letena te sachalue ke lemlem, pe ure mur
nga letena te talue ke tema ke nek toto.
45 ✡Ol pe ana ure la mule pe la mene ke uneinei
iri rahtele nai ke iri ul teat ke la tetu nga pele neu.
Pe uneinei nemur nenge iri rahtele nai neu, te
poreke toto nga uneinei elle nenge mene iri at. Pe
non neu, tu ngana nga tele ngana urana pol, pe
nei ol, tu ngana poreke toto ol. Ke hehei pe hana
poreke ngana mur nga etue nei, tetu ngaria lape
pomalam mana."

Iesus Tana Pe Titina Mur
(Mak 3:31-35; Luk 8:19-21)

46 Iok, Iesus hele lala nge hehei pe hana kura, pe
tana pe titina mur teat ke te mes nge hot. Iri te teke
te hele luluch nge Iesus.
47 Ol pe mele hele lange Iesus ke teke, "Tam pe
titim mur kou te mes nge hot, pe te teke te hele
luluch nge iong."
48 Pe Iesus hele, "Iau mai hetak itei pe titik mur
itei hel?"
49 Ol pe Iesus henonoua nena hana mur pe hele,
"Hetak pe titik mur koi nemur.
50 ✡Temek tu nga lut nga tapa, pe mele hel nenge
te poia ume ke nanasia Temek lemene ngana, ke
lohot nga ich nei, iau titik mur pe liliuk mur pe
hatak mur ia iri."

13

Helenga Opene Nga Ngaunga Alona
(Mak 4:1-9; Luk 8:4-8)

✡ **12:45:** 2Pi 2:20 ✡ **12:50:** Rom 8:29

1 Iok, Iesus iuch hot nga pele nga etue neu pe
la ke are nga kolkolu palaungana nenge Kalelea
ilina.
2 ✡Pe hulua tela ke te maimai ite i. Pomalam, lo
haka ke are nga aka e pe mana hita nge hot. Pe
hulua nemur te mes nga peipei ilina.
3 Ol pe Iesus nenene ure halang lala nge iri nga
helenga opene mur. Iesus nanana ke teke, “A
longo at, none lake sausaua ngaunga alona nga
ana ume.
4 Sausaua iri pe hel te losio hot langa alingele pe
ngie mur teat ke te tuais haka taua ke het.
5 Pe hel te losio teu langa um letentena nenge
ana ich halang ero pe te haka ke ueiuei mana
iange ich unne sune mana.
6 Iok, chaia matana haka ke sine iri pe te melu
sapele iange ularia teu sio ero mana.
7 Pe ngaunga alona hel te losio teu nga kiki
letentena. Pe kiki nem haka ke au hite pe makia
iri ke te mete.
8 Pe ngaunga alona hel te losio haka nga ich
nenge urana pe te haka ke nek pe te hei pe nganan-
garia sapele. Hel nganangaria mur iri ana non
kina iri lime (100) pe hel nganangaria iri ana non
kina mol (60) pe hel nganangaria iri ana non elle
pe analoch (30).
9 Imo nenge a longo atat nge Iau, a longo ke
neknek.”

Pomere Nenge Iesus Nana Nga Helenga Opene (Mak 4:10-12; Luk 8:9-10)

✡ **13:2:** Luk 5:1-3

10 Iok, Iesus nena hana mur tela nge i pe te ontei
hote ke te teke, “Pomere nenge o hetore hehei pe
hana nga helenga opene mur?”
11 Pe Iesus tuacholia lange iri ke teke, “Heteinga
nga ure talkomkome ngana mur nga NeHalang
nena naualanga pe nekinga nga tapa, imo a mene
lo. Pe iri ero kura.
12 ✡Mele hel nenge te etei lo lape te etei ke halang
toto mule. Pe mele hel nenge te etei ke nek ero
kura, te etei ngaria unne sune nem lape te ua toto
mule ia nge iri.
13 Ke ngana laka nenge e nana manmana nga
helenga opene lala nge iri:
“Mataria charchara ke te nachnau pe te esia ute e
ero.
Pe talngaria longlongo pe te longe ute e ero pe
te eteia ute e ero pule.”
14 ✡Pe hehei pe hana te poi ngaria nei, pete tote
helenga e nge hetatalonga Isaias hele hote nge
nike ke teke,
“ ‘Imo lape a longlongo pe a eteia luna e ero toto.
Pe a nachnau pe a esia ute e ero toto.
15 Iange iri leteria hit toto lo,
pe anali pule nge te longe ute e nga talngaria
ol.
Pe pule te poi hele mataria ke hit lo.
Pe toinge ero, heueu nei te nachnau nga
mataria
pe te longlongo nga talngaria.
Pe leteria matana ke te hulia reria poinga
mur,
pe teat ke e hemas mule iri. Pe nei ero.’

✡ **13:12:** Mat 25:29; Mak 4:25; Luk 8:18; 19:26 ✡ **13:14:** Isa 6:9-10; Ioa 12:40; Ume 28:26-27

16 ✡Pe imo nenge a esia ure nga matamo pe a longe
helenga nga talngamo a iech toto.
17 E hele ke manmanna toto lange imo, hetata-
longa mur pe NeHalang nena hana mur muteria
toto ke te teke tenau nga ure nenge imo a esia nem.
Pe ero, iri te kolkol toto. Pe pule te teke te longo
nga ure nenge imo a longe nem. Pe ero, iri te longe
ero toto.
18 "Iok, a longo ke nek toto ol nga helenga opene
nenge ngaunga alona nem luna.
19 Ngaunga alona nenge losio hot langa alingele
nem, pomalaka nga mele nenge longe Helenga
Urana Toto Ngana nga NeHalang nena naualanga
pe nekinga pe eteia luna ke nek ero. Pe non poreke
ngana at ke ua toto mule ia helenga nem nenge
tu nga mele nem letena. Ke ngaunga alona nenge
losio hot nga kue nem luna la nem.
20 Pe nenge te losio teu nga um letentena, ngana
laka mele nenge mene sapele NeHalang nena he-
lenga pe iech ele tote.
21 Pe mene helenga nem ke langa letena nge teu
toto ero. Pe ra hite ke choro mana iange helenga
nem ulana au ero. Pe nenge teke helenga nem
lohot ia totoinga pe ure meena ngana, mele nem
letena manmanna ngana losio ke ueiuei mana.
22 ✡Pe ngaunga alona nenge te losio teu nga
kiki letentena, pomalaka nga mele nenge longe
Helenga Urana Toto Ngana lo, pe letena tu ke
kerkereng toto nga ure lochloch ngana nenga
ich. Nga nenge teke na umtutuna halang toto pe
ure. Pe Helenga Urana Toto Ngana nem, haka

✡ **13:16:** Luk 10:23-24 ✡ **13:22:** Luk 12:16-21; 1Ti 6:9-10, 17

pe nganangana ero iange ure nemur te poi hele mene.
23 Pe ngaunga alona nenge te losio haka nga ich nge urana, pomalaka nga mele nenge longe Helenga Urana Toto Ngana nem, pe eteia luna ke nek toto. Ke nganangana mur iri ana non kina iri lime (100), pe hel ana non kina mol (60) pe hel ana non kina elle pe analoch (30).”

Helenga Opene E Pule Nga Heilil Poreke Ngana Nenge Haka Nga Ume

24 Iok, Iesus heleia helenga opene e pule lange iri ke teke, “NeHalang nena naualanga pe nekinga nga tapa, pomalaka nga none nge tue ngaunga alona urana ngana mur nga ana ume.
25 Pe nga miliko hulua lochloch ngana te mamani, pe non nem na ngarang mur teat ke te tua teua heilil poreke ngana alona mur nga ume neu. Te tue iri ke het pe te ua sapele.
26 Iok, ngaunga alona nemur te talun ke te hei pe heilil poreke ngana nemur te haka pule.
27 “Iok laol, non neu nena hana mur nenge te umume nge i, tela nge i pe te onteia i ke teke, ‘Non soke, ngaunga urana ngana alona mur mana kai nenge otue iri nga ume mai? Pe heilil poreke ngana nemur mai teat ke merei?’
28 “Pe non neu tuacholia ke teke, ‘Lape lek ngarang e laka tua teua heilil poreke ngana nemur.’
“Pe nena hana mur te ontei mule i, ‘Ke pomere? Lemem ke o teke mo la ke mo lalau hote iri?’
29 “Pe non neu hele, ‘Ero, iange ngaunga alona mur te haka lo. Lape a tak haka leke iri heueu.

30 Tetu ke te haka luluch mana mukam, ke la het
nga etue nenge ngaunga te mera. Nga etue nem
pengpeng lape e hele lange lulunga ana hana mur
ke te lalau tele heilil poreke ngana nemur pe te
kale pute iri pe la te chacharuch heke nga oan. Ke
het pe te lule ngaunga mur pe te tatach teua iri
langa ngaunga ana pele.' "

Helenga Opene Nga Ae Haka Ngana (Mak 4:30-32; Luk 13:18-19)

31 Iok, Iesus heleia helenga opene e pule lange
iri ke teke, "NeHalang nena naualanga pe nekinga
nga tapa, nakuna pomalaka nga ae nganngana e
nge tuna mana. Pe ae nganngana nem, none mene
ke tue nga ana ume.
32 I nganangana tuna mana pe haka ngana, ris
tote ae mur lochloch pe tana palaungana toto.
Pomalam ngie mur nga lut tela ke te ole teu nge
i, ke tetal kiniu pe te arare nga perperna mur."
33 Pe Iesus hele hote helenga opene e pule
ke teke, "NeHalang nena naualanga pe nekinga
nakuna pomai pule. Pomalaka nga ure tutuna
nenge heie mene pe poi teu luluche nga beret
itach ngana. Pe ure nem poia beret ke una haka."
34 Iesus heleia ure lochloch ngana lange hehei
pe hana nga helenga opene mur mana. Utar
nenge heleia, heleia nga helenga opene mana.
35 ✡Pe poinga nenge poia nem, pete tote utar
nenge hetatalonga e hele hote nge nike lo, nenge
hele ke teke,
"Lape e hele mana nga helenga opene mur mana.
Pe lape e hele hote ure nemur nenge tetu ke te
talkome,

✡ **13:35:** Psa 78:2

nga NeHalang ala hot ngana ia tapa pe ich ke
at heueu nei.”

Iesus Hele Hote Helenga Opene Luna Nga Heilil Poreke Ngana

36 Iok, Iesus hele ke het pe la sapele ke i teu nga
pele e. Ol pe nena hana mur tela nge i pe te hele,
“O hele hote helenga opene nei luna at nge imem.
Helenga opene nenga heilil poreke ngana nenge
te haka nga ume.”

37 Ol pe Iesus hele, “Non Tuna laka nenge I mele
nenge tue ngaunga alona urana ngana mur nga
ume nem.
38 Pe ich nei, i ume nem. Pe ngaunga alona
urana ngana nemur laka NeHalang tutuna mur,
nenge tetu teu nga nena naualanga pe nekinga. Pe
heilil poreke ngana mur laka, non poreke ngana
nena hana mur.
39 Pe ngarang nenge tua sue heilil poreke ngana
nemur, ngana laka Satan i sipona lo. Pe ngaunga
mera ngana pe lulunga ana etue laka, etue nenga
ich nei hetala toto ngana. Pe lulunga ana non mur
laka NeHalang nena angkelo mur.

40 ✡“Ke nga ich nei hetala toto ngana, lape poi ke
pomalaka nga te leke heilil nemur pe tesau heke
iri langa oan.
41 ✡Ke pomalam mana, nga NeHalang nena
naualanga pe nekinga. Non Tuna lape kulos hote
nena angkelo mur ke tesau hote iri lochloch ngana
nenge te heporekreke hehei pe hana leteria man-
manna ngana mur. Pe iri lochloch ngana nenge te

✡ **13:40:** Ioa 15:6 ✡ **13:41:** Mat 24:31; 25:31; Mak 13:27

popoia poinga poreke ngana mur, lape tesau hot
luluche iri pule.
42 ✡Ke lape tesau heke iri ke la te tangtang pe
ngingiria chatrekreke la kou nga oan sapel lala
ngana.
43 ✡Pe NeHalang nena hana mur, lape singiria
tua ke pomanga chaia matana nga Temeria nena
naualanga pe nekinga. Imo nenge a longo atat nge
Iau, a pal talngamo pe a longo ke nek!

Helenga Opene Nga None Nge Hottaua Umtutuna Nge Te Talkome

44 “Iok, NeHalang nena naualanga pe nekinga
pomai koi pule. Pomalaka nga umtutuna putana
e nge mele alo hit kome nga ich unne. Pe none
hottaua pe iech ala toto i ia. Ol pe alo hit kome
mule ke nek. Non neu letena iech toto pe la ke
mene nena ure mur lochloch, pe la ia ke hehei
pe hana te olia iri. Ke het, mene umtutuna neu,
pe la ke ol hot mule ich unne nenge alo hit kome
umtutuna putana neu ia, ke nena ich neu ol.

Holonga Nenge Uruna Haka Toto

45 “Pe pule NeHalang nena naualanga pe
nekinga pomalaka nga none nge tango rerere
holonga nenge uruna haka toto.
46 Iok laol, ana non hottaua pe la sapele ke mene
nena ure mur lochloch, pe la ia ke hehei pe hana
te olia. Ke het pe mene umtutuna neu pe la ke ol
hote holonga neu.

Helenga Opene Nga Hoat

✡ **13:42:** Mat 8:12 ✡ **13:43:** Dan 12:3

47 “Pe pule NeHalang nena naualanga pe
nekinga pomalaka nga hoat nenge te hesue nga
kolkolu palaungana pe ruo lochloch nenga mata
pe mata te haia.
48 Hoat nem muta pe iri nenge te olole ruo nem,
tetak heke sapele langa peipei, pe te kila sio sapele
ia ruo eu hot ngana. Pe te loloch mene ruo urana
ngana mur mana. Pe nenge te poreke tesaua iri ke
te lasus.
49 Ke poinga nei lape lohot nga etue nenga ich
nei hetala toto ngana. Angkelo mur lape teat ke
te eukiraua hehei pe hana nenge te urana ke te
mes ke kuena, pe porekreke ngana mur te mes ke
kueria.
50 ✡Pe lape tesau heke porekreke ngana nemur
ke la te tangtang pe ngingiria chatrekreke nga oan
sapel lala ngana.”
51 Pe Iesus onteia iri, “A eteia helenga nemur
luria lo?”
Pe iri te hele, “Oe mo eteia lo.”
52 Ol pe Iesus hele mule lange iri, “Pomalam
mana hotonga ana hetoronga mur nenge e hetore
nga NeHalang nena naualanga pe nekinga, te po-
malaka nga tokoninga nenga pele palaungana e.
Ana non teu langa pele nenge tattalue ure urana
ngana mur ia, pe mene hote ure heueu ngana pe
nike ngana mur ke hot lochloch.”

Iesus Na Kileng Nganngana Mur Lemeria Ero Ia I

(Mak 6:1-6; Luk 4:16-30)

53 Iok, Iesus hele hote helenga opene nemur ke
het pe lo haka sapele nga kileng neu.

✡ **13:50:** Mat 13:42; Luk 13:28

54 ✡Pe i ke la mule nga nena kileng huna. La pe
hetottore hehei pe hana nga reria hengetoro ana
pele. Pe hehei pe hana leteria au ala pe leteria
tuanin ke halang. Pe te ontei ke te teke, “Non nei
mai mene letena matana ngana nei langai toto?
Pe na kerkerenga nenge hele pe urelu te lohot
manmana mai mene langai pule?
55 ✡Non nei, non nenge hemesmes pele tuna koi.
Pe tana ene laka he Maria. Pe titina mur laka
Ieims pe Iosep pe Simon pe Iutas.
56 Pe liliuna mur pai, ita ul ke ta tutu panei. Pe I
mai mene ure nemur langai toto?”
57 ✡Ol pe saria keke Iesus sapele.

Pe Iesus hele lange iri ke teke, “Hetatalonga e
pingana iuiu nga kileng pe kileng. Pe nga nena
kileng huna pe nga na pele pengpeng, pingana
unne hota ero toto.”
58 Hehei pe hana nga kileng neu leteria man-
manna ero. Pomalam Iesus poi hote ure halang
ero.

14

Ioanes Nenge Henunun Mete
(Mak 6:14-29; Luk 9:7-9)

1 Nga etue neu ne Herot nauele kileng nenge
Kalelea. Ana non longe Iesus pingana,
2 pe hele lange hana nenge te umume nge i ke
teke, “Ioanes nenge henunun laka nenge pingana
sasasa nem. Ana non mete ke ulolo pe maul haka
mule. Ke ngana laka nenge hele pe urelu te lohot
manmana.”

✡ **13:54:** Ioa 7:15 ✡ **13:55:** Ioa 6:42 ✡ **13:57:** Ioa 4:44

3 ✡Ne Herot hele ke mau iange nga tele ngana,
laua Ioanes pe hele ke te kale penna pe tetal teua
i langa tuele au ngana. Ne Herot poia poinga nei
lange i iange Ioanes heleia i nge tak tote tina ne
Pilipus nehei Herotias.
4 Ke Ioanes heleia ne Herot ke teke, “O nanasia
hotonga tei toto nenge o poia poinga nem lange
tim nehei?”
5 ✡Ke nga helenga neu mana, ana non teke hune
Ioanes. Pe ne Herot matau nena pule iange hulua
te teke Ioanes i hetatalonga.

6 Pe nga etue nenge te eukirau ke te iech ia etue
nenge ne Herot tana hoho ngana ia I, Herotias
tuna heingana heses ke ne Herot pe nena lang mur
te nachnau. Pe ne Herot esia he neu nge heses pe
iech toto.
7 Pomalam ne Herot hele ke manmanna pe hele
ke kerkereng toto ke teke, nenge teke he neu
lemene taua ute e nge i, lape tung hot mene ke
lange he neu.
8 Ol pe Herotias hele la sapele nge tuna heingana
neu nga utar nenge lape onteia lange ne Herot.
Ol pe he neu hele, “E teke otal heke Ioanes nenge
henunun palpalna nga kaliu nei pe o mene at nge
iau.”
9 Ne Herot longe helenga neu pe singina matau
toto. Ol pe lape hele ke merei ol? Ngana paiau
tamal hote helenga kerkereng ngana ke nena lang
mur te longe mau lou.
10 Ol pe ne Herot hele sapele ke te chat hoa
Ioanes kanna nga tuele au ngana

✡ **14:3:** Lev 18:16; 20:21; Luk 3:19-20 ✡ **14:5:** Mat 21:26

11 pe tetal heke palpalna nga kaliu pe te mene
lange he neu. Pe he neu mene pe laia nge tana.
12 Pe Ioanes nena hana mur tela ke te mene
koluna ke la te alo hite. Ke het pe tela sapele ke
la te hele toto Iesus nena.

Iesus Hengaua Hulua
(Mak 6:30-44; Luk 9:10-17; Ioa 6:1-14)

13 Iok, Iesus longo hatal nena nga ure nenge
lohot nge Ioanes ke ulolo. Ol pe lohaka kun mana
nga sulang e ke la tu ke I toro mana nga kileng e
nge tu loulou mana. Pe hulua te longo rusia pe te
lohaka nga reria kileng mur pe te i nga ich ke te
nanasia I ke tela.
14 Pe Iesus mana sio langa peipei pe esia hulua
nge te eukirau, pe letena ia iri. Pomalam hemasia
iri nenge singiria haleles.
15 Pe kileng lala ke ulei sisio lo, ol pe Iesus nena
hana mur tela nge I pe te hele, “Teke poi pe o
kulosia hulua nei ke tela nga tuele tana nemur ke
te ol aria ngaunga mukam. Iange mele hel tetu
nga lamai ero koi. Kileng unne nei, tu loulou mana
pe kileng ulei sisio lokoi.”
16 Ol pe Iesus tuacholia lange nena hana mur ke
teke, “Iri lape tetu lakoloi, pe imo a tango ngaunga
ke a hengaua iri.”
17 Pe iri te hele, “Ero! Iange mioka iri lime pe ruo
nai mana i tema mai.”
18 Pe Iesus hele, “Iok, a mene iri at nge Iau.”
19 ✡Pe pule Iesus hele lange hehei pe hana ke te
kila sio nga heilil. Ol pe Iesus mene mioka nemur
pe ruo nai neu pe nau haka langa lut nga tapa, pe
hele urana toto pe reke iri. Ke het pe tunge lange

✡ **14:19:** Mat 15:35-39; Mak 8:6-10

nena hana mur. Pe nena hana mur te heronge nge
hehei pe hana.
20 Iri lochloch te ngau pe te ngau ke saria una
toto. Pe Iesus nena hana mur te takirau mule
ngaunga aluanuana mur. Pe chasang iri analoch
pe nai, te muta mule ia ngaunga aluanuana ne-
mur.
21 Iri nenge te ngaua ngaunga neu, te am ele iri
pe te lohot ke hana iri 5000. Pe tesis hele hehei pe
aina kinkino ngana ero.

Iesus I Mana Nga Ruach Ona
(Mak 6:45-52; Ioa 6:15-21)

22 Iok, Iesus poia nena hana mur ke te lohaka
nga sulang ke iri muka tele langa hele. Ke het pe
kulos sapele hulua nemur ke tela ol.
23 ✡Ke het pe I toro mana i haka langa hengene
ilina ke hetalaulau, pe tutu ke la ulei sio.
24 Pe sulang nenge nena hana mur te haka ia kou
manmana nga leme tunangana unne lo. Pe ruach
tamal ia iri ke sio pe haka iange kileng eingana
heke.
25 Pe nga uachuach Iesus i ke nanas hote iri, pe i
haka mana nga ruach ona.
26 ✡Pe nena hana mur te esia i pe te matau toto
pe te u haka iange te teke ma moiuk.
27 Pe ueiuei mana Iesus hele ele iri ke teke,
“Samo loiloi pe a matau ero. Iau paiam.”
28 Pe Petrus hele, “Iok, o hele at nge iau ke e i
mana nga ruach ona ke ela nge iong. Laka e eteia
ke iong toto.”
29 Pe Iesus hele, “Iok, o i at.”

✡ **14:23:** Luk 6:12; 9:28 ✡ **14:26:** Luk 24:37

Ol pe Petrus iuch hot nga sulang neu pe i sapele
nga ruach ona ke lange Iesus.
30 Pe Petrus esia tuttula palaungana neu pe sana
rora mule. Pomalam talun ke hekorong teu mule
nga ruach. Ol pe alngana hot ke teke, “Non Soke!
O halaua iau.”
31 ✡Pe Iesus sie i nga penna ke ueiuei mana pe
hele, “Iong letem manmanna ngana unne sune
mana kura. Pomerei nenge o ra hite letem man-
manna ngana ke kerkereng ero?”
32 Ke het pe iri nai te iuch teu la mule nga sulang
neu, pe tuttula palaungana neu mete sio sapele.
33 Pe Iesus nena hana mur nenge teare nga
sulang neu te heto heke i pe te hele, “Manmanna
toto ke iong NeHalang Tuna.”
34 Iok, te lotele ke tela nga hele pe la te sio nga
kileng nenge Kenesaret.
35 Pe hana nemur nga kileng neu tenau urume
Iesus, pe te hesese pingana ke ueiuei mana ke song
rara nga kileng mur nenga lamau. Ol pe hulua teat
sapele ia haleles kina mur nge Iesus ke hemasia
iri.
36 ✡Pe haleles kina nemur te hele lange Iesus ke
te teke, te ra haka mana nga nena hengeron ana
horo ke aria haleles het. Ke iri nenge te ra haka
nge Iesus, aria haleles het lochloch.

15

Ta Nanasia Hengetoro Nenge NeHalang (Mak 7:1-13)

✡ **14:31:** Mat 8:26; Mak 4:39 ✡ **14:36:** Mat 9:20-21

1 Pe Paresio mur pe hotonga ana hetoronga mur
hel, te lohaka nge Ierusalem pe tei ke tela nge Iesus
pe te onteia I,
2 “Pomere nge lem hana mur? Te nanas ia
hotonga mur nenge rera tete mur te hesio tele at
nge ita ero. Hotonga nemur teke, ta lomo tele pera
pe ta ngau ol. Pe lem hana mur te lome peria ero,
te ngau pulut mana. Pomere mai?”
3 Pe Iesus hele, “Oe! Pe imo pomere nenge a
nanas taua NeHalang na hotonga mur ero, pe a
nanas mene lemo hotonga mur?
4 ✡NeHalang hele ke teke, ‘O heto heke tam pe
temem pe o longo tau mene iri. Pe mele nenge hele
poreke temene pe tana, lape te hune i ke mete.’
5 Pe imo a teke poinga nei urana. Nenge a
teke none hele lange temene pe tana ke, ‘E teke e
halaua imo ke nek toto, pe ero. Iange lek halaunga
nenge e teke e tunge lange imo, ngana kou e tung
mule lange NeHalang lo. Ke nem, pomanga lek
tunginga nenge lange I.’
6 Mele nem poi ke urana lange NeHalang pe nge
temene pe tana ero. Ke nga lemo poinga nem
mana a tal sio tote NeHalang nena hotonga mur
pe a teke a nanas tau mene imo sipomo lemo.
7 Imo hana nenge a pallaka hali! Hetatalonga
Isaias hele hot pengpeng ia imo lo nenge hele ke
teke
8 ✡ “ ‘Hana nemur te heto heke Iau nga haria ulina
mana nge hot,
pe nga leteria nge teu tetu ke kangkanga toto
nge Iau.

✡ **15:4:** Exo 20:12; 21:17; Deu 5:16 ✡ **15:8:** Isa 29:13

9 Te hetore hehei pe hana nga NeHalang na ho-
tonga mur ero.
Iange te hetoro mene iri nga iri siporia reria
hotonga mur.
Pe te channangnanga ke te heto hekeke Iau.' "

Iesus Heleia Ure Nenge Poia Ita Ke Letera Muna (Mak 7:14-23)

10 Ol pe Iesus iua hulua nemur ke tela nge i pe
hele, "A longo ke nek nga helenga nemur nenge e
heleleia nei luna mur.
11 ✡Ngaunga nenge o mene ke otal teua langa
halim, heporeke iong ke letem muna ero. Pe utar
nenge lohot nga halim, ure nem poia iong ke letem
muna."
12 Pe Iesus nena hana mur tela nge I pe te hele,
"Non Soke, o eteia pule? Paresio nemur te longe
lem helenga nem nge o tung hote lange iri pe saria
menin hulu toto ia."
13 Pe Iesus hele ke teke, "Temek nga lut nga tapa
eteia utar mur nenge tue iri nga ana ume. Pe ure
lochloch ngana nenge tue iri ero, lape lalau heke
iri luluch nga ularia mur.
14 ✡A reng mana lange iri. Mataria hit kura iam.
Pe mele nenge matana hit pe teke henonoua mele
e pule nge matana hit nga kue, lape iri nai ape ke
te hekorong teu nga polo."
15 Pe Petrus hele, "Iok, o hele urume helenga
opene nem at nge imem."
16 Pe Iesus hele, "Ia imo nge a etei ero kurkura
kai?

✡ **15:11:** Mat 12:34 ✡ **15:14:** Luk 6:39; Rom 2:19

17 Ure nenge a tal teua nga halimo, la sapele kela
manga letemo. Ke het pe lohot mule nga letemo ke
lasus.
18 Pe ure nenge lohot nga halimo, lohot at nga
letemo nge teu toto. Pe ure nem lape poia mele
nem ke letena muna hulu toto.
19 Ke ure nemur nenge poia mele nem ke letena
muna hulu toto laka; letena tuanin rara ngana
nga ure poreke ngana mur pe hune mele ke mete
pe maluluch nge none nehei pe lau sisio hehei
pe kemkeme, pe channanga halali pe ngunngunu
halali pe poinga nenge taolo heke mene helenga
chanangnanga ke ta heporeke mele ene.
20 Ke ure nemur, poia mele nem ke letena muna
hulu toto. Pe nenge teke mele nem lome penna
ero pe ngau mana, nem poia mele nem ke letena
muna hulu ero."

Hei Kanan E Letena Manmanna Ngana (Mak 7:24-30)

21 Iok, Iesus hile kileng neu pe langa kileng
nenge Tir pe Saiton. Pe hei e nge nena nge Kanan
tutu nga kileng neu.
22 Ana hei esia Iesus pe tang hot lange I ke teke,
"Non Soke! Iong ne Teuit tuna laka iong. Letem
poreke ia iau pe o halaua iau! Tuk heingana e,
uneinei te poi poreke tote. Pomerei pe o iat ke o
halaua i, iange tu ngana poreke toto lo."
23 Pe Iesus tuacholia hei neu nena helenga ero.
Ol pe nena hana mur tela nge I pe te totohita ke te
teke, "O kulosia hei nei ke la ol. Ngana koi nenge
nananas pe pur leme ero mana ia iunga atat nge
ita."

24 ✡Pe Iesus hele, “NeHalang kulosia iau at nge
Israel mur mana. Iri te pomanga sipsip mur nenge
te erue.”
25 Ol pe hei neu at ke tualou sio palana nga Iesus
matana pe hele, “Non Soke! O halaua iau.”
26 Pe Iesus hele, “Nenge teke ta mene aina kink-
ino ngana aria ngaunga pe ta sau sue langa kaone
mur, poinga nem poreke toto.”
27 Pe hei neu hele, “Oe Non Soke, nem man-
manna. Pe hana hel te ngaungau nga aria hatanga
pe ngaunga mumuna losisio. Pe reria kaone mur
te ngau hekeke ngaunga mumuna nemur.”
28 Pe Iesus hele, “Hei nem, iong letem man-
manna ngana palaungana toto. Pe utar nenge
lemem taua nge iau lape lohot ke manmanna.”
Pe nga etue unne neu pengpeng hei neu tuna
heingana urana mule sapele.
29 Iok, Iesus hile kileng unne neu pe langa ech
hetaliliu ngana nge Kalelea pe i ke henanas ole
ruach nem ilina. Ol pe i haka langa hengene ilina
pe kila sio.
30 Pe hulua te nanasia I pe tela ke te mene iri
nenge aria haleles ke la tetal sue iri nga Iesus
apena huna ke hemasia iri. Ngana laka iri nenge
singiria metmete, pe nenge mataria hit, pe nenge
aperia metmete pe nenge te hele erochro pe hale-
les tana huna hel pule.
31 ✡Pe hulua nemur ngaria lohot, iange tenau pe
iri nenge te hele erochro neu, te hele mulmule, pe
nenge aperia mete tei mulmule, pe nenge singiria
mete te urana mule, pe iri nenge mataria hit tenau

✡ **15:24:** Mat 10:6 ✡ **15:31:** Mak 7:37

mulmule. Ol pe te heto haka tote Israel mur aria
Soke NeHalang.

Iesus Hengaua Iri 4000
(Mak 8:1-10)

32 ✡Pe Iesus iua nena hana mur pe hele lange iri
ke teke, “Letek poreke ia hulua lochloch ngana nei
i. Iange iri te nananasia iau ke etue iri mol lo, pe
te tam teua ute e ero toto. Pe atong mur te mete
aria lo. Pe pule lemek ero nge e poi kulosinga ia
iri. Iange heueu lape hel mataria liuliu pe te losio
ke tema mana nga kue.”
33 Ol pe Iesus nena hana mur te hele, “Pe ita mai
lape ta mene ngaunga langai ke ta hengaua hulua
nenge pomai mai? Kileng e nge tu rochroi nga
lamai ero i.”
34 Pe Iesus onteia iri, “Mioka hia nenge a ronro-
nia mau?”
Pe iri te hele, “Mioka iri rahtele nai pe ruo
kinkino ngana hel i, mo ronronia.”
35 Ol pe Iesus hele lange hulua nemur ke te kila
sio nga ich.
36 Pe mene hot sapele ngaunga nemur pe ruo
neu. Pe hele urana toto lange NeHalang. Ke het
pe reke ngaunga nemur pe tunge lange nena hana
mur ke te heronge nge hehei pe hana.
37 Iri lochloch te ngau ke saria una toto. Pe Iesus
nena hana mur te takiraua ngaunga aluanuana
mur. Pe ngaunga aluana, te takiraua ke ana kaliu
iri rahtele nai.
38 Iri nenge te ngaua ngaunga neu iri 4,000 pe
tesis ele hehei pe aina kinkino ngana ero.

✡ **15:32:** Mat 14:14

39 Iok, Iesus kulosia hulua nemur ke tela ol, pe I
tamu haka nga sulang e pe mana tele langa kileng
nenge Makatan.

16

Paresio Mur Te Ollaka Hote Iesus
(Mak 8:11-13; Luk 12:54-56)

1 ✡Iok, Paresio mur iri ul Satiusi mur tela nge
Iesus pe te ollaka hote I, ke te teke hele pe ute e
lohot mana ke tenau.
2 Pe Iesus hele, "Imo lape a esia tapa sana nge
remenmen nga ulei pe a hele pengpeng ke a teke,
'Ochou kileng chaia pam lo, iange ririua pau kou
ma hot nga tapa sana.'
3 Pe nga uach a hele ke a teke, 'Heueu lape pitte
mol, iange muchmua halang kou ma hele tapa
sana.' Imo anau urume tapa sana pe a hele hot
pengpeng ia ure nenge lape lohot. Pe pomere nge
anau urume ure nenge lohotot nga etue nei pe
ramamo chach ia ero toto?
4 ✡Imo hana porekreke ngana mur nga etue nei,
a teke e poi hote ute hel ke anau? Iau lape e poi
hote ute pele ero toto. Pe ure nenge lohot nge Iona
nge nike, lape e tunge lange imo." Pe Iesus hulia
rumena lange iri pe i ke la sapele.

Anau Ala Amo Kenek Nge Paresio Mur Pe Satiusi Mur
(Mak 8:14-21)

5 Iok, Iesus pe na hana mur te lotele langa
kolkolu palaungana neu ilina hele lo, pe Iesus
nena hana mur leteria lilil nge te mene ngaunga.

✡ **16:1:** Mat 12:38; Luk 11:16 ✡ **16:4:** Mat 12:39; Luk 11:29

6 ✡Pe Iesus hele lange iri ke pomai, “Anau ala
amo ke nek toto nge Paresio mur pe Satiusi mur.
Iange hana nemur, te poi ke pomalaka nga ure
nenge tetal teua langa beret itach ngana pe poia
beret nem ke una haka. (is)”

7 Ol pe Iesus nena hana mur te hele tele hel
mana nge iri ke te teke, “Pomere toto nenge
Iesus tamal hote helenga nei mai? Lape ta mene
ngaunga ero ke ngana kai?”

8 Pe Iesus eteia ure nenge te heleleia neu lo, pe
hele lange iri ke teke, “Imo letemo manmanna
ngana unne sune mana iam. Pomere nenge a
heleleia ngaunga nge ero?
9 ✡Letemo mallaha ero kura kai? Letemo la
mule nga mioka lime nenge hana iri 5000 te ngaua
pe saria una hatal ia. Pe kaliu iri hia nenge te muta
ia aria ngaunga aluanuana mur?
10 ✡Iok, letemo metene hulua nenge iri 4000
nem. Aria mioka iri rahtele nai mana, pe hehei pe
hana lochloch ngana nem te ngau ke saria una. Pe
kaliu iri hia te muta ia ngaunga aluanuana mur?
11 Pomere nge letemo alchach ero kura? Iau e
hele lala nge imo nga ngaunga ero. E teke anau
ala amo ke nek toto nga is nenge Paresio mur pe
Satiusi mur.”
12 Ol pe Iesus nena hana mur leteria matana
sapele nga ure nenge Iesus helele ia. Ke Iesus teke
tenau ala aria nga is nenga beret ero. Iesus teke
tenau ala aria laka nga hengetoro nenge Paresio
mur pe Satiusi mur.

✡ **16:6:** Luk 12:1 ✡ **16:9:** Mat 14:17-21 ✡ **16:10:** Mat 15:34-38

Petrus Hemallaha Hote Iesus
(Mak 8:27-30; Luk 9:18-21)

13 Iok laol, Iesus i ole ke langa tuele tana peng-
peng ngana nenge Kaesarea Pilipai. Pe onteia
nena hana mur ke teke, “Hana pe hehei te heleleia
Non Tuna ke te teke I itei toto?”
14 ✡Pe nena hana mur te hele, “Hehei pe hana
hel te heleia Non Tuna ke te teke, I Ioanes nenge
henunun; pe hel te teke I Elaisa; pe hel te teke
Ieremias; nem pe te teke non hetatalonga e
mana.”
15 Pe Iesus ontei mule iri ke teke, “Pe imo a teke
Iau itei toto?”
16 ✡Pe Simon Petrus tuacholia ke teke, “Iong
Kristus. NeHalang nenge tu ke koko tuna iong.”
17 ✡Pe Iesus hele, “Simon, iong ne Iona tuna iong.
NeHalang pete iong. Ke ngana laka nenge o hele
hote helenga nem. Pe mele nga ich nei hele ia
helenga nem lange iong ero. Temek nenge tu nga
lut nga tapa henonou iong ia helenga nem.
18 ✡Pe e hele lange iong, iong Petrus nenge em
luna laka, ‘um’, pe nga um nei lape e hemes heke
lek hana mur nenge leteria manmanna nge iau.
Pe kerkerenga nenga metenga lape hekou sue iri
ero toto.
19 ✡Pe lape e tunge lohenga mur nenga NeHa-
lang nena naualanga pe nekinga nga tapa lange
iong. Pe utar nenge o hu hele nga ich nei, lape
NeHalang hu hele nga lut pule. Pe utar nenge o
longele nga ich nei, lape NeHalang longele nga lut
pule.”

✡ **16:14:** Mat 14:1-2; Mak 6:14-15; Luk 9:7-8 ✡ **16:16:** Ioa 6:69
✡ **16:17:** Kal 1:15-16 ✡ **16:18:** Ioa 1:42; Epe 2:20 ✡ **16:19:** Mat 18:18; Ioa 20:23

20 Iesus i Kristus ke manmanna. Pe toto hita toto
lange nena hana mur ke te hele rere helenga nem
ero toto.

Iesus Hele Talue Ana Metenga Nge Lape Lohot (Mak 8:31-9:1; Luk 9:22-27)

21 Iok, talun nga etue neu ke la ol, Iesus hele
lala nge nena hana mur ke teke lange Ierusalem.
Pe hele urume tote lange iri, ke teke lape amneia
melmelenga halang nenge lape hana nemur te
poia lange I. Ngana laka hana papalauna mur pe
tunginga ana hana mur aria soksoke ngana mur
pe hotonga ana hetoronga mur. Pe lape te hune I
ke mete pe maul haka mule nga etue mol ngana.
22 Pe Petrus longe Iesus nge hele ke mau pe
mene lele hote Iesus pe keres taua I ke teke, “Non
Soke! O poi ke pomam ero. Lemek ero nge ure
nem lohot nge iong.”
23 Pe Iesus ul mule ramana lange Petrus pe hele
lange i ke teke, “Iong non poreke ngana iam, o la
nga rumek! O poi ke malaka nga ure nenge teke
poi hele lek kue pe hesingo ia Iau ke e losio mule.
Iong letem tu mana nga ure nemur nga ich nei.
Letem tu nge NeHalang ero toto.”
24 ✡Ol pe Iesus hele lange nena hana mur ke
teke, “Nenge teke mele koko nge Iau heueu, hile-
sue lemene ngana mur lochloch pe takisia ana
melmelenga, pomalam nanasia iau ol.
25 ✡Iange mele nenge ramana tuhit mene
maulul ngana nga ich, lape maulul nga hoena
ero ol. Pe mele nenge nanas tote iau kela i sipona

✡ **16:24:** Mat 10:38; Luk 14:27 ✡ **16:25:** Mat 10:39; Luk 17:33; Ioa 12:25

mete, ana non lape mene mule maulul ngana
nenge tu ke koko.
26 ✡Nenge teke mele mutena tau tote ure
lochloch ngana nga ich nei, lape mene maulinga
ke koko ero. Iange lape ure nemur te halaua i nga
hoena ke merei? Nem pe lape ol mule maulinga
ke koko nga utar?
27 ✡Non Tuna lape at luluch nga Temene na
hemalmalinga. Pe at luluch nge nena angkelo
mur. Pe lape tunge iechinga lange hehei pe hana
ke nanas tau pengpengia reria poinga mur nga ich
nei.
28 E hele lange imo pengpeng, amo hel nge imo
nenge te mes heueu nei, lape metenga mene iri
ero kura pe te esia Non Tuna nge at luluch nga
nena naualanga pe nekinga."

17

Iesus Singina Lohot Ke Altoto
(Mak 9:2-13; Luk 9:28-36)

1 Iok, etue iri rahtele elle lalo pe Iesus mene
Petrus pe Ieims pe tina Ioanes ke iri ul te haka
langa hengene ke iri toro mana.
2 ✡Pe nga lamau te esia Iesus nge singina lohot ke
altoto. Iesus ramana sina ele mataria ke pomanga
chaia matana. Pe na hengeron tua huita toto ke
pomanga lemenge e nge tualeme ngana sina ala
toto.
3 Ol pe tenau mana pe te esia Iesus nge hele
lululuch nge Moses iri nai Elaisa.

✡ **16:26:** Mat 4:8-9 ✡ **16:27:** Psa 62:12; Pro 24:12; Mat 25:31; Rom 2:6; Hem 22:12 ✡ **17:2:** 2Pi 1:16-18

4 Pe Petrus hele lange Iesus, “Non Soke, imem
nei motu lamai ke urana lo. Pe nenge teke lemem,
e hemes haka ke pelpele iri mol, ke iong lem e pe
Moses na e pe Elaisa na e.”
5 ✡Petrus helele kura pe ulu lohot ke poi hite iri.
Ulu neu hussu toto pe helenga e lohot nga ulu neu
ke teke, “Tuk toto koi nei, nenge mutek tau tote pe
e iech toto nge I. A longo taua I!”
6 Iesus nena hana mur te longe ke mau pe te
matau toto pe te losio mana. Pe tema ke tenau sio
mana nga ich.
7 Ol pe Iesus la ke ra lange iri pe hele, “A lohaka
ol. A matau ero.”
8 Te teke tenau haka pe tenau mene Iesus i toro
mana ol. Pe hana nai neu iri ero lo.
9 Iok, tei sio nga hengene neu ke tela mulmule
pe Iesus toto hita toto lange iri ke teke, “A esia ure
nenge lohot nei, a hele ia lange mele ero toto kela
het nga etue nenge Non Tuna maul haka mule nga
ana metenga.”
10 ✡Pe nena hana mur te onteia I ke te teke, “Pe
pomere nenge hotonga ana hetoronga mur te hele
ke te teke, Elaisa lape at tala mai?”
11 Pe Iesus hele ke teke, “Nem manmanna, Elaisa
lape at tala ke hepengia ure lochloch.
12 ✡Pe e hele lange imo, Elaisa at lo pe hana
nemur te eteia i ero. Te poia i ke nek ero pe te poi
pulut mana lange i nga lemeria ngana. Pe poinga
nem lape te poia lange Non Tuna pule ke amneia
ana melmelenga palaungana.”
13 ✡Ol pe Iesus nena hana mur te etei sapele ke I

✡ **17:5:** Deu 18:15; Psa 2:7; Isa 42:1; Mat 3:17; Mak 1:11; Luk 3:22
✡ **17:10:** Mal 4:5 ✡ **17:12:** Mat 11:14 ✡ **17:13:** Luk 1:17

heleleia Ioanes nenge Henunun.

Iesus Hemasia Kol Mele Sune Nge Uneinei Poia (Mak 9:14-29; Luk 9:37-43a)

14 Iok, tela mule nge hulua nemur pe none lange
Iesus pe tualou sio nga matana pe hele,
15 "Non Soke, letem poreke ia tuk. Heueu nei
tungana poreke toto iange ute poia ramana ke ana
hauaua toto. Teke la ke mak hakaka nga oan pe
mana puluch teueu nga ech.
16 E mene i lange lem hana mur nenge te
nananasia iong, pe nakuria ero taua nge te hema-
sia i."
17 Ol pe Iesus hele ke teke, "Imo hana nem,
letemo manmanna ero, pe ai ke a tuamasia lemo
inga mur ero toto. Etu luluch nge imo ke mala lo.
Pe nge ngingie ol pe a etei tote ume nei? A mene
kol nem at nge Iau."
18 Ol pe Iesus keres taua uneinei nenge tu nge
kol neu, pe uneinei neu lohot sapele. Pe kol sune
neu urana mule nga etue neu pengpeng.
19 ✡Pe Iesus nena hana mur tela pe te ontei kome
mene I ke teke, "Pomerei toto nenge mo helope
hote uneinei nem pe longo taua imem ero mai?"
20 ✡Pe Iesus tuacholia ke teke, "Iange imo letemo
manmanna ngana unne sune mana. E hele ke
manmanna toto lange imo. Nenge teke letemo
manmanna ngana purpure hohos nganngana, a
hele langa hengene neu pe hengene nem lape
longo taua imo. Ke a teke, 'Hengene nem, o lohaka
nga lamai pe o loloun la lamau.' Pe anau, hengene

✡ **17:19:** Mat 10:1 ✡ **17:20:** Mat 21:21; Mak 11:23; Luk 17:6; 1Ko 13:2

nem lo haka pe loloun ke la. Pe ute pele nge anali
nge imo ero ol. [
21 Pe nenge teke a teke a helope hote uneinei
nenge pomai, apoi mana nga poinga nenge a het-
alaulau ke kokoes pe a hile ngaunga.”]
22 ✡Iok, Iesus iri ul nena hana mur tela ke te
eukirau mule nge Kalelea pe Iesus hele la mule
nge iri ke teke, “Lape te tung heke Non Tuna langa
hana hel peria.
23 Pe te hune I ke mete pe nga etue mol ngana
lape maul haka mule nga ana metenga.” Iesus
hele ke mau pe nena hana mur leteria poreke toto
ia I.

Iesus Hele Nga Umtutuna Nenge Te Sausaua

24 ✡Iok, Iesus iri ul nena hana mur tela te lohot
nge Kapernam pe hana nenge te lololoch umtu-
tuna tela nge Petrus pe te onteia i ke te teke,
“Amo hetoronga nem mam sausau umtutuna pule
ma? Umtutuna nenge lala nga NeHalang na pele
palaungana?”
25 Pe Petrus hele ke teke, “Oe, Ana non sausau
umtutuna pule la.”
Ol pe Petrus i teu la sapele nga pele. Pe Iesus
ontei tele i ke mai, “Simon, iong letem tuanin
ngana ma ke mere? Hana papalauna nemur nga
ich nei te nananasia poinga nenge te lololoch
umtutuna. Pe te menmene nge itei? Te menmene
nge tuturia mur pengpeng ma te menmene nge
hana lomonmona ngana mur?”
26 Pe Petrus tuacholia ke mai, “Te menmene nge
hana lomonmona ngana mur mana.”

✡ **17:22:** Mat 16:21 ✡ **17:24:** Exo 30:13; 38:26

Pe Iesus hele lange i ke teke, “Nem manmanna.
Te loloch umtutuna nge tuturia mur pengpeng
ero.
27 Pe lemere ero nge ta poia hana nemur ke
saria menin hulu. Pomalam o la nga kolkolu
palaungana nem pe o kona. Pe ruo elle nenge o
kona heke tele, o poia hanna ke pangpanga pe lape
o hottaua um tuna e nge mateu. Pe ita nai rera
umtuna nenge ta saua lalom. O mene pe o laia nge
hana nemur.”

18

Itei Nenge I Soke Toto
(Mak 9:33-37; Luk 9:46-48)

1 ✡Iok, nga etue neu Iesus nena hana mur tela
nge i pe te onteia i ke te teke, “Itei toto nenge lape i
soke nga NeHalang nena naualanga pe nekinga?”
2 Ol pe Iesus iua mele sune lange i pe hemes ia i
nga mataria.
3 ✡Pe hele, “E hele ke manmanna toto lange imo,
nenge teke a hulia lemo poinga mur ero pe a tal
sue imo ke mange aina kinkino ngana ero, lape
ateu langa NeHalang nena naualanga pe nekinga
ero toto.
4 Ke mele nenge talsio tote i ke mange mele sune
nei, lape i soke nga NeHalang nena naualanga pe
nekinga.
5 ✡ “Pe mele nenge letena metene Iau pe poi ke
urana lange mele sune e nge pomai, poi ke urana
at nge Iau pule.

✡ **18:1:** Luk 22:24 ✡ **18:3:** Mat 19:14; Mak 10:15; Luk 18:17
✡ **18:5:** Mat 10:40; Luk 10:16; Ioa 13:20

6 Aina kinkino ngana nge mai leteria man-
manna nge Iau. Pe nenge teke mele heporeke elle
nge iri letena manmanna ngana ke losio, urana
nge te heon hite um palaungana nga mele nem
kanna pe tesau sue langa leme chapopo ngana pe
mana puluch ke lasus.
7 "Hulua nga kileng lochloch lape te amneia
melmelenga palaungana. Iange ute hel poia iri
ke te losio nga poinga poreke ngana mur. Pe ure
nemur lape te lohot ke manmanna. Pe non nem
nenge poia iri ke te losio lape amneia melmelenga
ke poreke toto!
8 ✡Nenge teke perim ma apem, te poia iong ke
o losio nga poinga poreke ngana, o chato hote iri
pe o saua ke te lasus. Urana nge singim unne
lasus nike. Pomalam lape o mene maulinga ke
koko. Iange nenge teke apem nai pe perim nai ape
ke tetu, lape tesau heke iong langa oan sapel lala
ngana nenge tu ke kokoes mana.
9 Nenge teke matam poia iong ke o losio nga
poinga poreke ngana, o sul hote pe o saua ke lasus.
Urana nge matam elle ke o mene maulinga ke
koko. Pe nenge teke matam iri nai ke tetu kura
lape tesau heke iong langa oan nge Imperno."

Helenga Opene Nga Sipsip Nenge Erue (Luk 15:3-7)

10 ✡ "Anau ala ke nek! A poi poreke aina kinkino
ngana nenge mai ero. Iange reria angkelo mur
kou tetu luluch nge Temek nga lut nga tapa. Pe
kokoes te esesia Temek nakuna. [

✡ **18:8:** Mat 5:29-30 ✡ **18:10:** Hip 1:14

11 ✡Pe Non Tuna at ke mene mule iri nenge te
erue.]
12 “Imo letemo ma ke mere? Nga nenge teke
none nena sipsip mur iri ana non kina iri lime
(100) pe elle erue. Lape la ke tango rere ma ero? E
hele lange imo, non nem lape hile sue nena sipsip
mur pe langa hengene ke tango rere elle nenge
erue nem.
13 Pe nenge teke hottaua mai loi, non nem lape
iech ele tote. Pe sipsip nem pekngana nemur, non
nem iech ele iri ero.
14 Ke pomalam mana, Tememo nga lut nga tapa
lemene ero nge e nge iri kinkino ngana nemur
erue.

O Hepengia Tim E Nenge Poia Poinga Poreke Ngana Lange Iong

15 ✡ “Pe nenge teke tim e poia poinga poreke
ngana e lange iong, ola ke nek mana nge i ke imo
nai mana, pe o hele hote ure nenge poia ke poreke.
Pe nenge teke longo lange iong ke nek, iong lape o
halau mule i ke imo nai timo hel mule.
16 ✡Pe nenge teke longo lange iong ke nek ero,
ola ke o mene mele elle pule. Nem pe o mene ke
aina nai pule. Iange nenge teke aina nai ma mol
te hele, lape reria helenga mene hote ure nem ke
lohot ke mallaha.
17 Pe nenge teke mele nem lemene ero nge longo
lange iri nai ma mol nem, a heleia lange NeHa-
lang nena hana mur. Pe nenge teke lemene ero
nge longo lange NeHalang nena hana mur, anau
mene i ke pomanga none nge eteia NeHalang ero.

✡ **18:11:** Luk 19:10 ✡ **18:15:** Luk 17:3; Kal 6:1 ✡ **18:16:** Deu 19:15; Ioa 8:17

Nem pe a naue i ke pomanga non nenge lololoch umtutuna.
18 ✡ "E hele ke manmanna toto lange imo, utar nenge o hu hele nga ich, lape NeHalang hu hele nga lut pule. Pe utar nenge o long hele nga ich nei, lape NeHalang long hele nga lut pule.
19 ✡"Lape e hele lange imo ke mai pule, Nenge teke amo nai te ngata hel ke te hetalaulau nga ute, Temek nga lut nga tapa lape poia ke lohot ke manmanna.
20 Nei manmanna, iange nenge teke amo nai ma mol a eukirau nga Iau ek, Iau la etu luluch nge iri."

Chau Nananga Nenge Letera Porekeia Mele

21 Ol pe Petrus lange Iesus pe hele ke teke, "Non Soke, nenge teke tik e poia poinga poreke ngana at nge iau, pe lape letek porekeia i ke e hia? Ratele nai toto?"
22 ✡Pe Iesus hele, "E hele ke e teke rahtele nai mana ero. E teke rahtele nai pe rahtele nai mule pe rahtele nai mule a poia ke koko tele mana kela pe a sis ele ero.
23 "Iange NeHalang nena naualanga pe nekinga pomalaka nge non soke ngana e nge iua nena hana mur ke te tuacholcholia reria hanganok mur.
24 Pe talune nge nena non nenge mene ke umtutuna iri halang toto (1-milion kina).
25 Pe non nem na umtutuna halang ero nge tuacholia ana soke nem nena umtutuna mur. Pomalam non soke neu hele ke lape mele hel te olia non neu pe nehei pe tutuna mur pe reria ure mur

---

✡ **18:18:** Mat 16:19; Ioa 20:23 ✡ **18:19:** Mak 11:24; Ioa 15:7
✡ **18:22:** Luk 17:4

lochloch. Pe umtutuna lange non soke neu ke
hemete non neu nena hanganok mur.
26 “Ol pe non neu longe pe la ke tua mermero
sio nga ana soke apena huna pe hele ke teke, ‘Non
soke, letem ia iau mukam, pe lape e tuachol mule
lem ure mur lochloch.’
27 Ol pe non soke neu letena ia non neu pe hele
ke teke hanganok neu lasus ol. Pe kulosia non neu
kela sapele.
28 “Iok, non neu i hot kela pe saolia neingana e
nge hanok ke umtutuna ana non kina iri lime (100
kina) nge i. Pe sihe i pe teke inroke non neu nga
kanna pe hele inin taua i ke teke, ‘Iong nem, heueu
mana nei o tuacholia lem hanganok nenge o poia
nge iau.’
29 “Pe neingana neu tuamermero sio nga
matana pe hele, ‘Kole, letem poreke ia iau pe
o kulala pol mana, pe lape e tuachol ia hanganok
nem.’
30 “Pe non pa neu lemene ero nge kulala. Ol
pe poia neingana neu kela mateu nga tuele au
ngana kela het nga etue nenge tuachol taua nena
hanganok mur.
31 Pe iri nai reria ume pekngana mur te esia
poinga neu pe ma ke nek nga leteria ero. Pomalam
tela nge aria soke neu pe te nene lange i.
32 “Iok laol, non soke neu iu teua non neu la pe
hele ke teke, ‘Iong nem, lem poinga poreke toto!
Hanganok nenge o poia nge iau nem, e hele lange
iong ke e teke lasus lo. Iange iong sipom o hele ke
o teke letek poreke ia iong.
33 Pe pomere nenge letem poreke ia neingam
neu ero?’

34 ✡Non soke neu letena inin pe heteu mule non
neu langa tuele au ngana. Pe te poia i ke amneia
ana melmelenga kela het nga etue nenge tuachol
taua nena hanganok mur.
35 ✡ "Pe Temek nga lut nga tapa lape poia imo elle
pe elle ke pomalam pule. Pe nenge teke letemo ia
neingamo mur, letemo ia iri nga letemo nge teu
toto."

19

Iesus Hetoro Nga Hilenga Hel Nga Leinga (Mak 10:1-12)

1 Iesus hele ke het pe lohaka sapele nge Kalelea
pe i ke langa kileng nenge Iutea, nga ech ilina hele
nenge Iortan.
2 Pe hulua te nanasia I pe hemasia iri nga aria
haleles mur.
3 Pe Paresio mur hel tela nge Iesus ke te tuamirik
hote i pe te onteia i, "Rera hotonga mai hele ke
teke, lape none hile nehei nga lemene ngana pule
kai?"
4 ✡Pe Iesus tuachol ia ke teke, "Imo nge lape a
sisis nga NeHalang nena helenga ero iam. Alalaha
nem hele ke teke, 'Nga talun ngana toto, NeHalang
ume hote iri ke none pe heie.'
5 ✡Pe pule alalaha nem hele ke teke, 'Pomalam,
none lape hile temene pe tana pe la ke tululuch
nge nehei pe iri nai singiria lohot ke elle mana.'
6 Ke iri nai te lohot ke iri elle pengpeng pe nai
mule ero ol. Pe ure nai nenge NeHalang puotom
tele, a chatoa ero toto."

✡ **18:34:** Mat 5:25-26 ✡ **18:35:** Mat 6:15; Mak 11:25; Epe 4:32; Kol 3:13 ✡ **19:4:** Gen 1:27; 5:2 ✡ **19:5:** Gen 2:24; Epe 5:31

7 ✡Pe hana nemur te hele, “Pe pomere nenge
Moses hele ke teke, nenge teke none lemene ke
hile nehei, non nem as hote alalaha e? Pe alalaha
nem hele tote aria leinga nge lape het. Ke het
pe tunge lange nehei pe kulosia i ke la mule nge
temene pe tana. Pomere nge Moses hele ke po-
mam?”

8 Pe Iesus hele, “Moses longele imo ke a hile
lemo hehei mur iange a nanasia NeHalang nena
hengetoro mur ero. Pe nga tele ngana toto ute pele
nge pomam ero.
9 ✡Pe e hele lange imo pengpeng, mele nenge
hile nehei pe lei heke mule hei e, poia poinga
poreke ngana nga NeHalang matana ke het lo.
Kue nenge o teke o hile lem hei, ngana laka nga
nenge teke hei nem pingana hota hot nge none.”

10 Ol pe Iesus nena hana mur nenge te nananasia I, tela nge Iesus pe te hele, “Eh, ke nenge
teke leinga kina mur te popoi ke machmai, urana
ngana ta lei ero nike.”

11 Pe Iesus hele, “Hulua lochloch ngana te nanasia hengetoro nei ero. Pe NeHalang poia mele hel
mana ke te nanasia.
12 Mele hel te lei ero iange te hoe iri pe te poi ke
pomau nike. Pe hel, te lei ero iange none penna
poia iri. Pe hel, te lei ero iange te teke te tung
tote iri ke te poia NeHalang nena naualanga pe
nekinga nenga tapa ana ume. Mele nenge lemene
taua hengetoro nei, mene ke tal talue nga letena
pe nanasia.”

✡ **19:7:** Deu 24:1-4; Mat 5:31 ✡ **19:9:** Mat 5:32; 1Ko 7:10-11

Iesus Lemene Taua Aina Kinkino Ngana (Mak 10:13-16; Luk 18:15-17)

13 Iok, te mene aina kinkino ngana hel lange
Iesus ke te teke Iesus tal heke penna nge iri pe
hetalaulau hite iri. Ol pe Iesus nena hana mur
te hele inin taua iri nenge te lala ia aina kinkino
ngana nemur.
14 ✡Pe Iesus heleia nena hana mur ke teke, “Aina
kinkino ngana nemur te teke teat nge Iau. Pe imo,
apoi hele iri ero. Iange naualanga pe nekinga
nenga tapa, nganangana mur laka iri nenge po-
mam.”
15 Iok, Iesus tal heke penna nge iri ke het pe i kela
sapele.

Non Kulpo E Nge Nena Ure Halang (Mak 10:17-31; Luk 18:18-30)

16 Ol pe none lange Iesus pe ontei ke teke, “Het-
oronga, lape e poia utar nge urana ke e mene
maulinga ke koko?”
17 ✡Pe Iesus tuachol ia ke teke, “Pomere nenge o
onteia Iau nga ure nenge urana? Mele elle mana
nge urana toto. Pe nenge teke lemem ke o mene
maulinga ke koko, o longo tau mene hotonga
mur.”
18 ✡Pe non neu ontei, “Hotonga tei hel?”

Pe Iesus tuacholia ke teke, “ ‘O hune mele ero.
O tomtom hehei ero. O keme ero. O pallaklaka ia
mele ero.
19 ✡O heto heke temem pe tam. Pe lemem taua
neingam ke pomanga lemem taua iong sipom.’ ”

✡ **19:14:** Mat 18:2-3 ✡ **19:17:** Lev 18:5; Luk 10:28 ✡ **19:18:** Exo 20:13-16; Deu 5:17-20 ✡ **19:19:** Exo 20:12; Lev 19:18

20 Pe non neu hele, “Hotonga nemur e nanas tau
tote iri lo. Pe utar pule nge lape e poia?”
21 Pe Iesus hele, “O teke o lohot ke iong non nge
pengpeng toto, o laia lem ure mur lochloch nge
hana hel ke te olia, pe o tunge ana umtutuna mur
lange iri nenge reria ute e ero toto. Ke nenge teke
o poi ke pomai, lape lem ure halang tema ke te
kulele iong nga lut nga tapa. O poia ume nem ke
het pe o iat ke o nanasia Iau.”
22 Non neu longe ke mau pe nakuna poreke pe
ua sapele, iange nena ure halang sakilil.
23 Ol pe Iesus hele lange nena hana mur ke teke,
“E hele ke manmanna toto lange imo. None nenge
na ure halang sakilil, anali toto nge teu langa
naualanga pe nekinga nenga tapa.
24 Pe pule e hele lange imo, nenge teke kamel e i
teu langa pakeka sune polona, nem semel toto. Pe
non nenge na ure halang, anali toto nge teu langa
NeHalang nena naualanga pe nekinga.”
25 Iesus nena hana mur te longe ke mau pe te
rura toto pe te ontei, “Ol pe itei toto ol nenge lape
mene maulinga ke koko?”
26 ✡Pe Iesus nau lange iri pe hele, “Hana nakuria
ero toto nge te poia ure nem. Pe nge NeHalang, i
nakuna nge poia ure lochloch ngana.”
27 Pe Petrus hele, “O esia imem nei, mo hile sue
lemem ure mur lochloch pe moat ke mo nanana-
sia iong. Pe lape mo mene urumem utar?”
28 ✡Pe Iesus hele lange iri ke teke, “E hele ke
manmanna toto lange imo nenge a nanasia iau.
Nga etue palaungana nenge lape ure lochloch

✡ **19:26:** Job 42:2 ✡ **19:28:** Mat 25:31; Luk 22:30; Hem 3:21

ngana te heueu ngana mule, Non Tuna lape are
nga nena arenga nenge te hemalmalia ke I Non
Soke toto ngana ia. Pe nga etue palaungana nem,
imo lape a kila nga arenga mur pule. Lape a kila
nga arenga mur nge iri analoch pe nai ke a nauele
mata iri analoch pe nai nenge Israel.
29 Pe iri lochloch ngana nenge leteria tu mana
nge Iau pe te hile sue reria pele mur pe titiria mur
pe liliuria mur pe tetemeria mur pe tataria mur
pe tuturia mur pe reria ich mur, iri lape te mene
mule ure nemur ke ele haka toto pe lape te mene
maulinga ke koko pule.
30 ✡Pe hulua nenge iri muka lape iri hoena mule,
pe hulua nenge iri hoena lape iri muka mule."

20

Chau Nananga Nenge Hana Hel Te Umume Nga Uain Ana Late

1 Pe Iesus hele "E hele ke pomam iange
naualanga pe nekinga nenga lut nga tapa, i
pomanga none nge tue uain mur nga nena ich
unne. Pe ana non hoala hot nga uach uruna ke
tango rara hana kela te ume nga uain ana late
nem.
2 Hottaua hana hel pe hele lange iri ke teke, 'Imo
a ume nge iau heueu pe urumo laka umtutuna
tolona elle.' Pe iri te ngata helia uru nem. Hele
lange iri ke het pe kulos sapele iri ke tela nga ume.
3 "Iok, chaia matana mes haka pol lo pe lake
tango rara hana hel mule. Esia hel nge te mes rara
manmana nga ingala matana

✡ **19:30:** Mat 20:16; Luk 13:30

4 pe hele lange iri, ‘Imo nemur ai at. Ala ke a ume
nga lek uain ana late. Pe lape e olia imo ke nanas
urume mene a ume ngamo.’
5 Hana nemur te lohaka pe tela sapele.
“Iok, chaia matana heurunga (12 kilok) pe ana
non la ke tango rara hana hel pule. Pe chaia
matana pallele (3 kilok) pe la ke tango rara hana
hel pule.
6 Pe nga ulei, nga chaia matana sisio lo (5 kilok),
pe la ke tango rara hana hel pule. La pe esia
hel nge te mes rara manmana pe hele lange iri,
‘Etue nei i lala lo, pe pomere nenge a mes rara
manmana nga lamam mam?’
7 “Pe hana nemur te hele, ‘Motu rara mana iange
none hekuleilei ia imem ke mo ume ana ero.’
“Ol pe non neu hele lange iri, ‘Iok, imo pule a la
ke a ume nga lek uain ana late.’
8 ✡ “Iok, ulei sio nga chaia matana lala ke teu
sisio lo (6 kilok), ume tokoninga neu hele lange
nena non nenge nauelele hana mur nga ume ke
teke, ‘O iua hana nenge te ume nem pe o tunge
reria umtutuna. Pe o talun tala nge iri nemur
nenge teat nga rume toto pe ramam ole lange iri
nenge te talun tala ume.’
9 “Ke iri nenge teat rume toto neu te olia iri elle
pe elle nga umtutuna tolona elle.
10 Pe iri nenge te mene tele iri ke te ume neu, te
teke ma lape te mene ke haka pol nge iri nemur,
pe ero. Iri elle pe elle te mene ke umtutuna tolona
elle pule.
11 Te esia ke mau pe te ngunngunu ia ume
tokoninga neu. Pe te hele lange i ke te teke,

✡ **20:8:** Lev 19:13; Deu 24:15

12 ‘Iong, toinge o olia imem nenge moat tala
ke urumem haka nge iri nemur nenge teat rume
mana nei ol. Iange imem, mo talun tele ume
nei nga chaia milang ngana nike. Pe iri nemur
teat rume mana te ume ke etue choro mana. Pe
pomere o tunge urumem ke elle mana ke mange
iri?’
13 “Pe ume tokoninga neu tuachol ia pe hele
lange elle nge iri ke pomai, ‘Kole, e poia poinga
poreke ngana e lange iong ero i. Iange iong o ngata
at nge iau lo nga nenge o teke, o ume pe o mene
urum nenge pomam.
14 Ke o mene pe o la ol. Nga iau lemek ngak mana
e tunge non nenge at rume mana nem uruna ke
elle mana ke mange iong.
15 Umtutuna nei iau sipok lek ia, pomalam e poia
nga lemek ngak. Pe pule e poia nga poinga urana
ngana. Pe iong letem ma ke mere?’ ”
16 ✡Pe Iesus hele, “Iri nemur nenge iri muka,
lape tela ke iri hoena mule pe iri nenge iri hoena,
lape tela ke iri muka ke pomalam mana.”

Iesus Hele Hemol Ngana Nga Ana Metenga (Mak 10:32-34; Luk 18:31-34)

17 Iok, Iesus ramana haka lala nge Ierusalem lo,
pe iu hot kelkel ia nena hana mur pe hele lange iri
ke teke,
18 ✡ “A longo ke nek. Tai haka lala nge Ierusalem
lokoi, pe lape te tung heke Non Tuna lange
tunginga ana hana mur aria soksoke ngana mur,
pe hotonga ana hetoronga mur. Pe lape te tuahit
ana ke te teke mete.

✡ **20:16:** Mat 19:30; Mak 10:31 ✡ **20:18:** Mat 16:21; 17:22-23

19 Pe lape te tunge I lange hana lomonmona
ngana mur ke te songlele ule, pe te heon heke I nga
manga toto ke mete. Pe nga etue mol ngana lape
maul haka mule!”

Heie Onteia Iesus
(Mak 10:35-45)

20 Ol pe ne Sepeti nehei pe tutuna mur nai tela
nge Iesus. Pe hei neu tualou sio nga Iesus matana
pe onteia Iesus ke teke Iesus poia ute lange i.
21 ✡Pe Iesus onteia hei neu ke teke, “Lemem taua
utar nge Iau?”
Pe hei neu hele, “Nga etue nenge ta tutu nga lem
naualanga pe nekinga, o talue tutuk mur nai nei
ke elle kila nga ilim hele nenga pen tamalmal, pe
e nga ilim hele nenga pen hoihoi.”
22 ✡Ol pe Iesus hele, “Imo a eteia ute e ero. A
ontei pulut rara mana iam. Nakumo nge a inia ure
ehech ngana nga eulinga nenge lape e ininia nei
kai?”
Pe iri nai te hele, “Oe! Nakumem nge mo inia
la.”
23 Pe Iesus hele lange iri ke teke, “Iok, urana pe
nenge amo e at ke kila nga ilik hele nenga pen
tamalmal pe amo e nga hoihoi, nem Iau lek nge
e hele teu ia la ero. Temek i sipona lape hele teu
langa nem. Iange iri nenge Temek hesilei hote iri
lo, iri laka reria arenga nemur.”
24 Iesus nena hana analoch neu te longe pekn-
garia nai neu nge te poi ke mau pe leteria inin tau
tote iri.

✡ **20:21:** Mat 19:28; Luk 22:30 ✡ **20:22:** Mat 26:39; Ioa 18:11

25 ✡Ol pe Iesus eukiraua iri pe hele lange iri ke
teke, “Imo a eteia lo ke hana lomonmona ngana
aria soksoke ngana mur, lemeria toto ke te eteiteia
reria kerkerenga lala nge hehei pe hana.
26 ✡Pe imo, apoi ke pomam ero. Pe nenge teke
amo e nge imo teke lohot ke i palaungana, talsio
tote i pe ume nge imo mukam.
27 Pe mele nenge teke i muka toto nge imo, talsue
i ke ume mana nge imo mukam.
28 ✡Ke pomalam mana nge Non Tuna. I, at nga
ich nei ke hehei pe hana te ume nge I ero. At
pe ume ke halaua hehei pe hana. Pe pule takisia
melmelenga ke mete ke hemasia hulua halang
nga reria poinga poreke ngana mur.”

Iesus Hemasia Hana Nai Nge Mataria Hit (Mak 10:46-52; Luk 18:35-43)

29 Iok, Iesus iri ul nena hana mur te lohaka nge
Ieriko pe hulua halang te nanasia I.
30 Pe hana nai nge mataria hit te arare nga kue
ilina. Te arare pe te longe nge te teke Iesus kou
lopar toto aria ke lala neu lo. Ol pe te alngaria
haka ke te teke, “Non Soke! Ne Teuit tuna, letem
poreke ia imem!”
31 Pe hulua nemur te keres taua iri ke te teke te
reng. Pe ero, iri nai alngaria haka ke soke toto ol,
“Non Soke, ne Teuit tuna, letem poreke ia imem!”
32 Ol pe Iesus mes sapele pe onteia iri nai, “Imo
nai lememo taua utar nge Iau?”
33 Pe iri nai te hele, “Mo teke o hemasia imem ke
mo nau mule.”

✡ **20:25:** Luk 22:25-26 ✡ **20:26:** Mat 23:11; Mak 9:35 ✡ **20:28:** Luk 22:27; Pil 2:7

34 Iesus letena ia iri pe tal heke penna langa
iri nai mataria. Pe ueiuei mana iri nai mataria
charchara pe tenau mule sapele. Ke het pe te
nanasia Iesus ke tela.

21

Iechinga Palaungana Lohot Nge Ierusalem
(Mak 11:1-11; Luk 19:28-40; Ioa 12:12-19)

1 Iok, tei ke ramaria lange Ierusalem pe la te
lohot nga hengene nenge Oliua nga kileng nenge
Petpage. Ol pe Iesus kulosia nena hana mur nai
2 pe hele lange iri ke teke, "Imo a muka langa
kileng nenge ta naue lala neu pe a esia tongki e nge
te kale hite ke iri nai tuna te mes. Pe a une rur nge
iri pe a mene iri at nge Iau.
3 Pe nenge teke none poi helenga lange imo, a
hele lange i ke a teke, 'Non Soke lemene taua iri ke
poi ana ume ia mukam.' Pomalam, non nem lape
tung sapele tongki nai nem lange imo."
4 Ure nei lohot ke pete tote hetatalonga e nena
helenga nge poia nge nike toto ke teke:
5 ✡"A hele hote helenga nei lange hehei pe hana
nge Saion,
'A esia lo, amo Non Soke kou are haka nga
tongki,
nga tongki lomele ngana ke atat neu.
Pe ngana tano mana ke manga none nge pin-
gana iuiu ero.' "
6 Iok laol, hana nai neu tela pe te poia ure
lochloch ngana ke manga Iesus heleia lange iri.
7 Pe te mene tongki hei ngana neu luluch nge
tuna. Pe te poi hote reria hengeron nenge hot ana

✡ **21:5:** Zec 9:9

pe te pallou heke nga tongki nemur patangaria ke
Iesus are haka ia.
8 Pe hulua halang toto te lung ole reria hengeron
mur nga kue. Pe hel te ringa ke te paria ae
perperna luluche ina mur ke tetal sio ole nga kue
pule.
9 ✡Pe hulua nenge iri mukmuka nge Iesus pe
hulua nenge iri hoena, iri lochloch te makul haka
pe te hele,
"Ta iech pe ta heto haka tote ne Teuit Tuna!
NeHalang pete tote i,
iange at nga Non Soke ene!
Ta iech pe ta heto haka tote NeHalang nga lut nga
tapa,
iange mene mule ita lo!"
10 Iesus i teu nga kileng nenge Ierusalem pe
iechinga palaungana lohot. Pe te ontei rara ke te
teke, "Non tei toto nenge nei mai?"
11 Pe hulua te tuacholia ke te teke, "Ne Iesus
nenge I hetatalonga! Ana non at nge Kalelea nga
kileng nenge Nasaret."

Iesus Langa NeHalang Nena Pele Palaungana (Mak 11:15-19; Luk 19:45-48; Ioa 2:13-22)

12 Ke ulo pe Iesus iteu la sapele nga NeHalang
nena pele palaungana pe lope hote hehei pe hana
nenge tei alala nga pele neu letena. Pe hekale hul
sue hatanga nenge te hetata umtutuna ia. Pe lange
iri nenge te laia ngie chaulum mur pe hesochare
sue reria arenga mur.
13 ✡Pe hele lange iri ke teke, "Helenga nenge
tehas sue nga NeHalang na alalaha hele ke teke,

✡ **21:9:** Psa 118:25-26 ✡ **21:13:** Isa 56:7; Jer 7:11

‘Lape te hetue lek pele ke hetalaulaunga ana pele.’
Pe imo a poia ke manga kemenge kina mur reria
pele toto.”
14 Ol pe iri nenge mataria hit pe nenge aperia lul,
tela nge Iesus nga NeHalang na pele palaungana
neu letena pe Iesus hemasmasia iri.
15 Iesus poia ure urana ngana nemur pe aina
kinkino ngana te makul hakaka ke te teke, “Ta iech
pe ta heto haka tote ne Teuit Tuna.” Pe ure nemur
poia tunginga ana hana mur aria soksoke ngana
mur pe hotonga ana hetoronga mur ke leteria inin
toto.
16 ✡Ol pe te onteia Iesus, “Aina kinkino ngana
nemur mau te hele ke merechre mau? O longe
pule?”
Pe Iesus hele, “Oe e longe pule la. Pe nga NeHa-
lang na helenga nenge tehas sue ke ulolo, hele ke
teke,
“ ‘Iong sipom o hetore aina kinkino ngana pe ma-
mau mur ke te heto heke iong.’ ”
Ol pe Iesus ontei mule iri, “Imo nge a sisia nei
ero kura kai?”
17 Ke het pe Iesus lohaka pe i hot sapele nga
kileng neu ke lange Petani pe tu ke ana miliko elle.

Iesus Ulo Heke Letena Inin Ngana Langa Ae Popi (Mak 11:12-14, 20-24)

18 Pe nga uach uruna toto, Iesus i ke la mulmule
nge Ierusalem pe mete ana.
19 Pe esia popi tana e nge mes nga kue ilina. Ol pe
teke la ke nau pe popi tana neu nganangana ero.
Mes mana ia ina. Pomalam heleia popi tana neu

✡ **21:16:** Psa 8:2

ke teke, “Lape o rora mule ero ol!” Ueiuei mana
pe popi tana neu kalum sapele.
20 Pe Iesus nena hana mur te esia ke mau pe
ngaria lohot toto, pe te onteia Iesus ke pomai,
“Pomere nenge popi tana nei kalum ke ueiuei
mana mai?”
21 ✡Pe Iesus tuacholia ke teke, “E hele ke man-
manna toto lange imo, nenge teke letemo man-
manna pe letemo nachnai ero, poinga nenge e
poia langa popi nem, imo nakumo nge a poia pule.
Nem pe a hele langa hengene neu ke a teke, ‘O
lohaka nga lamam pe ola ke o losio teu nga ruach.’
Pe imo anau, ure nem lohot la.
22 ✡Nenge teke letemo manmanna pe a heta-
laulau, ure nemur nenge a hetalaulau ia lape te
lohot ke manmanna.”

Onteinga Nga Iesus Nena Hekerkerenga (Mak 11:27-33; Luk 20:1-8)

23 Iok, Iesus i teu langa NeHalang na pele
palaungana letena pe hetottoro. Pe tunginga ana
hana mur aria soksoke ngana mur pe hana nenge
iri mukmuka nge hehei pe hana, tela nge I pe te
onteia I ke pomai, “Iong mam o mene lem kerk-
erenga langai toto nenge o popoia ure nemur? Pe
itei toto nenge tunge kerkerenga nem lange Iong?”
24 Pe Iesus hele lange iri ke teke, “Iau pule lape
e onteia imo nga onteinga e pule. Pe nenge teke
a tuacholia, lape e tuacholia lemo pule. Pe e hele
hote kerkerenga nenge e poi hohote ure nemur.
25 Iok, a hele at nge Iau. Ioanes nenge henunun
henune hehei pe hana. Pe henuninga nem at

✡ **21:21:** Mat 17:20; Luk 17:6; Ioa 14:12; 1Ko 13:2 ✡ **21:22:** Mat 7:7-11; 18:19

langai? At nga lut nga tapa ma at nge none mana
nga ich nei?" Pe hana nemur te hele tele helia nge
iri ke te teke, "Nenge teke ta hele ke ta teke, 'Ure
nem at nga lut nga tapa.' I lape ontei mule ita ke
mai, 'Iok, pe pomere letemo manmanna nge i ero?'
26 ✡Pe nenge teke ta hele ke ta teke, 'Ure nem
at nge none mana,' ta matau ala ara nge hehei pe
hana pule. Iange iri lochloch leteria kerkereng
toto lo nge Ioanes i hetatalonga."
27 Pomalam te tuacholia Iesus na helenga ke te
teke, "Mo eteia ero i."
Ol pe Iesus hele, "Ke pomalam Iau pule lape e
hele hote lek kerkerenga nei lange imo ero."

Helekenga Ala Nga None Nge Tutuna Mur Nai

28 "Iok, imo letemo ma ke merei nga nei? None
tutuna mur iri nai. Ana non lange tuna nenge soke
pe hele, 'Kolek, teke poi pe ola ke o ume nga uain
ana late heueu.'
29 "Pe tuna neu hele, 'Ah! Lemek ero i!' Pe nga
hoena letena hul mule pe i ke langa ume.
30 "Iok, non neu lange tuna nenge kino pe hele,
'Kolek, teke poi pe ola ke o ume nga uain ana late.'
Pe kon neu hele, 'Oe temek, ela ke e ume heueu
kura.' Pe ero. I hele mana pe la ke ume ero.
31 "Itei nge iri nai nanas taua temeria lemene
ngana?"
Pe hana nemur te hele, "Ngana laka tuna nenge
soke."
Ol pe Iesus hele lange iri ke teke, "E hele lange
imo pengpeng, iri nenge te lololoch umtutuna pe
salaunga kina mur, lape iri muka nge imo ke teteu
tala langa NeHalang nena naualanga pe nekinga.

✡ **21:26:** Mat 14:5

32 ✡Iange Ioanes at ke hetore imo nga kue nenge
pengpeng toto ke a nanasia. Pe imo letemo man-
manna nge i ero. Pe iri nenge te lololoch umtu-
tuna pe salaulaunga kina mur leteria manmanna
nge i. Pe imo, a esia iri nge te poi ke pomau pe a
hulia letemo ero pe letemo manmanna ero pule.”

Helekenga Ala Nga Hana Nenge Tenau Ele Ume (Mak 12:1-12; Luk 20:9-19)

33 ✡Iok, Iesus hele lange hana papalauna nemur
ke teke, “A longo at nga lek helekinga ala nei pule.
Nga etuene none tue uain nga nena ich unne. Ke
het pe haua ana mapuo ke liuliu tom. Pe nga
ume neu letena, non neu selia polo e ke uain
nganangana ana nenge te pip hotote eina. Pe pule
umeia pele sase ngana e ke iri nenge tenau elele
ume neu te tutu ia. Ke het tunge ume neu ke langa
hana hel peria ke tenau ele, pe i lohaka ke langa
kileng tau ngana e.
34 Iok, nga etue nenge uain nganangana te
mera, non neu kulosia nena hana mur lange hana
nenge tenau elele ume neu, ke te mene nena uain
nganangana mur pe te takisia lange i.

35 “Pe ero. Tela pe hana nemur te sihe iri. Elle te
pal hulu hite. Pe elle, te tamalia ana um. Pe elle, te
hune ke mete.
36 Ol pe ume tokoninga neu kulosia nena hana
mur hel ke tela pule. Neu ol, iri halang te lohaka
ke tela. Tela pe hana nemur te poia iri ke pomau
mana pule.

✡ **21:32:** Luk 3:12; 7:29-30 ✡ **21:33:** Isa 5:1-2

37 Ol pe nga hoena ume tokoninga neu kulosia i
sipona tuna ke la ol. Pe hele, ‘Hana nemur, lape te
poi nek lange i ol.’
38 ✡ “Pe ero. Hana nemur te esia ume tokoninga
tuna nge atat pe te hele, ‘Ume tokoninga tuna
la atat nem. Pe i nge lape mene temene nena
ure mur lochloch laka. Ta hune i ke mete nike.
Pomalam lape ta mene ure lochloch ngana nemur
ke rera ia ol.’
39 ✡Iok laol, te laua i pe tesau hote i langa mapuo
rumena, pe te hune i ke mete.
40 “Iok, ume tokoninga neu i sipona la ol. Pe lape
poia hana nemur ke merei?”
41 Pe hana nemur te hele, “Non nem lape at pe
heporeke tote hana porekreke ngana nemur. Pe
lape tunge ume nem lange mele hel nge altoto ke
tenau ele pule. Pe nga etue nenge ume nem mera
sio, hana nemur te lule pe te tunge lange ume
tokoninga neu.”
42 ✡Pe Iesus hele lange iri, “Imo nge a sisis nga
NeHalang na helenga ero kai? Nenge hele ke teke;
“ ‘Hana nenge te hemesmes pele te teke um e
poreke pe tesau hote.
Pe heueu nei, um nem lohot ke i um kerkereng
ngana nenge ratua hele pele.
Ure nei Non Soke i sipona poia ke lohot pe i urana
toto nga matara.’
43 “Ke pomalam e hele lange imo. NeHalang lape
piu hele nena naualanga pe nekinga ana kileng
nge imo. Pe iri nenge te hulia leteria pe te longo

✡ **21:38:** Mat 27:18 ✡ **21:39:** Hip 13:12 ✡ **21:42:** Psa 118:22-23; Rom 9:33; 1Pi 2:6-8

taua nena helenga mur mana, lape teteu langa
kileng neu.
44 Pe mele nenge losio haka nga um nem lape
singina uch hulu ke het. Pe nenge teke um nem
losio haka nge mele, mele nem menret sapele."
45 Pe Paresio mur pe hana papalauna nemur te
longe Iesus nena helenga mur pe te etei mellehe
mene ke te teke Iesus helele ia iri.
46 Pomalam te tango rara kue e nge te teke te
sihe I. Pe ero, iange te mataua hulua nemur. Iange
hulua nemur leteria manmanna toto ke te teke
Iesus I hetatalonga.

22

Puongata Nga Leinga Ana Ngaunga
(Luk 14:15-24)

1 Pe Iesus nana mule nga helenga opene e pule
ke mai,
2 "NeHalang nena naualanga pe nekinga nga lut
nga tapa, pomalaka nge naungaala ana none nge
popoia ngaunga unne nge tuna nenge lei heueu
ngana.
3 Pe non palau nem hekulo mele hel aria lo ke
tela nga ngaunga matana nem. Iok, kulosia hana
nenge te umume nge i ke tela taua iri ke la te ngau,
pe hana nemur lemeria ero.
4 "Ol pe ana non kulosia nena hana mur hel
pule pe hele lange iri ke teke, 'Ala pe a hele lange
iri nenge e hekulo aria nem ke e teke teat nga
ngaunga nei ol, iange ngaunga kalum lo. A hele
ke a teke palngen hel koi e ruruke iri lo, pe ure
lochloch ngana e tatalo ele ke het lo. Pe teat ke te
ngau mana ol!'

5 “Pe ero. Hana nemur te longo tau ero nge tela
nga ngaunga matana neu. Tei ke tela nga lemeria
ngana mana. Hel te takis selempo pe kakop ke teii,
pe hel te lala nga aria ume mur nenge te menmene
umtutuna ia.
6 ✡Pe hel te laua non palau neu nena hana ne-
mur pe te pal hulu hite iri pe te hune iri.
7 Ol pe non palau neu letena inin pe kulosia
nena palinga hel ana hana mur ke te hun lapue
hana nenge te hun neu, pe te tonoi heke reria pele
mur pe kileng tana neu ngau lala ke het.
8 “Pe hele lange nena hana mur nenge tetu neu
ol ke teke, ‘Ngaunga matana nenga puongatau nei,
e tatalo ele ke het lo. Pe iri nenge e hekulo aria teat
ero iange te urana ero.
9 Pomalam ala ke a mes ele kue matana mur
lochloch pe anau rara mele hel pe a hele lange iri
ke teat nga ngaunga matana nei.’
10 Iok laol, hana nemur tela pe te iua hana nge
halang toto. Pe te mene hana nenge te urana pe
nenge te poreke ke teat pule. Pe pele nenge te poi
ngaunga matana neu ia, muta toto ia lang mur.
11 “Iok laol, non palau neu i teu at sapele. At pe
esia none nge heronia hengeron nenge ngaunga
matana ana ia ero.
12 Ol pe hele, ‘Kole, o teu at lamai ke mere, nenge
o heronia lem hengeron nenge ngaunga matana
ana ero?’ Pe non neu na helenga ero pe reng
mana.
13 ✡ “Ol pe non palau neu hele lange nena hana
mur, ‘A kale hite non nei penna pe apena pe a sau
hote i langa kileng au ngana nge hot. Nga kileng

✡ **22:6:** Mat 21:35 ✡ **22:13:** Mat 8:12; 25:30; Luk 13:28

nenge te amneia melmelenga pe te tangtang pe
ngingiria chatrekreke ia.'
14 "Ke ngana laka nenge e hele ke e teke, 'NeHa-
lang iua hulua halang, pe hesilei hote hel mana ke
teteu la.' "

Hana Hel Te Tuamirik Hote Iesus (Mak 12:13-17; Luk 20:20-26)

15 ✡Iok laol, Paresio mur aria papalauna mur
tetal helenga ke te teke te tuamirik hote Iesus, ke
heleia helenga poreke ngana e.
16 Pomalam te kulosia reria hana hel pe ne
Herot nena hana hel pule ke tela nge Iesus pe te
hele, "Hetoronga, imem mo eteia ke Iong o pal-
laklaka erochro. O hetottore ure nge manmanna
nga NeHalang na poinga lala nge hehei pe hana.
Pe lem poinga elle mana ke lange hulua lochloch.
Nge iri nenge pingaria iuiu pe iri nenge pingaria
iuiu ero pule.
17 Iok, o hele hote letem at nge imem. I mai
urana nge ta sau umtutuna lange ne Kaesa pule
kai? Ma ero?"
18 Pe Iesus eteia ke hana nemur leteria tuanin
ngana mur te poreke lochloch. Pe hele, "Imo mam,
a pallaklaka manmana iam! Pomerei nenge a teke
a tuamirik hote Iau?
19 A hetei hote lemo umtutuna nenge a sausaua
ke enau." Ol pe te mene hote umtuna elle pe te
heteia lange Iesus.
20 Pe Iesus ontei mule iri, "Itei toto opene pe ene
nenge ma haka nga umtutuna nei mai?"
21 ✡Pe iri te hele, "Ne Kaesa."

✡ **22:15:** Mak 3:6 ✡ **22:21:** Rom 13:7

Pe Iesus hele, “Ure nemur nenge ne Kaesa nena,
a tung mule iri lange ne Kaesa. Pe ure nemur
nenge NeHalang nena, a tung mule iri lange Ne-
Halang.”
22 Hana nemur te longe Iesus na helenga pe
ngaria lohot. Pomalam te lohaka mana pe tei ke
tela.

Onteinga Nga Ta Maul Haka Mule Ngara (Mak 12:18-27; Luk 20:27-40)

23 ✡Iok, Satiusi mur leteria manmanna ero nga
nenge ta metmete pe ta maul haka mulmule nga
metenga. Pomalam nga etue nem mana tela nge
Iesus pe te onteia I ke te teke,
24 ✡“Hetoronga, ne Moses has sue nga alalaha
ke teke, nenge teke none lei pe tutuna mur ero pe
mete hatalia nehei, non nenge mete nem tina e
lape lei haka mule metenga hatal nem. Pe iri nai
tuturia mur, lape te heleia ke te teke, non nenge
mete nem tutuna mur ia iri.
25 Nga etuene e, hana iri rahtele nai nge titiria
mur hel. Tiria nenge soke lei pe tutuna mur ero
kura pe mete mule.
26 Pe tiria neingana lei heke mule metenga hatal
neu pe mete pule. Iok, tiria mol ngana pule poi ke
pomalam ke la het nge tiria rahtele nai ngana.
27 Pe nga hoena ol, hei neu mete.
28 Iok, o hele at nge imem. Hana nemur iri
lochloch ke te leia hei neu pe te mete. Pe hei neu
pule mete. Pe nga etue nenge te maul haka mule
nga metenga, itei toto lape nehei mule ia ol?”

✡ **22:23:** Ume 23:8 ✡ **22:24:** Deu 25:5

29 Pe Iesus hele, “Nakuna nenge imo a eteia
NeHalang nena helenga mur ero, pe a eteia na
kerkerenga ero toto pule. Ke ngana laka nenge a
tung hot pulut mene helenga nem.
30 Nga etue nenge hehei pe hana te maul haka
mule nga metenga, lape tetu mana ke pomange
angkelo mur nga lut nga tapa, pe te lei hel mule
ero ol.
31 Pe nenga maulinga haka mule nga metenga
nem, NeHalang hele lange imo lo. Pe imo mai, lape
a sisia ero kura kai? NeHalang hele lange imo ke
teke,
32 ✡ ‘Iau NeHalang. ne Apraham pe ne Isak pe ne
Iakop aria Soke Iau.’ ”
Pe Iesus heloloune na helenga pe hele, “Iri
nenge aria Soke NeHalang, ngana laka, iri nenge
te maulul. Pe iri nenge te maulul ero, aria Soke
NeHalang ero.”
33 Hengetoro nenge Iesus poia neu, hehei pe
hana te longe pe ngaria lohotia.

NeHalang Na Hotonga Nenge Palaungana Toto (Mak 12:28-34; Luk 10:25-28)

34 Iok, Paresio mur te longe nge te teke Iesus pal
mete tote Satiusi mur rea oan ke reria helenga ero.
Pomalam te eu hel ke muria elle.
35 Pe elle nge iri etei teu la toto nga hotonga
nenge Moses. Ana non teke tuamirik hote Iesus pe
poia onteinga nenge teke,
36 “Hetoronga, o amnei teu nga NeHalang nena
hotonga nemur. Hotonga tei toto nge palaungana
nge iri lochloch?”

✡ **22:32:** Exo 3:6; Mat 8:11

37 ✡Pe Iesus hele, “ ‘Mutemo taua NeHalang ara
Soke nga kakahomo mur lochloch, pe mutemo
taua I nga opemo mur lochloch, pe mutemo taua I
nga letemo tuanin ngana mur lochloch.’
38 Ke hotonga nenge palaungana toto nga ho-
tonga mur lochloch koi nei.
39 ✡Pe neingana nenge palaungana toto pule,
ngana laka nenge: ‘Mutem taua neingam e nenge
tu rochroi nge iong, ke pomanga mutem tau mule
iong sipom.’
40 ✡Hotonga nemur nenge Moses pe alalaha ne-
mur nenge hetatalonga mur tehas ia, kiria toto koi
hotonga nai nei.”

Iesus Onteia Paresio Mur (Mak 12:35-37; Luk 20:41-44)

41 Iok, Paresio mur te mes ke muria elle kura pe
Iesus onteia iri ke teke,
42 ✡ “Letemo tuanin ngana ma ke merei nge I
nenge ene Kristus? Pe non tei tuna toto?”
Pe iri te hele, “Ne Teuit Tuna laka nenge ene
Kristus.”
43 Ol pe Iesus hele lange iri ke teke, “Iok, pe
pomere nenge Opepengpeng poia ne Teuit ke
hetue Non nem ke I Non Soke? Nenge ne Teuit hele
ke teke,
44 ✡ “NeHalang hele lange ak Non Soke ke pomai,
‘O are lakoi nga perik hele nenga pen tamal-
mal,
pe e mene lem ngarang mur ke etal sue iri pe
apem hepapar hitite iri.’

✡ **22:37:** Deu 6:5 ✡ **22:39:** Lev 19:18; Mat 7:12 ✡ **22:40:** Rom 13:10; Kal 5:14 ✡ **22:42:** Ioa 7:42 ✡ **22:44:** Psa 110:1; Mat 26:64

45 A esia lo, Non nem, ne Teuit hetue I ke ana Soke
ia. Pe pomere nenge Non nem lohot ke I ne Teuit
tuna mule?”
46 Iesus onteia Paresio nemur ke mau pe te tua-
cholia I ero toto. Ke talun nga etue neu pengpeng,
te matau nge te poi onteinga la mule nge Iesus ol.

23

Iesus Tunge Helenga Kerkereng Ngana Lange Hana Papalauna Mur

(Mak 12:38-39; Luk 11:43, 46; 20:45-46)

1 Ol pe Iesus hele lange hulua nemur pe nena
hana mur ke teke,
2 “Paresio mur pe hotonga ana hetoronga mur
te mene Moses munna ke te hetottoro pe te hele
ururume NeHalang nena hotonga mur.
3 ✡Ke nenge teke te hele lange imo nga utar, a
longo tau mana pe a poia. Pe reria poinga mur
mana, a nanasia ero toto. Iange te hetottoro pe iri
siporia te nanasia te hetoro ngaria ero toto.
4 Pe te poia hehei pe hana ke te amneia melme-
lenga halang, nga hotonga hel nenge iri siporia
tetal hote. Pe iri te halau polia hehei pe hana ero
toto nga melmelenga nemur.
5 ✡“Ure lochloch ngana nenge te popoia, te teke
te poi heteinga ana mana ia. Ke te kale heke
NeHalang nena helenga chorchorna mur nga ra-
maria pe nga peria pe te hemallaha hot tote ure
nemur. Pe pule te kale rur sasase ngana nga reria
hengeron mur.

✡ **23:3:** Mal 2:7-8 ✡ **23:5:** Exo 13:9; Num 15:38-39; Deu 6:8; Mat 6:1

6 Pe te kau toto elele arenga mur nga ngaunga
matana. Pe nga pele hetoronga letena, te teke te
kila manmana nga muka ke kokoes.
7 Pe muteria tau tote poinga nenge hehei pe
hana te apala lange iri ke nek toto nga ingala
matana. Pe te teke hehei pe hana te hetue iri ke
iri hetoronga ana hana mur.
8 “Pe imo, a teke te hetue imo ke pomau ero.
Iange imo amo hetoronga elle mana. Pe imo
lochloch titimo mur hel.
9 Pe a hetue mele nga ich nei ke tememo ia ero.
Iange imo tememo elle mana. Ngana kou tu nga
lut nga tapa.
10 Pe a poia hana pe hehei ke te hetue imo ke
‘Hetoronga’ ero iange imo amo Hetoronga laka
Kristus I toro.
11 ✡Ke mele nenge umume nge imo lape lohot ke
i non palaungana.
12 ✡Iange mele nenge tal hekeke i lape tetal sue
i, pe mele nenge talsio menmene i lape tetal heke
tote i.
13 “Pe imo Paresio mur pe imo hotonga ana
hetoronga nemur, a neknek ia imo iange amo
hengetau nachnai hali. A hetoro kokoua hehei pe
hana pe a piu hele piunga nge iri, nga NeHalang
nena naualanga pe nekinga nga tapa. Atong mur
te teke teteu la toto nga kileng nem. Pe imo apoi
helele iri. Pe lape ateu la ero toto ol.
[
14 “Pe imo Paresio mur pe imo hotonga ana
hetoronga nemur, a neknek ia imo iange amo

✡ **23:11:** Mat 20:26; Mak 9:35; Luk 22:26 ✡ **23:12:** Job 22:29; Pro 29:23; Luk 14:11; 18:14

hengetau nachnai hali. A chananga ia hehei pakar mur ke a lolochia reria pele mur. Pe pule a heta-laulau ke sase toto nga hulua mataria. Pomalam, lape amo tuangachol poreke toto ol!]

15 “Pe imo Paresio mur pe imo hotonga ana hetoronga nemur, a neknek ia imo iange amo hengetau nach nai hali. Iange ai ke ala nga ich hel pe a mana nga ruach ke ala nga kileng hel ke a tango rara hana. Pe lape a mene none pe a poia i ke nanas tau pengpeng ia lemo poinga mur. Pe lape na poinga poreke ngana, ristoto mule imo lemo poinga poreke ngana mur pe la ke poreke toto ol.

16 ✡ “Pe a neknek ia imo pule. Iange matamo hit pe a teke a henonoua hehei pe hana nga kue. A hetottore hehei pe hana ke a teke, nenge teke mele hekerkereng tote na helenga pe hele ke kerkereng toto nga NeHalang na pele, imo a heit kou sio mene pe a teke ute pele ero nga helenga nem. Pe nenge teke mele hekerkereng tote na helenga pe hele ke kerkereng toto nga um chalemlem ngana (gol) nenge ma teu nga NeHalang nena pele letena, nem a teke poia nena helenga ke kerkereng toto.

17 Imo letemo mallaha ero pe a etei teu langa NeHalang nena poinga mur ero toto. Ure tei nge palaungana toto? Ngana kau um chalemlem ngana nenge uruna haka neu mau? Iau e teke NeHalang na pele, iange pele nem poia ure nem ke heo ngana toto.

18 Pe imo a hele pule ke a teke, ‘Nenge teke mele teke hekerkereng tote na helenga pe hele ke kerkereng toto nga hatanga, nem a teke ute pele

---

✡ **23:16:** Mat 15:14

ero pule. Pe nenge teke mele heleia tunginga mur
nenge tema haka nga hatanga nem, a teke ana
ure toto ol la. Pe a teke letena matana hite nena
helenga kerkereng ngana nem ke nek.'
19 Imo nge matamo hit toto lo iam. Ure tei nge
palaungana toto? Ngana kau tunginga neu mau?
Iau e teke hatanga nem, iange hatanga nem poia
tunginga nem ke heo ngana toto.
20 Mele nenge poia helenga kerkereng ngana
nga hatanga nem, poia langa ure lochloch ngana
nenge tema haka nga hatanga ona pule.
21 Pe mele nenge poia helenga kerkereng toto
ngana nga NeHalang na pele, poia lange mele
nenge tu teu nga pele nem pule.
22 ✡Pe mele nenge poia helenga kerkereng
ngana e langa tapa, poia langa NeHalang nena
arenga nenge heo ngana toto. Pe pule poia lange I
nenge kila nga arenga nem.
23 ✡"Ke imo Paresio mur pe hotonga ana het-
oronga mur, a neknek ia imo pule iange amo
hengetau nach nai. Nga ure lochloch ngana nenge
a menmene iri pe ngaunga kinkino ngana mur
nga ume, a tunge ke huna elle nge iri analoch
lala nge NeHalang. Pe pomerei lememo ero nge
a nanasia hengetoro palaungana nenga hotonga
nenge helele ia; poinga nge pengpeng, pe poinga
nenge letem poreke ia mele, pe poinga nenga
letem manmanna ngana? Ure nemur nenge
toinge apoi tettele iri koi nemur, pomalam lape a
la nga kinkino ngana pe a nanasia ke nek pule.
24 Imo nge letemo mallaha ero mana iam. A

✡ **23:22:** Isa 66:1; Mat 5:34 ✡ **23:23:** Lev 27:30; Mic 6:8

poi ke malaka nga none nge sul hote lango e nge
mateu nga ana ech kina ke lasus pe in teua kamel
palaungana e.
25 ✡“Pe a neknek ia imo pule. Imo Paresio mur
pe hotonga ana hetoronga mur. Iange amo henge-
tau nach nai hali. A teke a helemlem heke mene
singimo nge hot. Pe letemo nge teu muta ia poinga
poreke ngana mur lochloch.
26 Imo Paresio nemur matamo hit toto. Toinge
a lomo hot tele kou letemo nge teu, laka singimo
nge hot lape lemlem pule.
27 ✡“Pe a neknek ia imo pule. Iange apoi ke
pomalaka nga polo e nge te alohit pum ia. Pe te
hepore nge hot ke hussu pe nakuna urana mana.
Pe nge teu mele nenge mete neu kina pe ure
nemur nenge inangaria has, te maia.
28 ✡Pe imo apoi ke pomalam toto. Nga singimo
nge hot, nakumo pomanga hana nemur nenge te
pengpeng toto. Pe letemo nge teu muta ia poinga
poreke ngana mur, pe a channanga ele menmene
imo.
29 “Pe a nauala amo ke nek pule. Iange a ume
heke polo mur pe a hemalmalia hetatalonga mur
pe hana nenge te pengpeng toto aria polo. Pe hana
nemur, lemo tete mur te hune iri nge nike.
30 Pe a hele ke a teke, ‘Toinge tatu nga rera tete
mur aria etue nike, lape ta koko nge iri ero nike ke
ta hune hetatalonga nemur.’
31 ✡Pe nga poinga nem, a henonou hot pengpeng
ia ke imo alomo mur pengpeng laka te hune hana
nemur.

✡ **23:25:** Mak 7:4 ✡ **23:27:** Ume 23:3 ✡ **23:28:** Luk 16:15
✡ **23:31:** Ume 7:52

32 Pomalam, a heulo hot tote ol! A heulo hot tote
poinga poreke ngana nemur nenge lemo tete mur
te talune nge nike lo!

33 ✡"Nakumo manga ilimo! Ilimo nenge hunun
tutuna mur laka imo! Pe NeHalang lape sau sue
imo ke ala nga oan ngingina ngana. Pe lape a ua
ke merei?
34 Pe lape e kulosia hetatalonga mur pe hana
nenge te etei tote ure mur pe pule hetoronga mur
nga hotonga nenge Moses ke tela nge imo. Pe hel
nge iri lape a hune iri pe a heon heke iri nga manga
toto. Pe hel lape a palia iri nga hengetoro ana pele
pe lape a lope iri ke tela nga kileng pe kileng.
35 ✡Ke pomalam, lape a etei tote nge imo sipomo
a poia poinga poreke ngana nemur. Nenge a
hune hana nenge te pengpeng toto nga ich nei. A
talune nge Abel ke lange ne Perekia tuna Sakarias,
nenge a hune nga NeHalang na pele pe hatanga
tunangana. Ke imo lape singimo meena mana ia
poinga nenge a poia nei.
36 Pe e hele lange imo pengpeng, poinga poreke
ngana nemur ana tuangachol lape lohot nge imo
hehei pe hana nenga etue nei.

Iesus Letena Poreke Totoia Kileng Nenge Ierusalem
(Luk 13:34-35)

37 "Auoh! Kileng nge Ierusalem o! Lem hana
mur te hun lapue hetatalonga mur pe te tamal
hune iri nenge NeHalang kulosia iri lange iong.
Kokoeses e teke e eukirauraua tutum mur ke

✡ **23:33:** Mat 3:7; 12:34; Luk 3:7 ✡ **23:35:** Gen 4:8; 2Ch 24:20-21

manga pareo hei ngana nenge eukirau teua tu-
tuna mur nga sahana ene. Pe iong lemem ero.
38 ✡Ol pe lape lem pele ngana ngana ero ol. Lape
tu mana ol.
39 ✡Pe e hele lange iong pengpeng, lape o nau
mule Iau ero ol ke la het nga etue nenge o hele ke
o teke, ‘NeHalang poi ke urana toto lange I nenge
at nga Non Soke ene.’ ”

24

Iesus Heleia NeHalang Na Tuele Palaungana Nge Lape Te Heporeke
(Mak 13:1-2; Luk 21:5-6)

1 Iok laol, Iesus i hot nga NeHalang na tuele ke
teke lala lo, pe nena hana mur tela nge I ke te teke
te henonou mule I langa pele mur. Pe te hele, “O
nau la mule nga pele pane mur, nakuria urana
mana.”
2 ✡Pe Iesus hele, “Oe, pe pele nenge a esesia iri
nem lape te heporeke iri. Pe um nemur nenge te
lung heke iri nem lape te sisparai sio hulu.”

Iesus Heleia Ure Poreke Ngana Nge Lape Lohot
(Mak 13:3-13; Luk 21:7-19)

3 Iok, Iesus arare nga hengene nge Oliua pe nena
hana mur tela kome mana nge I pe te ontei hote I
ke pomai, “O hele hot lemem. Ure nem lape lohot
nge ngingie? Pe utar nge lape lohot tala ke mo nau
hilia oat mule ngam pe ich nei hetala toto ngana
mai?”
4 Pe Iesus hele, “Imo a nauala amo ke nek, iange
lape mele hel te channanga rere mene imo.

✡ **23:38:** 1Ki 9:7-8; Jer 22:5 ✡ **23:39:** Psa 118:26 ✡ **24:2:** Luk 19:44

5 ✡Iri halang lape tela nge imo pe te hetue ek, pe
te channanga rere mene hehei pe hana ke te teke,
'Iau Kristus koloi, Non nenge NeHalang kulosia at
ke mene mule hehei pe hana.'
6 Pe imo lape a longe nananga mur nga
hunelinga palaungana, pe a longe pingana nge
sasa ke at. Pe a matau ero. Ure nemur nenge
pomam te lohot tattala pe ich nei hetala toto
ngana, ngana kou atat kura.
7 Kileng papalauna nai aria mata i helel. Pe tuele
kina e teia polong ke tela nga tuele kina e pule. Pe
lape uringa lohotot pe mangila rurur nga kileng
mur lochloch.
8 Pe ure nemur te lohot ke pomanga hei nenge
amneia ana inin nga talun ngana toto nenge tuna
sechia i.
9 ✡ "Iau lek hana mur imo. Pe hulua nga kileng
lochloch lape lemeria ero ia imo. Pe lape te laua
imo pe a amneia melmelenga palaungana pe te
hune imo ke a mete.
10 Pe nga etue nem, hana halang nenge lete-
ria manmanna nge Iau, lape te hile leteria man-
manna ngana nem pe lape te poi poreke hel mule
nge iri. Pe lape te tung heke mule hel nge iri langa
reria ngarang mur peria.
11 ✡Pe hana halang lape te lohaka pe te chan-
nanga ke te teke iri hetatalonga mur pe te pallak-
laka ia hulua halang.
12 Poinga poreke ngana lape salala hite kileng pe
poinga urana ngana lape het sio.
13 ✡Pe mele hel nenge te mes ke kerkereng kela

✡ **24:5:** Mat 24:23-24; 1Io 2:18 ✡ **24:9:** Mat 10:22 ✡ **24:11:** Mat 24:5, 24; 1Io 4:1 ✡ **24:13:** Mat 10:22

het nga kileng nei hetala toto ngana, lape NeHa-
lang mene iri.
14 ✡Pe helenga urana toto ngana nga NeHalang
nena naualanga pe nekinga, lape te hele hote nga
kileng lochloch ngana nga ich, ke hehei pe hana
lochloch te longe. Ke het pe ich nei hetala toto
ngana lohot sapele."

Ure Nenge Poreke Toto Lape Lohot (Mak 13:14-23; Luk 21:20-24)

15 ✡Pe Iesus hele pule ke teke, "Imo lape a naue
ure poreke ngana nenge hetatalonga Taniel hele
ia nge nike toto lo ke teke, 'Ure poreke ngana nem
mes nga NeHalang na tuele.' Mele nenge sisia
helenga nei letena tuanin hote luna ke nek.
16 Ke nga etue nem, iri nenge tetu nge Iutea te ua
ke tela nga hengene mur.
17 ✡Nenge teke otu nga pele ona, otu lola. Pe o teu
la mule nga pele letena ke o mene mule ute ero ol.
18 Pe nenge teke otu nga ume, otu lola. Ola mule
nga lem pele ke o mene lem hengeron sase ngana
ero ol.
19 Nga etue nem, hehei nenge saria pe nenge te
lololo peo lape te amneia ke meena toto nge iri.
20 Pomalam a hetalaulau lange NeHalang ke ure
nem lohot nga etue lololo ngana ero, pe lohot nga
Sapat ana etue ero.
21 ✡Iange melmelenga pe ure meena ngana
nenge palaungana toto lape lohot nga etue nem.
Pe ure e nge pomam lohot nge nike ero toto, nga

✡ **24:14:** Mat 28:19 ✡ **24:15:** Dan 9:27; 11:31; 12:11 ✡ **24:17:** Luk 17:31 ✡ **24:21:** Dan 12:1

ich nei talun ngana nike. Pe nga hoena pule ure
palaungana e nge pomai lape lohot ero.
22 Nenge teke NeHalang tom chore etue poreke
ngana nem ero, hulua lochloch lape te het. Pe I
letena ia nena hana mur nenge hesilei hote iri lo,
pomalam tomia etue nem ke choro mana.
23 ✡Nga etue nem, nenge teke mele hele lange
imo ke teke, ‘A nau at! Kristus koi! Eh, ero!
Ngana pau kou!’ A nau pe poinga nei lohot, letemo
manmanna ia ero.
24 ✡Iange hana nenge te channanga ke te teke iri
Kristus pe te channanga ke te teke iri hetatalonga
mur, lape te lohot ke te poia ure mur nenge te lohot
manmana ke halang. Pe lape te teke te channanga
ia NeHalang nena hana mur pule. Lape nakuria
nge te poia ma ero.
25 A longo ke nek! Ure nemur te lohot ero kura
pe e hele tele lange imo nike.
26 ✡ “Ke nenge teke mele hele ke teke, ‘Ana non
pau kou tunga ich sana lomona,’ a longe helenga
nem pe a la ero toto. Nem pe mele hele ke teke,
‘Ana non pai koi talkomkome nga pele pa nei
letena.’ Helenga nemur, letemo manmanna ia iri
ero.
27 ✡Iange Non Tuna at ngana, pomalaka nga
kileng chalem ngana nenge chalem nga chaia
matana haka ngana pe tualeme ke la lochloch nga
chaia matana puluch sio ngana.
28 ✡Ngie pisou mur te euirau mana nga kileng
unne nenge mele nge mete koluna maia.”

✡ **24:23:** Mat 24:5 ✡ **24:24:** Deu 13:1-3; 2Te 2:8-9; Hem 13:13-14
✡ **24:26:** Luk 17:23-24 ✡ **24:27:** Mat 24:37-39 ✡ **24:28:** Luk 17:37

Non Tuna At Mule Ngana
(Mak 13:24-27; Luk 21:25-28)

29 ✡Iok, Iesus hele pule ke teke, “Nga etue nenge
ure meena ngana nemur te lohot ke het, ure
meena ngana hel pul lape lohot nenge:
“ ‘Chaia matana au ala mana
pe teio tua ero.
Itoch mur lape te losio hot nga tapa sana,
pe ure kerkereng ngana mur nga tapa sana
lape te rur rara pule.’
30 ✡“Pe ute lape lohot nga tapa sana nenge
henonoua Non Tuna nge lape lohot. Pe mata
lochloch ngana nga ich nei lape tenau heke Non
Tuna langa ulu nga tapa sana pe te tang. Iange I
at luluch nga nena kerkerenga pe hemalmalinga
palaungana.
31 ✡Pe lape ngalum paena alngana ke palaun-
gana toto pe Non Tuna kulosia nena angkelo mur
ke tela nga kileng lochloch ngana nga ich, ke te
mene nena hana mur nenge i sipona hesilei hote
iri lo.”

Hengetoro Nga Ae Popi Tana
(Mak 13:28-31; Luk 21:29-33)

32 “Iok, lemek ke e teke a mene hengetoro lakoi
nga ae popi tana. Ae nem, nga etue nenge ta esia
nge ina hou hot mumule nga perperna mur, ta
eteia ke chaia ana etue heroi lo.
33 Pe imo pule apoi ke pomalam. Ke a esia ure
nemur nenge te lohotot nei, pe a eteia ke etue nem
at rochroi toto lo.

✡ **24:29:** Isa 13:10; 34:4; Ezk 32:7; Jol 2:10, 31; 2Pi 3:10; Hem 6:12-13
✡ **24:30:** Dan 7:13; Zec 12:10; Hem 1:7 ✡ **24:31:** 1Ko 15:52; 1Te 4:16

34 ✡Pe e hele ke manmanna toto lange imo.
Hehei pe hana nemur nga etue nei lape te mete ero
kura pe ure nemur te lohot lochloch lo.
35 ✡Tapa pe ich nei lape te het pe lek helenga
hetala ngana ero toto.”

Mele Eteia Etue Nem Lohot Ngana Ero (Mak 13:32-37; Luk 17:26-30, 34-36)

36 ✡ “Mele pele eteia ero toto, nga etue nem lohot
ngana pe nga etue koana tei toto nenge ure nem
lape lohotia. Hekulkulonga mur nga lut nga tapa
te eteia ero pe Non Tuna eteia ero pule. Temene I
toro mana eteia.
37 ✡Pe etue nenge Non Tuna at muleia, poma-
laka nga ure nemur nenge te lohot nga etue nenge
Noa.
38 Iange nga etue nemur nenge ech taua kileng
ero kura, hehei pe hana te ngaungau pe te inin pe
te helei helel kela het nga etue nenge Noa iuch teu
nga nena imot.
39 ✡Pe iri tetu pulut mana pe te eteia ure nenge
lape lohot ero. Ol pe te rura mana pe ech kon haka
pe taua iri lochloch ke te het. Ke poinga nem lape
lohot mule nga etue nenge Non Tuna at mule ia.
40 Hana nai lape te tutu nga ume, pe lape te ua
toto ia elle pe elle mana tu ol.
41 Pe hehei nai te ululo pas, pe lape te ua toto ia
elle pe elle mana tu ol.
42 ✡ “Ke pomalam a tatalo elele imo ke neknek
nike. Iange a eteia etue nenge amo Non Soke lape
at ia ero.

✡ **24:34:** Mat 16:28 ✡ **24:35:** Mat 5:18 ✡ **24:36:** Ume 1:7; 1Te 5:1-2 ✡ **24:37:** Gen 6:5-8 ✡ **24:39:** Gen 7:21-23 ✡ **24:42:** Mat 25:13

43 ✡Pe letemo tuanin ia nei ke nek; Teke pele
tokoninga e eteia etue nenge non kemenga kina
e lape at nga miliko, manmanna toto ke i lape
mamani ero pe mese ke nauala ke poi ele non
kemenga nem nge at ke palchach teua nena pele.
44 Pe imo apoi ke pomalam pule. Anau ala mana
iange a eteia Non Tuna at mule ngana ero.”

Non Nenge Urana Pe Non Nenge Poreke (Luk 12:41-48)

45 “Itei nge imo hana nenge a umume, nge ra-
mana song ke urana pe poia ume ke nek? I laka
nenge ana non soke letena here nge nauele pele,
pe tunge nena hekuleileinga mur aria ngaunga
nga ngaunga ana etue pengpeng.
46 Nenge teke mele nem ana soke at pe hottaua i
nge popoia ana ume ke nek ke pomam, mele nem
iech toto.
47 ✡E hele ke manmanna toto lange imo, non
soke nem lape talue mele nem ke nauele nena
urelu mur lochloch.
48 Pe nenge teke mele nem i non nge poreke, lape
letena tuanin nge i sipona ke teke, ‘Ah! Non soke
panem at mule ke ueiuei ero paiam.’
49 Pe talun ke nos lapue pekngana mur pe
popoi ngaunga matana pe in lululuch nge hana
porekreke ngana mur.
50 Pe non soke nem lape at mule nga etue nenge
non neu kulele i ia ero.
51 At pe lape chatulu hite pe sau hote i kela
tululuch nge hana nenge aria hengetau nachnai

✡ **24:43:** Luk 12:39-40; Hem 16:15 ✡ **24:47:** Mat 25:21, 23

hali, nga kileng nenge te tangtang pe ngingiria chatrekreke ia.”

25

Hehei Malolong Nge Iri Analoch

1 ✡“Pe nga etue nem NeHalang nena naualanga pe nekinga nga tapa, pomalaka nge hehei malolong mur nge iri analoch. None nge lei heueu ngana teke atat, pe hehei malolong nemur te mene reria lemenge mur pe tela ke tei ele i ke te mene i at.
2 Pe hehei lime nge iri, leteria matana ke nek nga utar nenge lape te poia, pe lime te poi ke pomanga hauaua mur.
3 Ke iri lime nenge te poi ke manga hauaua neu, te mene reria lemenge mur pe te mene rir ana lochngasio ke halang ero.
4 Pe lime nenge leteria matana ke nek, te mene reria rir ana lochngasio ke halang. Iok, tela
5 pe non halangina nem at ke ueiuei ero. Ol pe iri lochloch ke mataria nongnongo pe te mamani sio.
6 “Pe nga miliko tuna, mele halngana hot ke teke, ‘Non halangina nei koloi! A hot at nge i ol!’
7 Ol pe hehei malolong nemur te rura haka pe te kik taua reria lemenge mur ke te tongo mule iri.
8 “Pe hehei lime nenge te poi ke manga hauhaua neu, te hele lange pekngaria nemur ke te teke, ‘Lemem lemenge mur i te chanuch sisio lo. A tung lemem rir ana lochngasio hel.’

✡ **25:1:** Luk 12:35; Hem 19:7

9 “Pe iri te hele, ‘Ero, iange mo mene ke purpure
ita lochloch ero. Pomalam ala ke a long rara lemo
nge mele hel.’
10 “Iok, hehei nemur tela sapele kela te tango
rara. Tei ke te lala kura pe non halangina neu
puris. Pe hehei nenge tetu ke te kulele i neu, tela
luluch nge i sapele. Pe te piu ele sapele iri pe
te ngau luluch nge i nga ngaunga matana nenga
leinga heueu ngana.
11 ✡ “Pe nga hoena malolong nemur pekngaria
mur teat mule. Ol pe te hele ke te teke, ‘Non ha-
langina nem, imem koloi moat lo. O lohe piunga
nge imem ol!’
12 ✡ “Pe non neu hele, ‘E hele ke manmanna toto
lange imo, e eteia imo ero toto i.’
13 ✡ “Ke pomalam mana a tatalo ele imo pe atu ke
a nauala mana, iange a eteia etue nenge Non Soke
at mule ia ero.”

Nananga Nge Hana Mol (Luk 19:11-27)

14 “NeHalang nena naualanga pe nekinga po-
mai pule. Pomanga none nge iua nena hana mur,
pe hele lange iri ke tenau ele nena ure mur, pe i
lohaka ke langa kileng tau ngana e.
15 ✡Pe non palau neu eteia nena hana mur te
ume ngaria, pomalam heronge umtutuna nge iri.
Pe tunge ke umtutuna ana kole iri lime lange e
pe umtutuna ana kole nai tunge lange e pule pe
umtutuna ana kole elle lange mol ngaria. Ke het
pe lohaka pe la sapele.

✡ **25:11:** Luk 13:25-27 ✡ **25:12:** Mat 7:23 ✡ **25:13:** Mat 24:42
✡ **25:15:** Rom 12:6

16 “Pe non nenge mene ke umtutuna ana kole
iri lime neu, mene umtutuna neu pe poi ume ia
nenge mene umtutuna hel pule. Pe umtutuna
nenge ume hote lohot ke ana kole iri lime mule.
17 Pe non nenge mene ke umtutuna ana kole iri
nai poi ke mau pule. Pe la mene ke umtutuna ana
kole nai mule.
18 Pe non nenge mene umtutuna ana kole elle
neu, mene pe la ke alohite nga ich.
19 “Iok, kileng mala lo pe non palau neu at mule
sapele. Pe iua hana nemur pe onteia iri nga
umtutuna nemur.
20 Pe non nenge mene ke kole iri lime takis teua
nena la, luluch nga kole iri lime nenge i sipona
ume hote pule pe hele, ‘Non soke, iong o tung ke
umtutuna ana kole iri lime at nge iau. Pe e ume
ia umtutuna nem pe e mene ke ana kole iri lime
mule.’
21 ✡ “Ol pe non palau neu hele, ‘Urana toto. Lek
non iong nge urana. O poia ume unne sune nem
ke urana mana. Pe lape e talue iong ke o nauele
ume hel pule. O iat ke o iech luluch nge iau.’
22 “Iok, non nenge mene ke umtutuna ana kole
iri nai, i teu la pe hele, ‘Non soke, iong o tung ke
umtutuna ana kole iri nai at nge iau. Pe e ume hot
mule ke ana kole iri nai ke ngana koi.’
23 “Pe non palau neu hele, ‘Urana toto. Lek non
iong nge urana. O poia ume unne sune nem ke
urana mana. Pe lape e talue iong ke o nauele ume
hel pule. O iat ke o iech luluch nge iau.’
24 “Ke het pe non nenge mene umtutuna ana
kole elle neu i teu la ol. La pe hele, ‘Non soke,

✡ **25:21:** Mat 24:45-47; Luk 16:10

e eteia ke iong non nge letem inin hali. Iange o
lulu heke mene hana kelkel ngana hel aria ume
nge tetue. Pe o takirau heke mene hana hel aria
ngaunga tutuna mur nge te sochia iri lo.
25 Nem poia iau ke e matau lek nge iong. Poma-
lam e mene lem umtutuna pe ealo hite nga ich. Ke
lem umtutuna mur koi.'
26 "Pe non palau neu hele, 'Iong non poreke
ngana nenge lem melei tana hulu. O eteia iau nge
e poi ke machmam lo.
27 Pe toinge o mene lek umtutuna pe o laia nge
hana hel ke te poi aria ume ia mukam. Pe e at mule
pe e mene mule nge iri. Pe lape e mene ke ele haka
pol nga nenge o tunge lange iri nem.'
28 "Ol pe non palau neu hele lange nena hana
mur hel pule ke teke, 'A mene umtutuna nem nge
i pe a tunge lange non nenge nena umtutuna ana
kole iri analoch.
29 ✡Iri nenge reria ure halang lape te heluluch
tau mule ke halang toto ol. Pe iri nenge reria ure
halang ero lape NeHalang mene mule ure nemur
nge iri.
30 ✡Pe a sau hote non poreke ngana nem ke lange
hot nga kileng au ngana. Nga kileng nenge te
tangtang pe ngingiria chatrekreke ia.' "

Ich Nei Hetala Toto Ngana

31 ✡ "Nga etue nenge Non Tuna at, lape at luluch
nga nena hemalmalinga palaungana pe hekulku-
longa mur teat luluch nge I. Pe lape kila haka nga

✡ **25:29:** Mat 13:12; Mak 4:25; Luk 8:18 ✡ **25:30:** Mat 8:12; Luk 13:28 ✡ **25:31:** Mat 16:27; 19:28

nena arenga palaungana nenge te hemalmalia
nga lut nga tapa.
32 ✡Pe hulua nga kileng lochloch ngana nga ich,
lape tela ke te eukirau nga matana. Pe lape hes-
ilei hotote nena hana mur elle pe elle nga hulua
leteria. Ke pomanga non nenge nauelele huros
mur nge hesilei hohote sipsip mur nga meme mur
leteria.
33 Pe talue sipsip mur nga ilina hele nenga pen
tamalmal pe meme mur nga ilina hele nenga pen
hoihoi.
34 “Ol pe Non Soke nem lape hele lange iri nenga
pen tamalmal ke teke, ‘Imo nemur a i at. Temek
na petanga tu nge imo lochloch, pe lape ateu langa
naualanga pe nekinga nenge NeHalang. I ala hote
ich nei ero kura pe tatalo ele tele kileng nem ke
teke lemo ia.
35 ✡Iange nga etue nenge e uri, a hengaua iau. E
mete ak ech pe a heinia iau. E la nga kileng tau
ngana pe a nek teua iau langa lemo pele.
36 Lek hengeron chachulu pe a hemele iau ke
nek. Singik haleles pe a nauele iau ke nek. E ma
teu nga tuele au ngana, pe anau totote iau.’

37 “Pe iri nenge te pengpeng toto te tuacholia ke
te teke, ‘Non Soke, imem mo kolkol iong nge o uri
pe mo tung am ngaunga. Pe o mete am ech pe mo
tung am ech.
38 Pe nga etue tei mo esia iong ke pomanga none
nge at nga kileng tau ngana pe mo nek teua iong
langa lemem pele? Pe lem hengeron chachulu pe
mo hemele iong ke nek?

✡ **25:32:** Ezk 34:17; Hem 20:11-13 ✡ **25:35:** Isa 58:7

39 Pe nga etue tei pule mo esia iong nge singim
haleles pe mo poia iong ke nek pe otu teu nga tuele
au ngana pe mo nau tote iong?’

40 ✡ “Pe Non Palaungana neu lape tuacholia ke
teke, ‘E hele ke manmanna toto lange imo, utar
nenge a poia lange tik e nge ene sio manmana, a
poia at nge Iau pule.’

41 ✡ “Pe lape hele lange iri nemur nga pen hoihoi
ke teke, ‘Imo nemur a ua toto nga matak. NeHa-
lang letena inin tau tote imo. Ke lape ala nga oan
ngingina ngana nenge non poreke ngana pe nena
hana mur te tutu ia. Pe oan nem ngau lala pe mete
erochro!
42 Iange e mete ak pe a naue iau nga ngaunga
unne ero.
43 Pe ei ke ela nga kileng tau ngana pe a mene
teua iau langa lemo pele ero. Lek hengeron
chachulu pe a tung lek ero. Singik haleles ke e ma
pe a at ke a naue iau ero. Pe e mateu nga tuele au
ngana pe a at ke a naue iau ero pule.’

44 “Pe hana nemur te tuachol ia ke pomai, ‘Non
Soke imem mo kolkol iong nge o ururi pe o met-
mete am ech pe oii nga kue tau ngana pe lem
hengeron chach ululu pe haleles menmene iong
pe oma teueu nga tuele au ngana i. Toinge mo esia
iong, mo halaua iong la.’

45 “Pe Non Palaungana nem lape hele ke teke, ‘E
hele ke manmanna toto lange imo, nenge teke a
poia ute lange tik e nge ene sio mana ero, a poia at
nge iau ero pule.’

✡ **25:40:** Pro 19:17; Mat 10:42; Mak 9:41 ✡ **25:41:** Mat 7:23

46 ✡ “Ke iri lochloch ngana nemur lape te sio
langa oan ngingina ngana. Pe iri nemur nenge
te pengpeng nga NeHalang matana, lape te mene
maulinga ke koko.”

26

Tetal Helenga Ke Teteke Tehune Iesus
(Mak 14:1-2; Luk 22:1-2; Ioa 11:45-53)

1 Iesus hele ia ure lochloch ngana nemur ke het
pe hele lange nena hana mur ke teke,
2 ✡ “Imo a eteia lo? Etue nai ma ol, pe ngaunga
matana palaungana nenga Ingatoto nem lape lo-
hot. Pe lape te tung heke Non Tuna langa hana
porekreke ngana mur peria, ke te hero heke I nga
manga toto.”
3 Ol pe hana nenge te popoi tunginga aria sok-
soke ngana mur, pe Iuta mur aria papalauna mur,
te eukirau nga ne Kaiapas na pele. Ne Kaiapas i
tunginga ana hana mur aria ae huna nenge soke
toto.
4 Pe tetal helenga ke te teke te lau kome Iesus pe
te hune I ke mete.
5 Pe te hele, “Ta poia nga etue palaungana nei
ero, iange lape hehei pe hana te esia pe palinga hel
palaungana lohaka.”
6 Pe Iesus tu nge Petani nga ne Simon nena pele.
Nge nike, non nem singina poreke toto ia haleles
e.
7 ✡Iesus are ke ngaungau nga hatanga, pe heie
mene ure nenge inangana ehech pe uruna ele aka
toto, pe la ke pasiling heke nga Iesus palpalna.

✡ **25:46:** Dan 12:2; Ioa 5:29 ✡ **26:2:** Exo 12:1-27; Mat 20:18
✡ **26:7:** Luk 7:37-38

(Ure nem mateu nga kina nge te umeia nga um e
nge ene alampasta.)
8 Pe Iesus nena hana mur te esia pe leteria inin
toto pe te hele, “Ure nei uruna haka toto i, pe
pomere nenge hei pa nei at ke hesil sio mene nga
lamai mai?
9 Toinge ure nei ta laia ke mele hel te olia pe ana
umtutuna ta laia nge pakarkar una mur.”
10 Pe Iesus eteia leteria tuanin ngana mur ke
het lo. Ol pe hele lange iri ke teke, “Pomere toto
nenge a ulo heke mene letemo inin ngana lange
hei nei? Poinga nenge hei nei poia nei, poia nga
urana ngana.
11 ✡Iau lape etu luluch nge imo ke mala ero. Pe
atong nemur nenge reria ure halang ero lape tetu
luluch nge imo ke kokoes.
12 Hei nem ling heke ure inangana ehech ngana
nem nga singik, iange ak metenga heroi lo.
13 E hele ke manmanna toto lange imo, lape te
haliu hote Helenga Urana Toto Ngana nga kileng
lochloch ngana nga ich nei, pe lape te hele hote
poinga nenge hei nei poia pule, ke hulua lochloch
ngana te hele ia pe leteria metene i.”

Iutas Ngata Lange Hana Papalauna
(Mak 14:1-2; Luk 22:1-2; Ioa 11:45-53)

14 Iok, Iesus nena hana mur iri analoch pe nai.
Pe elle nge iri ene Iutas Iskariot. Ana non, lange
tunginga ana hana mur aria soksoke ngana mur,
15 ✡pe onteia iri ke pomai, “Nenge teke e tung
heke Iesus langa perimo, pe uruk? Lape a tunge
lek utar?” Ol pe hana nemur tesis ala ke umtutuna

✡ **26:11:** Deu 15:11 ✡ **26:15:** Zec 11:12; Ioa 11:57

iri ana non kina elle pe analoch (30) pe te tunge
lange i.
16 Ol pe talun sapele ke tango rara kue nenge
lape tung heke Iesus langa hana nemur peria.

Iesus Ngau Luluch Nge Nena Hana Mur
(Mak 14:12-21; Luk 22:7-13, 21-23; Ioa 13:21-30)

17 ✡Iok, ngaunga matana nenga Beret Menini
Ngana lohot, pe Iesus nena hana mur tela nge I pe
te onteia I ke pomai, "Lemem ke o teke mo tatalo
ele ngaunga nenga Ingatoto ana ure mur langai?"
18 Pe Iesus hele, "A iteu ke ala nga kileng palaun-
gana neu pe a esia none pe a hele lange i ke a teke,
'Hetoronga hele ke teke: Ak etue at rochroi lo, pe
e teke Iau pe lek hana mur mo ngaua ngaunga
matana nenga Ingatoto nga lem pele.' "
19 Ke Iesus na hana mur tela pe te poi mana ke
pomanga hele ngana pe te tatalo ele sapele ure
mur nga lamau.
20 Iok laol, nga miliko Iesus iri ul nena hana
analoch pe nai neu teare ke te ngaungau nga
hatanga.
21 Te ngaungau pe Iesus ra haka pe hele, "E hele
ke manmanna toto lange imo, amo e nge imo lape
tung heke iau langa hana porekreke ngana mur
peria."
22 Ol pe Iesus nena hana mur leteria poreke toto,
pe elle pe elle te onteitei ia Iesus ke te teke, "Non
Soke, lape o heleleia kai iau mai?"
23 ✡Pe Iesus hele, "Mele nenge heteu luluche
penna nge Iau nga kaliu nga ta ngaungau ngara,

✡ **26:17:** Exo 12:14-20 ✡ **26:23:** Psa 41:9

i lape tung heke Iau lange hana porekreke ngana mur.
24 Non Tuna lape mete ke pomanga NeHalang
Nena Alalaha hele talue nge nike lo. Pe non nenge
poi poreke Non Tuna nem lape tungana poreke
toto. Urana toto ngana, toinge non nem tana hoe i
ero nike."
25 Pe non nenge lape tung heke Iesus lange hana
porekreke ngana mur, ngana laka Iutas. Pe Iutas
hele, "Hetoronga, lape ngana kai iau mai?"

Pe Iesus hele, "Oe, ngana laka iong."

26 Iok, te ngaungau ol pe Iesus mene beret nem
pe hele urana toto lange NeHalang pe reke pe
tunge lange nena hana mur pe hele, "A mene ke
a ngaua. Mirak koi nei."

27 Ke het pe mene heke uain nga eulinga pe hele
urana toto lange NeHalang. Pe tunge lange nena
hana mur pe hele, "Imo lochloch a mene nei ke a
inia.
28 ✡Eik koi, nenge lape pasiling hot ke hekerk-
ereng ia Tomunga hel ana Helenga nem. Iange
eik i sipona lomo sue hulua lochloch reria poinga
poreke ngana mur.
29 Pe e hele lange imo, lape e inia uain nei
ero ol kela het nga etue nenge ita ul ta in mule
uain heueu ngana nga Temek nena naualanga pe
nekinga."
30 ✡Iok, te peua aria peunga e ke het pe te lohaka
nga kileng neu pe tei ke tela sapele nga hengene
nge Oliua.

✡ **26:28:** Exo 24:8; Jer 31:31-34; Zec 9:11; 1Ko 10:16 ✡ **26:30:** Luk 22:39; Ioa 18:1

Iesus Hele Hote Petrus Channanga Ngana Mur (Mak 14:27-31; Luk 22:31-34; Ioa 13:36-38)

31 ✡Tela te lohot pe Iesus hele lange nena hana
mur ke teke, “Heueu nga miliko lape letemo man-
manna ngana losio pe a ua ak. Iange NeHalang
nena helenga nenge tehas sue ke ulolo, hele ke
teke,
“ ‘Lape e hun sue Non nenge nauelele sipsip mur
pe nena sipsip mur lape te ua parai.’
32 ✡E mete pe nga etue nenge e maul haka mule,
lape Iau muka nge imo ke ela nge Kalelea.”
33 Pe Petrus lohaka pe hele, “Nenge teke iri
lochloch ngana te ua, iau lape e ua am ero toto.”
34 ✡Pe Iesus hele, “E hele ke manmanna toto
lange iong. Heueu nga miliko, pareo tang ke
hemol ero kura pe o channanga hemol ke o teke
o eteia Iau ero.”
35 Pe Petrus hele ke kerkereng toto ke teke, “Iau
lape e pallaka ke pomam ero toto! Nenge teke e
mete luluch nge iong, helenga nenge e eteia iong
ero lape e heleia ero toto!” Pe Iesus nena hana
nemur lochloch te hele ke pomau pule.

Iesus Hetalaulau Nga Ume Nge Ketsemani (Mak 14:32-42; Luk 22:39-46)

36 Iok laol, Iesus la luluch nge nena hana mur ke
tela nga kileng nenge te hetue ke ene Ketsemani.
Ol pe hele lange nena hana mur ke pomai, “A are
lakoloi pe ela lamau ke e hetalaulau mukam.”
37 Pe Iesus mene ke Petrus pe ne Sepeti tutuna
mur nai ke tela luluch nge i. Pe talun ke amnei
poreke tote letena meena ngana sapele.

✡ **26:31:** Zec 13:7; Ioa 16:32 ✡ **26:32:** Mat 28:7, 16 ✡ **26:34:** Mat 26:69-75

38 ✡Ol pe Iesus rahaka pe hele lange iri ke teke,
“Letek meena ngana nei, palaugana sakilil pe ein-
gak teke pulo toto ia. Atu lakoi pe ta mese ala
mana.”
39 Iok, Iesus ila pol pe losio pe ma ke nau
sio langa ich pe hetalaulau ke teke, “Nenge teke
lemem, opoi ele ure meena ngana nenge teke
lohotot nge Iau nei. Pe o nanasia lemek ngak ero.
O nanas mene iong sipom lemem ngam.”
40 Iok, Iesus ila mule nge nena hana mol neu. La
pe nau pe te mamani lo. Ol pe hele lange Petrus,
“Pomere nenge a mese pe a nauala luluch nge iau
ero?
41 Anau ala pe a hetalaulau lange NeHalang, ma
lape poinga poreke ngana lohot nge imo pe a losio.
Imo lememo toto ke a poia poinga urana ngana
nemur pe ero iange singimo makuk leilei mana
nge a poia.”
42 Iesus hile iri pe la mule ke hetalaulau, “Temek,
nenge teke kue e ero ol lape e takis mene ure
meena ngana nei. Pomalam lape lemem ngam
lohot ke manmanna.”
43 Iok, Iesus la mule nge nena hana mol neu pe
te mamani mule lo iange mataria meena toto.
44 Hile sue iri pe la mule ke hetalaulau ke po-
manga tele ngana.
45 Ke het pe la mule nge iri pe hele, “A mamani
kolo manmana lemo kura ma?! A nau, etue koana
nei i at lo, nenge lape te tung heke Non Tuna langa
hana porekreke ngana mur peria.
46 ✡A lohaka pe tala. Non nenge tung heke Iau
langa hana nemur peria, ngana koloi.”

✡ **26:38:** Ioa 12:27 ✡ **26:46:** Ioa 14:31

Te Laua Iesus
(Mak 14:43-50; Luk 22:47-53; Ioa 18:3-12)

47 Iesus helele kura pe Iutas i hot sapele. Iutas
i none nga Iesus nena hana analoch pe nai nem.
Pe i laka nenge lape tung heke Iesus langa hana
porekreke ngana mur peria. Pe hana nenge te
popoi tunginga aria soksoke ngana mur pe hana
papalauna mur te kulos ia hulua ke tela luluch nge
Iutas. Pe te loloch ia reria tukmaul pe mese mur.
48 Pe Iutas hele la tala nge hulua nemur lo ke
teke, “A nau pe e lau haka nge none, ana non
lalom. Alau sapele i.”
49 Iok, Iutas la sapele nge Iesus pe hele, “Miliko
hetoronga.” Pe lau haka sapele nge I.

50 Pe Iesus hele, “Neingak, o poia lem ume ol.” Ol
pe hana nemur tei hot ke te heliliu hite Iesus pe te
lau sapele I.
51 ✡Ol pe Iesus nena none kik taua na mese pe
teke likia tunginga ana hana mur aria soke nena
none. Pe ero, mese neu mene hot mene non neu
talngana.
52 ✡Ol pe Iesus hele, “O tal teu mule lem mese
langa munna. Mele nenge pal pe menmene mese
lape te hune i nga mese.
53 Imo a eteia ero kura kai? Nenge lemek, e hele
lange Temek pe heueu nei kulos sue angkelo mur
nge iri halang toto ke te at ke te halaua Iau.
54 Pe nem lape ero iange ure nenge lohot nei,
lohot ke pete tote NeHalang nena helenga mur
nenge tehas sue ke ulolo.”

✡ **26:51:** Ioa 18:26 ✡ **26:52:** Gen 9:6; Hem 13:10

55 ✡Ol pe Iesus hele lange hulua nemur ke teke,
"Iau mai, Iau non poreke toto ngana e nge e hunun
kai, nenge ai ia hulua ke aat taua Iau mai? Kokoe-
ses e are ke e hetottoro nga NeHalang nena pele
letena. Pe pomere a laua iau ero?
56 Pe ure nenge lohot heueu nei, lohot ke pete
tote hetatalonga mur tehas ngaria." Ol pe Iesus
nena hana mur te lohaka pe te ua ana sapele.

Iesus Mes Nga Hana Papalauna Mataria
(Mak 14:53-65; Luk 22:54-55, 63-71; Ioa 18:13-14, 19-24)

57 Iri nenge te laua Iesus te mene I lange ne
Kaiapas. Nga etue neu hotonga ana hetoronga
mur pe hana papalauna mur, tela ke te eukirau
nga ne Kaiapas na pele lo. Ne Kaiapas i non soke
nenge nauele tunginga ana hana mur.
58 Pe Petrus i ke nanas ke la toto nga ne Ka-
iapas na pele ana kileng koana nge hot pe i ke
kangkanga manmana. Ol pe i teu kela kila luluch
nge palinga hel ana hana mur ke teke nau nga te
poi ngaria ia Iesus.
59 Pe hana papalauna nenge te hemurung neu
te teke te hune Iesus ke mete. Pomalam te tango
rarara Iesus ana metenga huhuna mur nga he-
lenga pallaklaka ngana hel ke te hune i.
60 Hulua halang te lohot ia reria helenga pallak-
laka ngana mur pe te hottaua ero.
Pe nga hoena ol hana nai tei hot
61 ✡pe te hele, "Non nem hele ke pomai, 'Iau
nakuk toto nge e toto sue NeHalang na pele

✡ **26:55:** Luk 19:47; 21:37 ✡ **26:61:** Ioa 2:19-21

palaungana, pe e hemes heke mule nga etue iri
mol mana.' "
62 Ol pe ne Kaiapas mes haka pe hele lange Iesus,
"O longo langa hana nemur te hele ngarngaria?
Lape o tuachol ia ke mere?"
63 ✡Pe Iesus mes ke reng mana.
Ol pe ne Kaiapas hele mule ke teke, "NeHalang
tu ke maulul pe iong o hele ke manmanna nga
matana. E teke e onteia iong. Iong nge iong Kristus
kaloi? Pe iong nge NeHalang tuna ma? O hele hote
nem at nge imem ke mo longo."
64 ✡Pe Iesus tuacholia, "Oe, ngana laka iong
sipom o hele hote nem lo. Pe e hele lange
imo lochloch ngana nem: NeHalang i non Solaki
ngana ia. Pe nge he kura lape a esia Non Tuna nge
are nga NeHalang ilina ele nenga pen tamalmal.
Pe pule lape anau heke I nge sio at nga ulu nga lut
nga tapa."
65 ✡Ol pe ne Kaiapas tachach sue nena hengeron
pe hele, "Non nei hele poreke tote NeHalang ene!
A tango rere helenga utar ol? A longe helenga
poreke ngana nem ke het lo!
66 ✡Pe letemo ma ke mere?"
Pe hana nemur te tuachol ia, "Urana nge ta hune
I ke mete."
67 ✡Ol pe te ulut lolele matana pe te amruche
peria pe te palia. Pe hel, te tepelehe i pe te songlele
ia i pe te hele,
68 "Kristus, iong hetatalonga ma? O hele at nge
imem. Itei toto nenge palia Iong?"

✡ **26:63:** Isa 53:7; Mat 27:12 ✡ **26:64:** Psa 110:1; Dan 7:13; Mat 24:30 ✡ **26:65:** Mat 9:3; Ioa 10:33 ✡ **26:66:** Lev 24:16; Ioa 19:7 ✡ **26:67:** Isa 50:6; 53:5

Petrus Channanga Ke Eteia Iesus Ero
(Mak 14:66-72; Luk 22:56-62; Ioa 18:15-18, 25-27)

69 Pe Petrus pau kou arare nge hot kura nga pele
neu ana kileng koana. Pe heie nge umume nge ne
Kaiapas i lange i pe hele, “Iong nem, Iesus nenge
Kalelea nena non iong pule.”

70 Pe Petrus channanga nga iri lochloch ngana
mataria ke teke, “Iau e eteia ure nenge o helele ia
nem ero iam.”

71 Ol pe i hot sapele ke langa kileng koana nem
ana kue teu ngana. Pe heie pule esia pe hele lange
iri nemur nga lamau, “Iesus nenge Nasaret nem,
nena none koi nei pule.”

72 Pe Petrus hele ke kerkereng toto ke teke, “Iau
e eteia non nem ero toto iam!”

73 Mala pol lo pe iri nemur nenge te mesmes nga
lamau tela nge Petrus pe te hele, “Manmanna toto
ke iong pekngam mur laka iri. Iange o hele ngam
pomange Kalelea mur.”

74 Pe Petrus hele, “E hele ke manmanna toto
lange imo. Iau e eteia non nem ero toto. Nenge
teke e channanga, NeHalang lape tuacholia ke
poreke toto at nge iau.”

Petrus hele ke mau ke het pe pareo tang sapele.

75 ✡Ol pe letena metene sapele Iesus nena he-
lenga nenge heleia. “Lape pareo tang ero kura pe
o channanga hemol ke o teke o eteia iau ero.” Ol pe
Petrus ua hot ke lange hot pe tang ke palaungana
toto.

✡ **26:75:** Mat 26:34

27

Iutas Rua
(Ume 1:18-19)

1 Pe nga uach uruna toto hana nenge te popoi
tuninga aria soksoke ngana mur pe hana pa-
palauna mur tetal helenga ke te teke te hune Iesus.
2 Pomalam te kale I pe te mene I ke lange ne
Pilatus. Ne Pilatus i non nenge mene ne Kaesa
munna ke nauele Iuta mur.
3 Pe Iutas, i non nenge tung heke Iesus langa
hana nemur peria. Ana non esia Iesus nge hana
nemur te teke te hununе pe letena la mule nga
poinga poreke ngana nenge poia ke ulolo. Poma-
lam lohaka pe mene umtutuna nenge iri ana non
kina elle pe analoch nem pe la mule ia nge hana
papalauna nemur.
4 Pe hele, “Iau, e poia poinga poreke toto ngana
nenge e tung heke mene non nei lange imo. Pe non
nei poia ute ke poreke ero toto.”
Pe hana nemur te hele, “Iong sipom lem ure ia.
Nge imem, mo teke ute pele ero.”
5 ✡Ol pe Iutas sau teua umtutuna neu langa
NeHalang na pele palaungana letena pe ua sapele
kela rua.
6 Pe hana nenge te popoi tunginga aria pa-
palauna mur te mene heke umtutuna neu pe te
hele, “Umtutuna nei ta tal teu luluche langa Ne-
Halang na pele ana umtutuna mur ero, iange te ol
none eina ia ke ulolo.”
7 Pomalam te hele hel ia nge iri pe te teke te
ol hote ich e nga umtutuna nem. Ich nem non
nenge ume hotot tuninga mur nga ich nena ich ia.

✡ **27:5:** Mat 26:14-15; Ume 1:18-19

Pe kileng unne nem te poia ke hana lomonmona
ngana mur koluria ana kileng.
8 Pomalam te hetue ich nem ke None Eina. Pe
nga etue nei te hetetue ke pomau kura.
9-10 ✡Pe hetatalonga Ieremaia nena helenga lo-
hot ke manmanna sapele nenge hele ke teke,
"Te mene ke umtutuna iri ana non kina elle pe
analoch (30) pe te ol hote Pota nena ich nem ke
pomanga Non Soke hele ngana ia at nge iau. Pe
umtutuna nem, Israel mur hel te talue ke te teke
non nem uruna."

Te Mene Iesus Lange Ne Pilatus

11 Iok laol, te mene Iesus ke lange ne Pilatus.
Ne Pilatus i non nenge mene ne Kaesa munna ke
nauele Iuta mur. Pe ne Pilatus onteia Iesus ke teke,
"Iuta mur aria soke ma iong mam?"
Pe Iesus hele, "Oe, iong sipom o hele hote lo."
12 ✡Hana papalauna nemur te tua hite helenga
lange Iesus. Pe Iesus tuacholia helenga e ero toto.
13 Ol pe ne Pilatus onteia Iesus, "Iong mam o
longo lala nga hana nemur reria helenga pule?"
14 Pe Iesus tuachol ia helenga unne e ero toto.
Nem poia ne Pilatus ke letena tuanin rara toto.
15 Kokoeses nga ngaunga matana palaungana
nenga Ingatoto ana etue, ne Pilatus nananas ia
poinga nenge lohe hotote none nga tuele au
ngana, nga hulua lemeria ngana.
16 Nga etue neu none nge pingana songong nga
poinga poreke ngana tunga tuele au ngana. Ene
laka Parapas.

✡ **27:9-10:** Zec 11:12-13 ✡ **27:12:** Isa 53:7

17 Ke ne Pilatus onteia hulua nenge te eukirau
neu ke pomai, “Lememo taua non tei nge hana
nai nei, ke e tung mule i lange imo? Ngana kai ne
Parapas mai? Eh, Ngana kai Iesus nenge te hetue
I ke Kristus mai?”
18 ✡Ne Pilatus hele ke mau iange eteia ke hana
papalauna nemur saria keke Iesus kou nenge te
mene lange i neu.
19 Nga etue nenge ne Pilatus are nga arenga
palaungana nenge te hepengpeng ure meena
ngana mur ia, nehei hekule helenga nei lange i ke
teke, “O poia ute ke lohot nge non nem ero toto.
Non nem I non urana ngana nge pengpeng toto. E
hele ke mai iange e ma opek poreke toto ia I. Ke
heueu nei singik meena mana.”
20 Pe ero. Hana papalauna nemur teteu nga
hulua nemur leteria ke te long hote ne Parapas pe
te teke te hune Iesus ke mete.
21 Ol pe ne Pilatus ontei mule iri ke teke,
“Lememo taua non tei nge hana nai nei ke e tung
mule lange imo?”
Pe hana nemur te tuacholia, “Lememem taua ne
Parapas!”
22 Pe ne Pilatus ontei mule, “Pe Iesus nenge te
hetue I ke Kristus, lape e poia I ke mere mai ol?”
Pe iri lochloch ngana te tuachol ia ke te teke, “O
heon heke I nga manga toto!”
23 Pe ne Pilatus hele, “Ia, i mai poia utar ke
poreke?”
Pe iri lochloch ngana te haliu hot ke te teke, “O
heon heke I nga manga toto!”
24 ✡Ne Pilatus esia lo ke teke ute pele nge

✡ **27:18:** Ioa 11:47-48; 12:19 ✡ **27:24:** Deu 21:6-9

urana lape lohot ero. Pe pule nau urume lo ke chauchainga palaungana lape lohaka nge hulua nemur. Pomalam, mene ech pe lomo sue penna nga hulua mataria pe hele, “Iau lek ute pele ero langa non nei ana metenga. Imo sipomo a mene I ke a heon heke I nga manga toto.”

25 ✡Pe hulua lochloch ngana nemur te hele, “O tunge I at. Pe mete ngana nem ana helenga, hakaka nge imem pe tutumem mur ol!”

26 Pomalam ne Pilatus tung mule Parapas ke lange iri, pe tunge Iesus lange palinga hel ana hana mur ke te pal hulu hite pe te heon heke nga manga toto.

Palinga Hel Ana Hana Mur Tepoi Hesalanginga Ia Iesus
(Mak 15:16-20; Ioa 19:2-3)

27 Ol pe ne Pilatus nena palinga hel ana hana mur te mene teua Iesus langa na pele pe iri lochoch te eukirau pe te heliliu hite Iesus.

28 ✡Ke het pe te haka hote nena hengeron pe te heron heke hengeron remenmen ngana e lange I.

29 Pe te mene rur e nge matantana pe te helule, pe tetal heke langa palpalna. Pe pule te tunge kula e lange I ke rahite nga penna tamalmal ke nakuna manga naungaala ana non soke e. Pe te tualou palaria nge I pe te songlele hule I pe alngaria ke pomai, “Masin! Iuta mur aria non soke!”

30 ✡Pe te ulut lolele I pe te mene kula nem pe te hechongia nga palpalna.

31 Te songlele hulu hite I ke het pe te haka hot mule hengeron neu nge I, pe te heron teu mule i

---

✡ **27:25:** Ume 5:28 ✡ **27:28:** Luk 23:11 ✡ **27:30:** Isa 50:6

sipona nena lange I. Ke het pe te mene I kela te heon heke I nga manga toto.

Te Heon Heke Iesus Nga Manga Toto (Mak 15:21-32; Luk 23:26-43; Ioa 19:17-27)

32 Iok, teii ke te lala kura pe te apenia Simon nenge nena nge Sirini. Pe te ech hote i ke halaua Iesus ke takis ia manga toto neu pule.
33 Pe tei kela te lohot nga kileng nenge ene Kolkota (Luna pomai, “Kittol Munna.”)
34 ✡Pe nga lamau te tunge uain nenge te poi luluche nga ute e nge ehech. Pe in hot mene ke het pe lemene ero nge in mule ol.
35 ✡Te hero hite I nga manga toto ke het pe te saua oio paena ke te teke tenau, itei toto nenge lape mene na hengeron.
36 Pe teare ke tenau ele Iesus nge heon.
37 Pe te hero heke asinga langa manga toto neu pule nenge hele ke teke, “IESUS NENGE IUTA MUR ARIA NAUNGA ALA ANA NON KOI NEI.” Iange helenga nem hele urume huna nga nenge te laua Iesus.
38 ✡Pe hana kemenge kina nai, te heon heke iri pule. Elle heon nga Iesus hilina hele nenga pen tamalmal pe e nga pen hoihoi.
39 ✡Ke iri nemur nenge tei tototo lamau, te esia pe te rurur palpalria pe te helele ke te teke,
40 ✡ “Iong utar pa nenge o teke o toto sue Ne-Halang na pele, pe o hemes heke mule nga etue iri mol mana? Nenge teke iong NeHalang tuna, O halaua Iong sipom ke osio nga manga toto nem!”

✡ **27:34:** Psa 69:21 ✡ **27:35:** Psa 22:18 ✡ **27:38:** Isa 53:12
✡ **27:39:** Psa 22:7; 109:25 ✡ **27:40:** Mat 26:61; Ioa 2:19

41 Pe hana nenge te popoi tuninga aria soksoke
ngana mur pe hana papalauna mur pe hotonga
ana hetoronga mur, te song lele hule Iesus ke
pomalam pule.
42 Pe te hele, “Non nei Israel mur aria naungaala
ana non. Pe I halaua hulua halang lo. Pe pomere
nenge halaua i sipona ke sio nga manga toto nei
ero mai?! Nenge teke halaua i sipona lape letera
manmanna nge I.
43 ✡Non nei hele ke teke I NeHalang tuna. Pe
pule hele ke teke letena manmanna nge NeHa-
lang. Nenge teke NeHalang mutena taua I, ta
nauele nge halaua I.”
44 Pe hana porekreke ngana nai nenge te heon
luluche iri nge Iesus neu, tesau hote helenga hel
pule lange Iesus.

Iesus Mete
(Mak 15:33-41; Luk 23:44-49; Ioa 19:28-30)

45 Pe nga chaia matana eurunga pengpeng,
kileng lochloch ngana au. Pe tu mana ke pomau
ke la ulei.
46 ✡Iok, chaia pallele ke lala lo, (nga 3 kilok) pe
Iesus hepehoihoihoi ke soke toto ke teke, “*Eloi,
Eloi, Lama Sapachtani?*” Pe helenga nem luna
pomai, “Ak Soke, Ak Soke, pomere nenge o hile hot
mene iau ke pomai?”
47 Pe iri nenge te mes rochroi, te longe pe te hele,
“Non nei iuiua Elaisa i!”
48 ✡Pomalam elle nge iri song sapele ke mene ute
nge manga lumlum pe kale hite nga io e mokona.

✡ **27:43:** Psa 22:8 ✡ **27:46:** Psa 22:1 ✡ **27:48:** Psa 69:21

Ke het pe panun teua nga uain nenge ehech pe tul
heke lange Iesus ke inia.
49 Pe pekngana mur te hele, “O mes mukam pe
ta nauala. Lape Elaisa at ke halaua i ma ero!”
50 Iesus alngana hot ke soke toto mule pe opene
iuch hot kela, pe mete sapele.
51 ✡Nga etue unne neu pengpeng huunga ala
palaungana nenge heon sio nga NeHalang na pele
letena, chach nga tunangana ke sachana nai. Pe
talun ke chach nga lut ke ramana sio. Pe ich rurur
pe um te chach hululu.
52 Pe hana nemur nenge te mete lo, aria polo
mur te pangpanga mana ol. Pe iri halang nenge te
pengpeng toto nga NeHalang matana pe te mete
lo, koluria mur te maul haka mule nga metenga.
53 Pe tei hot mule nga reia polo mur. Pe nga
etue nenge Iesus lohaka mule nga metenga, hu-
lua lochloch ngana te esia hana nemur nge teteu
langa kileng nenge Ierusalem.
54 Pe palinga hel ana hana mur iri ul aria soke,
te mes ke tenau ele Iesus. Ol pe te amneia mangila
pe te esia ure lochloch ngana neu nge lohot pe te
matau toto. Pe te hele, “Manmanna toto ke Non
nei, NeHalang Tuna koi.”
55 ✡Pe hehei halang tela pule pe te mes nga tau
mana, pe tenau la manmana nga ure nemur nge
te lohotot. Iri, te koko nge Iesus nge Kalelea nike
ke te halaulaua I nga kue.
56 Pe hei mol nge iri eria koi: Maria Mantalena
pe Maria nenge Ieims iri nai Iosep taria pe Sepeti
nehei.

✡ **27:51:** Exo 26:31-33; Hip 10:19-20 ✡ **27:55:** Luk 8:2-3

Tealo Hite Iesus Koluna
(Mak 15:42-47; Luk 23:50-56; Ioa 19:38-42)

57 Iok nga ulei, Iesus nena none nge nena ure
halang at ke puris. Ana non nena nge Arimatea
pe ene laka Iosep.
58 ✡Iosep at pe lange ne Pilatus pe onteia ne
Pilatus nga Iesus koluna. Pomalam ne Pilatus hele
ke te tunge Iesus koluna lange Iosep.
59 Iok, Iosep mene Iesus koluna pe ruch hit
sapele nga ruchinga hit heueu ngana e,
60 ✡pe tal teua langa isipona nena um polona
nenge rech teua ke heueu ngana mana kura. Ke
het pe hesasaul ia um palaungana e ke ma ele polo
neu matana pe i ke laol.
61 Pe Maria Mantalena iri nai Maria e pule teare
ke tenau alala nga polo neu ol.

Palinga Hel Ana Hana Mur Tenau Ele Iesus Ana Polo

62 Iok, Israel mur aria etue nenge te heta-
laulauia lape lohot ke pomange rou. Pe hana
nenge te popoi tunginga aria papalauna mur pe
Paresio mur, tela ke te esia ne Pilatus.
63 ✡Tela pe te hele, “Non soke, letemem metene
non nenge channanga hali nem nena helenga e
nge tamal hote. Nga etue nenge tu ke maulul kura
helele ke teke, ‘Etue mol het pe lape e maul haka
mule.’
64 Pomalam o hele ke kerkereng ke tenau ele
polo nem ke nek toto ke ana etue mol. Iange lape
nena hana mur teat ke te keme hote koluna. Pe

✡ **27:58:** Deu 21:22-23 ✡ **27:60:** Isa 53:9 ✡ **27:63:** Mat 12:40; 16:21; Mak 9:31; 10:33-34; Luk 9:22; 18:31-33; Ioa 2:19-21

lape te channanga ia hehei pe hana ke te teke non nem, maul haka mule nga metenga lo. Pe chau ngana ero ngana nem, lape tang ngana meena toto nga nenge Isipona poia nga tele ngana."

65 Ol pe ne Pilatus hele lange iri ke mai, "Heueu a mene palinga hel ana hana mur ke te mes pe tenau ele polo nem ke nek toto."

66 Iok laol, hana nemur tela pe te hepile heke ute nga um nenge ma hele polo neu, pe te hemes sue palinga hel ana hana mur ke te mes pe tenau ala sapele.

28

Iesus Maul Haka Mule Nga Metenga
(Mak 16:1-10; Luk 24:1-12; Ioa 20:1-10)

1 Iok, Sapat ana etue het lo pe miliko sio sapele. Pe nga uachuach Maria Mantalena pe Maria e pule te teke tela ke tenau toto nga polo nenge Iesus koluna ma ia.

2 Ol pe mangila palaungana rur pe Non Soke na angkelo e sio at nga tapa, pe i langa polo nenge Iesus koluna ma ia. I la pe hesasa hul kelkelia um nenge te poi ele nga polo hanna pe kila haka ia.

3 Ana non lohot ke pomanga kileng chalem ngana pe na hengeron hussu pe sina ala toto.

4 Pe palinga hel ana hana nemur te esia angkelo neu pe te matau pe te loiloi toto. Pe ngaria lohot pe te unalou sio mene iri nga ich pe tema ke manga hana hel nge te mete.

5 Pe angkelo neu hele lange hehei nai neu ke teke, "Imo nai a matau ero. E eteia lo nge a teke anau toto Iesus nenge te heone nga manga toto.

6 ✡Pe ana non, i ero nga lamai lo. Imo a iat ke
anau nga munna nenge maia. Ngana kou maul
haka mule ke lalo ke pomanga hele ngana.
7 Ala mule ke ueiuei mana pe a hele ia lange
nena hana mur: ‘Iesus maul haka mule nga
metenga lo. Pe ngana kou i muka ke lala nge
Kalelea lo. Ala pe a esia I nga lamau.’ Ke e at ngak
nei, e at ia laka helenga nem.”
8 Hehei nai neu ueiuei mana pe te ua nga kileng
unne neu. Pe te matau pe te iech pe te song kela te
hele nge Iesus nena hana mur.
9 Ol pe Iesus herura hot mene iri pe hele, “Uach
toto nge imo nai.” Ol pe iri nai tela nge Iesus ke te
rahit nga apena pe te heto heke I.
10 ✡Ke het pe Iesus hele lange iri, “A matau ero.
Ala pe a hele nge titik mur ke tela nge Kalelea, kela
te esia Iau nga lamau.”

Palinga Hel Ana Hana Mur Reria Helenga

11 Iok, hehei ne mur te song ke te lala pe
palinga hel ana hana mur hel, teteu lala nga kileng
palaungana neu. Pe te hele ia ure lochloch ngana
nenge lohot neu lange tunginga ana hana mur
aria papalauna mur.
12 Ol pe iri nemur tela ke te hele luluch nge
Israel mur aria soksoke ngana mur ke leteria tu-
anin hote utar nenge lape te poia. Pomalam te
palpal hite palinga hel ana hana mur haria nga
umtutuna palaungana pe
13 te hele lange iri ke pomai, “Heueu a hele ke
mai koi. A teke, ‘Non nem, nena hana mur teat

✡ **28:6:** Mat 12:40; 16:21 ✡ **28:10:** Mat 26:32

nga miliko ke te takis hot kome koluna. Pe imem
paikoi mo mamani.'
14 Nenge teke ne Pilatus talngana pairia helenga
nei, imem lape mo hemaluche letena ke poia ute
pele lange imo ero."
15 Ke palinga hel ana hana nemur te mene
umtutuna neu pe te poia ure lochloch ngana ke
pomanga hana nemur te hele ngaria. Pe helenga
nenge te teke te kemeia Iesus koluna, ana nananga
song ke halang nge iri Iuta mur. Pe nga etue nei te
nenene nananga nem kura.

Iesus Tunge Na Ume Lange Nena Hana Mur
(Mak 16:14-18; Luk 24:36-49; Ioa 20:19-23; Ume 1:6-8)

16 ✡Iok laol, Iesus nena hana iri analoch pe elle
nem, tei ke tela nge Kalelea nga hengene nenge
hele ia lange iri ke telaia.
17 Te la pe te esia Iesus pe te heto heke I, pe hel
nge iri leteria manmanna ero.
18 ✡Ol pe Iesus i lange iri pe hele, "NeHalang hek-
erkereng tote iau ke enau ele tapa pe ich lochloch.
19 ✡Ke pomalam e hele lange imo, ai ke ala nge
hehei pe hana nga kileng lochloch ngana nga ich.
Ala pe a poia iri ke lek hana mur ia iri. A poia ume
nem pe a henune iri nga Temene ene pe Tuna pe
Opepengpeng.
20 Pe a hetottore iri ke te longo taua ure lochloch
ngana nenge e hetoro sue lange imo nem lo. Pe
kokoeses, Iau lape etu luluch nge imo kela het nga
etue nei hetala toto ngana."

✡ **28:16:** Mat 26:32 ✡ **28:18:** Ioa 13:3; Epe 1:20-22 ✡ **28:19:** Mak 16:15-16; Ume 1:8

Tomunga Hel Heueu Ngana
Genesis and the New Testament in the Lote Language of Papua New Guinea
Buk Stat na Nupela Testamen long tokples Lote long Niugini

copyright © 2009, 2019 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Lote

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2022-11-09

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 1 Oct 2024 from source files dated 31 Aug 2023
89f57add-4ab2-5e6d-af7e-7ec7955d8f95